

DE GEUS

MAGAZINE VRIJZINNIGE ACTUALITEIT OOST-VLAANDEREN

De mens is een complexe machine

IN GESPREK MET JAN VERPLAETSE

Armoedebeleid faalt

NETWERK TEGEN ARMOEDE

VAN DE REDACTIE

Leven op zijn Frans

3

PLAKKAAT

De financiering van de levensbeschouwingen

4

ACTUA

Een psychopaat in elk van ons?

6

Armoedebestrijding. Het verhaal van de wortel en de stok

10

MENSELIJK, AL TE MENSELIJK

Hoe een vrouw haar mannetje staat in het leger

14

FILOSOF OVER FILOSOF

Max Scheler – ressentiment, onmacht en (on)vrijheid

18

VRAAGSTUK

Jan Verplaetse verlost ons van onze schuld

20

FORUM

Een uitdaging als antwoord

26

Van bergrede tot imperium. Geef de kerk én

wat god én wat de keizer toekomt

27

DE STEEN IN DE KIKKERPOEL

Verenigde Staten van Europa?

28

CULTUUR

Erotiek en kunst

30

PODIUM

Philip Glass in Gent

32

BOEKENREVUE

De vrolijke atheïst. Jean Paul Van Bendegem

34

COLUMN

Pousse-café

36

POËSTILLE

Vallen in vogelvlucht

37

FILM

Amour

38

A Simple Life

39

CODA

Over GAS-boetes en telefooncellen

40

NIEUWSBRIEF

41

Leven op zijn Frans

Een nieuw jaar is gestart. Ongetwijfeld heeft iedereen goede voornemens gemaakt. Slecht nieuws beste lezer: volgens – uiteraard wetenschappelijk, want het stond in de krant – onderzoek stranden goede voornemens na drie weken. We leggen ons van alles op: werk maken van die verbouwing, vriendelijker zijn tegen de burens, start to run effectief opstarten, minder drinken (ahum, wanneer is die nieuwjaarsreceptie ook al weer?) en gezonder eten. Na enkele weken gaan we gebukt onder onze eigen eisen en wensen. We leggen onszelf regeltjes op en daar zijn we heel goed in.

In deze Geus nemen zowel Jean Paul Van Bendegem als Jan Verplaetse de heersende trend rond regelgeving op de korrel. Zo neemt Van Bendegem op humoristische wijze het fenomeen van de GAS-boetes in Coda onder de loep. Nooit wordt bellen in een telefooncел nog hetzelfde als voorheen! Onze boekenrecensent Kris Velter bestudeert op zijn beurt de vrolijke atheïst in Jean Paul Van Bendegem.

Vraagstuk geeft het woord aan Jan Verplaetse. Hij geeft zijn visie over de vrije wil, althans het niet-bestaan ervan, en dit zal ongetwijfeld heel wat vragen oproepen. Als er geen vrije wil is, kan je dan nog verantwoordelijk zijn voor je daden? Is het überhaupt mogelijk iemand als Marc Dutroux niets te verwijten? Hoe zal het strafrecht eruit zien als men uitgaat van het niet-bestaan van de vrije wil? Verplaetse pleit ervoor ons niet teveel te laten leiden door emoties. Mensen schreeuwen steeds meer om hogere straffen, alsof vrijheidsberoving op zich al niet erg genoeg is. Benieuwd naar jullie reacties. We herhalen graag dat lezersbrieven steeds welkom zijn in Forum, onze lezersrubriek.

Alicja Gescinska staat hier lijnrecht tegenover. Zij roemt Max Scheler in Filosoof over Filosoof net omwille van zijn stelling dat je pas een evenwichtig en goed mens kan zijn als je je wel laat leiden door je emoties, door wat je liefhebt. Bij Scheler maakt de liefde niet blind: het is vanuit een liefhebbende houding dat de mens in staat is om een goede daad te stellen. Haat daarentegen verblindt de mens.

Het mag duidelijk zijn: criminologie is een hot topic. Thrillers scoren in de boeken top-10 en de Scandinavische crimi's op Canvas halen hoge kijkcijfers. Dat we interesse hebben voor dergelijke zaken, bewijst ook Johan Braeckman. Hij beschrijft psychopaten en vraagt zich af of er in elk van ons een psychopaat schuilt. Als we de geschiedenis induiken vinden we al gauw gruwelverhalen bij 'doodgewone mannen', denk maar aan de nazi-beulen. Blijkbaar is er niet veel nodig om mensen immorele handelingen

te laten stellen. Wat is dan het verschil tussen doodgewone mensen en echte psychopaten? Braeckman geeft een interessant antwoord.

Ook immoreel: de toename van armoede, ook bij ons. Hoe kan het dat in een land als België 15% van de bevolking op of onder de armoedegrens leeft? Dat in Vlaanderen 1 op de 12 kinderen in armoede geboren wordt? We vonden het Vlaams Netwerk voor Armoede bereid een analyse te maken van de huidige situatie. Ze stellen een aantal onregelmatigheden in het federaal armoedebeleid aan de kaak en bieden de overheid enkele voorstellen aan.

Of moet armoede op Europees niveau worden aangepakt? Guy Verhofstadt is voorstander van een Verenigde Naties van Europa. Derk Jan Eppink verzet zich hiertegen. Het opzetten van een federaal Europa, met één centrale regering, één budget, één leider, één leger en een Europees belastingstelsel, leidt volgens Eppink tot de ondergang van de EU. Meer hierover in Steen in de Kikkerpoel.

Europa, één leger, toekomstmuziek? Dichter bij huis biedt Annie Van Paemel ons een unieke inkijk in haar job als diensthoofd moreel consulent Defensie. Ze vertelt ons onder andere hoe ze haar visie als vrijzinnig humanist rijmt met een instituut als het leger.

Te zwaar op de boterham? Laat je dan meedrijven op de mooie gedachten van Elias rond kunst en erotiek, of laat je meevoeren op de prachtige tonen van het Philip Glass ensemble. Ook in onze vaste rubrieken Column, Poëstille & Film genoeg stof ter ontspanning.

Wij pleiten er alvast voor – samen met Jan Verplaetse – om met z'n allen meer te leven op z'n Frans. Genieten van het leven, zonder al te veel regeltjes, meer moet dat niet zijn. We wensen iedereen het allerbeste toe!

Griet Engelrelst

De financiering van de levensbeschouwingen

EEN WIJZIGING IS NOODZAKELIJK

De keuze van een levensbeschouwing, al dan niet confessioneel, is een individuele beslissing. Deze private gelegenheid, alsook het principe van de scheiding van Kerk en Staat, verklaren dat een aantal vrijzinnigen elke financiering van de levensbeschouwingen door de overheid afwijzen.

Voor een dergelijke algehele scheiding is evenwel in ons land geen vereiste tweederde meerderheid te vinden. Om die reden aanvaarden de meeste vrijzinnigen in beginsel de financiering, temeer omdat een levensbeschouwing een maatschappelijk nut heeft. De financiële steun moet evenwel over de verschillende levensbeschouwingen op objectieve en gerechtvaardigde wijze verdeeld worden, wat vandaag de dag helemaal niet het geval is. Daarom moet de financiering van de levensbeschouwingen in België zo snel mogelijk gewijzigd worden in de richting van meer gelijkheid. Zo'n wijziging is echter moeilijk omdat een gelijke behandeling tegelijkertijd een aanpassing van de wetgeving op federaal, gemeenschaps- en gewestelijk niveau vereist, zodat alleen een samenwerking tussen deze drie niveaus tot een oplossing kan leiden.

WELKE WIJZIGINGEN ZIJN NODIG?

Vaststellen van ieders aanhang

De bestaande erkennings- en verdelingscriteria doorstaan niet de toets van art. 10 en 11 van de Grondwet. De wetgever zou open en gelijke erkenningscriteria moeten vastleggen, waarbij rekening wordt gehouden met de werkelijke aanhang, het democratisch gehalte en het respect voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.

De werkelijke aanhang van elke erkende levensbeschouwing zou best periodiek worden getoetst aan de zich wijzigende maatschappelijke situatie. Een vermelding op de belastingbrieven, zoals onder meer in Duitsland wordt toegepast, druist in tegen de privacywetgeving. De Centrale Vrijzinnige Raad is voorstander van een bevraging van het kiezerscorps bij verkiezingen. Dit is ongetwijfeld een goede mogelijkheid, maar heeft het nadeel dat niet alle inwoners stemgerechtigd zijn en het werkelijke aandeel van sommige levensbeschouwingen, die bij immigranten grote aanhang tellen, onderschat wordt. Een andere mogelijke piste is het aandeel van iedere levensbeschouwing te laten vastleggen door een interuniversitair georganiseerd wetenschappelijk onderzoek. Een nadeel hiervan is dat hoe kleiner het

aantal bevraagde personen, hoe groter de mogelijkheid tot onderschatting van een kleinere levensbeschouwing. Bij dit onderzoek maar ook bij de bevraging tijdens verkiezingen is de vraagstelling zeer belangrijk. We zijn voorstander van een eenvoudige vraag waarbij de keuze bij naam beperkt wordt tot de erkende levensbeschouwingen en slechts onder de rubriek 'andere' eventueel een andere levensbeschouwing aangestipt kan worden.

Het kader van de bedienaren van de levensbeschouwingen is niet meer aangepast aan de huidige maatschappelijke situatie en mist elke rechtvaardiging voor de kwantitatieve verhoudingen. Zo'n bevraging of onderzoek zou best snel worden georganiseerd zodat een meer billijke verdeling van het kader kan worden doorgevoerd.

Het kader van de bedienaren van de levensbeschouwingen is niet meer aangepast aan de huidige maatschappelijke situatie en mist elke rechtvaardiging voor de kwantitatieve verhoudingen

Het financieel en materieel beheer

Het onderscheid in het beheer van de materiële en financiële belangen op gemeentelijk of provinciaal vlak is historisch gegroeid, maar correspondeert niet meer met de reële noden van de bevolking. Een fusie van kerkfabrieken naar analogie van de in 1970 doorgevoerde fusie van gemeenten is een minimale oplossing, één publiekrechtelijke instelling per provincie (zoals bij de orthodoxe kerk, de islam en de niet-confessionele levensbeschouwing) de meest aangewezen.

Wedden en pensioenen

Pecuniair bestaat er een grote variatie tussen de hoogste en laagste bezoldigingsniveaus binnen de erediensten enerzijds, alsook tussen de verschillende erediensten anderzijds. Het enige uniforme uitgangspunt is het minimum bezoldigingsniveau van de lage geestelijkheid. Er worden geen periodieke weddeverhogingen voorzien. Weddecumul is toegelaten en wordt algemeen toegepast bij de katholieke bedienaren, waarvan 64% cumuleert en een anderhalve maand wedde uitbetaald krijgt. De bedienaren van een eredienst genieten bovendien van een gratis woonst of een woonvergoeding. Bovendien vallen de onderhouds- en herstellingskosten meestal ten laste van de gemeente of

TELLEN VAN DE AANHANGERS VAN DE VERSCHILLENDE LEVENS-BESCHOUWINGEN MOET MEER EVENWICHTIGE FINANCIERING TOELATEN IN DE TOEKOMST.

© Norbert Van Yperzeele

provincie. De katholieke en andere bedienaren, die tot het celibaat verplicht zijn, betalen ook geen bijdrage voor het overlevingspensioen.

De huidige wetgeving maakt een onderscheid tussen de rustpensioenen van de leden van de rooms-katholieke eredienst (65 jaar, 30 dienstjaren) en de andere erediensten (70 jaar en 35 dienstjaren). Ze genieten allen van een preferentieel stelsel, waarbij de pensioenuitkering gelijk is aan de laatste wedde. Dit geldt trouwens ook voor de parochie-assistenten, hoewel zij leken zijn.

Een gelijke behandeling van de verschillende levensbeschouwingen zou ook de ongelijkheden op het vlak van de onverenigbaarheden, de strafrechtelijke bepalingen, het protocol en andere discrepanties moeten aanpakken

De afgevaardigden van Centrale Vrijzinnige Raad genieten van een hogere wedde dan de bedienaren van de erediensten maar mogen binnen hun ambt niet cumuleren. De gecumuleerde wedde die de grote meerderheid van de katholieke bedienaren genieten, is ongeveer zo hoog als de wedde van de moreel consulenten, maar die laatsten hebben geen

andere financiële tegemoetkomingen.

We verdedigen het principe van gelijke weddeschalen, wat uiteraard een verhoging van de wedde van de meeste bedienaren betekent, maar slechts onder voorwaarde dat de andere financiële tegemoetkomingen en de cumuls worden afgeschaft.

We zijn voorstander van een gelijkschakeling van de pensioenen van alle bedienaren en afgevaardigden en dit op basis van de gewone ambtenarenpensioenen.

Ongelijkheden buiten de financiering

Een gelijke behandeling van de verschillende levensbeschouwingen zou ook de ongelijkheden op het vlak van de onverenigbaarheden, de strafrechtelijke bepalingen, het protocol en andere discrepanties moeten aanpakken. Bovendien zou de wetgever ook rekening moeten houden met het feit dat niet elke levensbeschouwing een eredienst inricht of een kerk vormt. Morele bijstand en dienstverlening bijvoorbeeld wordt niet op dezelfde wijze georganiseerd als een eredienst. Zingevingactiviteiten organiseren vanuit emancipatorisch perspectief en zodoende de maatschappij ondersteunen, is uiteraard iets anders dan een eredienst inrichten. Toch organiseert en financiert de overheid de vrijzinnig-humanistische levensbeschouwing naar het model van de rooms-katholieke eredienst.

Michel Magits

Een psychopaat in elk van ons?

Johan Braeckman confronteert ons met enkele prangende vragen. Is iedereen in staat tot excessief crimineel geweld? Of zijn enkel psychopaten hiertoe in staat? Is psychopathie een medische aandoening en zo ja, is de psychopaat verantwoordelijk voor zijn eigen daden? Stof tot nadenken!

Jan Frans Portaels, 'Het Kwade wurgt het Goede', olie op doek (Privécollectie Brugge). © Hugo Maertens

We zijn begin 2013. Er gebeurt zoals gewoonlijk van alles in de wereld waarover een mens zich druk kan maken. Of waarvan hij depressief kan worden. Ik zie bijvoorbeeld een foto van een vijfjarig meisje in een ziekenhuis in Afghanistan. Ze werd verkracht door haar buurman. Het bericht bij de foto leert me dat 87 procent van de Afghaanse vrouwen geconfronteerd wordt met fysiek, psychologisch of seksueel geweld, of met een gedwongen huwelijk. Of met

Is het een medische aandoening of stoornis? Hoort een psychopaat in de gevangenis of in een psychiatrische instelling thuis? Zinnige vragen, waarop niemand momenteel een overtuigend antwoord heeft

al die dingen samen natuurlijk. Ik lees gruwelverhalen over moslimfundamentalisten in Mali, die handen afhakken van kruimeldieven en over een kritische blogger in Iran, die werd doodgemarteld in de gevangenis. Het is niet moeilijk om pessimistisch te worden over de morele toestand van de wereld. Wat zou het fijn zijn mocht het humanisme wereldwijd wat meer aanhang kennen. Maar ik loop ook het risico in de val te trappen van een cognitieve illusie, onbedoeld opgezet door de media: die focussen immers op het slechte nieuws. Zelden zie je een bericht over een zevenjarig meisje in Thailand dat door haar buurman werd geholpen met haar huiswerk.

Een bepaald bericht wekt mijn bij-

zondere aandacht op. Het gaat over een gebeurtenis die zich dicht bij huis afspeelde, ergens in Oost-Vlaanderen. Een bestuurder sneed een andere bestuurder de pas af. Toen beiden stopten en uitstapten ging de ene de andere te lijf met een bosmaaier. Ik weet niet goed wat een bosmaaier is, en ik wil het ook niet echt weten. In elk geval, de man testte de machine

hoog zou scoren.

Robert Hare (°1934) is een Canadese psycholoog die een lijst opstelde van kenmerken waaraan men psychopathie zou kunnen herkennen. In het criminologisch jargon spreekt men over de PCL-R, de *Psychopathy Checklist Revised*. Hare reist de wereld rond om cursussen te geven over hoe men zijn checklist moet gebruiken. Ook

als een betrouwbaar wetenschappelijk instrument beschouwen, denken dat ongeveer één procent van de bevolking psychopatisch is.

MISDAAD EN PREVENTIE

Het is niet verwonderlijk dat de checklist van Hare onderhevig is aan kritiek. Er zijn andere labels om immoreel gedrag te benoemen, die deels andere eigenschappen centraal plaatsen. Men heeft het bijvoorbeeld over *Antisocial personality disorder* en *Dissozial personality disorder*. In de DSM IV, een handboek dat wereldwijd wordt gebruikt om psychiatrische stoornissen en aandoeningen te onderzoeken en categoriseren, wordt Robert Hare niet gevolgd. In de volgende editie van de DSM die binnen afzienbare tijd gepubliceerd wordt, zal dat wellicht ook niet het geval zijn.

Maar als we ervan uitgaan dat psychopathie een wetenschappelijk verantwoord label is, hoe moeten we dit dan begrijpen? Is het een medische aandoening of stoornis? Indien ja, dan roept dit ongemakkelijke vragen op zoals: zijn psychopaten ten volle verantwoordelijk voor hun daden? ('Ik deed het niet, het was eigenlijk mijn brein.') Moeten we, als behandeling, psychopaten aan breinchirurgie onderwerpen? Hoort een psychopaat in de gevangenis of in een psychiatrische instelling thuis? (Denk bijvoorbeeld aan de discussie hierover tijdens het proces van de Noorse massamoordenaar Anders Breivik.) Dit zijn zinnige vragen, waarop niemand momenteel een overtuigend antwoord heeft.

Kan men zomaar iemand preventief opsluiten, omdat een psychologische checklist aangeeft dat er een verhoogd risico is op crimineel gedrag?

Het leidt tot dubieuze praktijken, zoals in het geval van een Britse man die werd opgepakt na een vechtpartij. Hij deed zich voor als psychisch gestoord, om aan een gevangenisstraf te ontkomen. Maar de psychiater die

Ongeveer zestig procent van de psychopaten die eerder in de gevangenis zaten en geen therapie kregen, recidiveert. Van diegene die tijdens hun straf wel een of andere vorm van therapie krijgen, recidiveert tachtig procent: ze leren uit de therapie, maar duidelijk niet datgene wat de therapeut wil

uit op de ander, met als gevolg dat artsen van die laatste een been moesten amputeren. De dader werd opgepakt en gaf, bij monde van zijn advocaat, als uitleg dat hij de ander 'een lesje wou leren'. Hij zou 'niet de bedoeling gehad hebben hem ernstig te verwonden'. Het schijnt me toe dat die uitleg zijn daad toch niet bepaald vergoeelijkt. Als we dit niet als volkomen immoreel kapittelen, wat dan wel?

Onvermijdelijk dringt de vraag zich op: *wie doet zo iets?* Een mogelijk antwoord is: mensen met een ernstige persoonlijkheidsstoornis, mensen zonder schuldgevoel, zonder empathie, zonder geweten; mensen, kortom, die men psychopaten noemt. Wie de film *The Silence of the Lambs* zag, denkt spontaan aan Hannibal Lecter, meesterlijk gespeeld door Anthony Hopkins. Maar Hannibal Lecter mag dan wel een personage zijn dat tot de verbeelding spreekt, hij is geen typische psychopaat. Daarvoor is hij te intelligent, te beheerst, te bedachtzaam. Lecter heeft alles onder controle, zelfs als hij in de gevangenis zit, terwijl de doorsnee psychopaat er over het algemeen een zootje van maakt. Marc Dutroux, helaas geen fictief personage, is een veel beter voorbeeld. Ik weet niet of Dutroux ooit is onderzocht aan de hand van de checklist voor psychopathie die is opgesteld door Robert Hare, maar ik vermoed in elk geval dat hij bijzonder

adviseert hij diverse politiediensten, gevangenisinstellingen, onderzoekers en dergelijke meer over hoe men psychopaten kan herkennen, hoe men ze kan ondervragen, hoe men ze in de gevangenis moet behandelen enzovoort.

Welke eigenschappen komen op de checklist voor? Een eerste cluster van de lijst gaat onder meer over oppervlakkige charme, zichzelf bijzonder belangrijk vinden, pathologisch liegen, voortdurend anderen manipuleren, gebrek aan empathie en aan gevoel voor verantwoordelijkheid. In een tweede cluster vinden we kenmerken zoals een parasiterende manier van leven, impulsiviteit, gebrek aan realistische lange-termijndoelstellingen en een excessieve behoefte aan stimulatie. Er zijn ook factoren die, volgens Hare, tot psychopathie kunnen behoren, maar niet noodzakelijk, waaronder promiscuïteit en het aangaan van veelvuldige, kortstondige relaties. Wellicht is er niemand die aan alle kenmerken voldoet. Maar dat is ook niet nodig om door de checklist als psychopaat gelabeld te worden. Een correct gebruik van de PCL-R is niet eenvoudig. Men moet in staat zijn om de vragen op de juiste manier voor te leggen en men moet inzicht hebben in de statistische relevantie van de antwoorden, en van de correlatie tussen de verschillende items. Hare, en de mensen die zijn checklist

hem onderzocht gaf aan dat hij een psychopaat was, waardoor hij om preventieve redenen jarenlang alsnog in de gevangenis werd vastgehouden. Naarmate we meer te weten komen waarom iemand immoreel gedrag vertoont, zullen we meer en meer geconfronteerd worden met dergelijke vragen en dilemma's. Kan men zomaar iemand preventief opsluiten, omdat een psychologische checklist aangeeft dat er een verhoogd risico is op crimineel gedrag? Het lijkt vanzelfsprekend dat dit niet kan. Maar daar staat tegenover dat er talloze gevallen bekend zijn van psychopaten die, nadat ze hun straf uitzaten, al snel een nieuwe misdaad pleegden.

Men hoeft geen psychopaat te zijn om vreselijke daden te stellen

Psychopathie, volgens meerdere psychologen waaronder Robert Hare, is ongeneeslijk en onbehandelbaar. Als men een psychopaat bijvoorbeeld tracht aan te leren wat empathie is, en hoe hij zich inlevend kan gedragen, is er een groot risico dat hij zijn nieuw verworven kennis zal gebruiken om op een meer efficiënte manier misdaden te plegen. De psychopaat, kortom, leert niet om echt, doorvoeld empathisch te zijn. Hij leert hoe hij zich, als een acteur, empathisch kan voordoen, om zodoende gemakkelijker het vertrouwen te winnen van zijn nietsvermoedende slachtoffers.

Hannibal Lecter uit de film *The Silence of the Lambs* is geen typische psychopaat. Hij heeft alles onder controle, zelfs als hij in de gevangenis zit, terwijl de doorsnee psychopaat er over het algemeen een zootje van maakt.

Ongeveer zestig procent van de psychopaten die eerder in de gevangenis zaten en geen therapie kregen, recidiveert. Van diegenen die tijdens hun straf wel een of andere vorm van therapie krijgen, recidiveert tachtig procent: ze leren uit de therapie, maar duidelijk niet datgene wat de therapeut wil. Vóór Dutroux de meisjes Julie, Mélissa, An, Eefje, Sabine en Laetitia ontvoerde had hij reeds een hele reeks ernstige misdaden op zijn kerfstok. Mocht Robert Hare het criminologisch cv van Dutroux hebben gezien vóór zijn omstreten vrijlating in 1992, dan had hij zo goed als zeker negatief geadviseerd over een eventuele invrijheidstelling. Zijn dossier gaf toen al aan dat de man wellicht zou recidiveren. In acht genomen de gebeurtenissen na zijn vrijlating, had hij natuurlijk levenslang opgesloten moeten blijven. Maar kan men een dergelijke beslissing nemen vóór zich hypothetische feiten voordoen, op basis van een omstreten psychologische checklist? Het zal juristen, ethici en moraalwetenschappers nog wel een tijdje zoet houden.

ONGEMAKKELIJKE VRAGEN

Maar ik wil hier ook een vraag stellen die ons nog een flinke dosis extra ongemak moet bezorgen. Zijn psychopaten duidelijk te onderscheiden van de rest van de bevolking, of situeren ze zich eenvoudigweg aan de meest criminele kant van de Gausscurve van (im)moreel gedrag? Robert Hare

lijkt te denken dat psychopaten als het ware van een andere planeet komen: ze zijn niet helemaal menselijk. Ze worden wellicht met hun aandoening geboren, en naargelang de context ontwikkelen ze zich tot succesvolle, maar gewetenloze en nietsontziende bedrijfsleiders en managers die zonder verpinken honderden mensen ontslaan, of tot moordenaars en verkrachters zoals Michel Bellen, Marc Dutroux, András Pándy en Ronald Janssen, om enkele voorbeelden van eigen bodem te geven.

Er is evenwel ook een andere visie, die stelt dat iedereen in staat is tot extreem crimineel gedrag, mits men in de 'juiste' omgevingsomstandigheden terecht komt. Ik ga er voor mijzelf van uit dat ik nooit een bosmaaier in iemands been zou planten, maar hoe zeker kan ik daarvan zijn? De beroemde experimenten van Solomon Asch, Stanley Milgram en Philip Zimbardo toonden al decennia geleden aan dat het relatief eenvoudig is om gewone mensen, binnen een bepaalde context, tot immoreel gedrag te brengen. Als mensen zich buiten die context bevinden is het moeilijk om zich voor te stellen dat men dergelijk gedrag, bijvoorbeeld iemand lethale elektroshocks toedienen, zal vertonen.

Milgram, om bij het voorbeeld te blijven, vroeg aan proefpersonen om iemand die vragen diende te beantwoorden te straffen met een elektroshock, telkens hij een fout antwoord gaf. Het voltage werd bij elk fout antwoord opgeschroefd, wat de straffen steeds pijnlijker maakte. Diegene die de antwoorden moest geven, en bestraft werd bij elk fout antwoord, was in werkelijkheid een acteur, ingehuurd door Milgram. De shocks deden dus geen pijn, maar dat wisten de echte proefpersonen niet. Aan hen was wijsgemaakt dat ze deelnamen aan een experiment dat onderzocht hoe leerprocessen werken. Maar het echte onderzoeksthema was hoe gehoorzaam mensen zijn als een persoon die autoriteit uitstraalt, in dit geval de professor of de onderzoeker, hen vraagt om iemand anders pijn te doen. Milgram stelde vast dat ruim

zestig procent van zijn proefpersonen bereid is om een elektroshock toe te dienen die in principe dodelijk is.

In vergelijkbare experimenten die sedertdien zijn uitgevoerd blijkt dat cijfer constant te blijven. Vooraf vroeg Milgram aan diverse experts in menselijk gedrag wat hun inschatting was van wat de proefpersonen zouden doen. Het merendeel gaf aan dat slechts een klein aantal bereid zou zijn om shocks van een hoog voltage

vaak lichamelijke walging teweegebrengh. Men ziet bloed, ingewanden, hersenen ... Gaandeweg geraakten ze eraan gewend, en vonden ze manieren om de walg te onderdrukken. De conclusie die zowel uit experimenten als uit talloze feiten naar voren komt is onontkoombaar: men hoeft geen psychopaat te zijn om vreselijke daden te stellen. Als de juiste context aanwezig is, met wat groepsdruk, met een gezagsdrager die de verantwoordelijkheid om zich neemt, met wat theore-

werkten zich er als een vis in het water voelden. Maar het is ook duidelijk dat lang niet alle nazi's zich als beulen gedroegen. Dat er psychopaten onder ons zijn, die ongeacht de context vroeg of laat slachtoffers maken, is misschien onvermijdelijk. Maar we kunnen er wel toe bijdragen dat mensen zo min mogelijk in omstandigheden terechtkomen waardoor de grens tussen goed en kwaad vervaagt, en waarbij het uitzonderlijke kwade na verloop van tijd het normale alledaagse wordt.

Dat er psychopaten onder ons zijn, die ongeacht de context vroeg of laat slachtoffers maken, is misschien onvermijdelijk.

Maar we kunnen er wel toe bijdragen dat mensen zo min mogelijk in omstandigheden terechtkomen waardoor de grens tussen goed en kwaad vervaagt

toe te dienen. Enkele sadisten misschien, of diegenen die we nu psychopaten noemen. Milgram concludeerde uit zijn experimenten, terecht, dat het merendeel van de psychologen in zijn tijd niet veel begreep van menselijk gedrag. Maar het blijft tot op heden moeilijk om zijn onderzoeksresultaten te aanvaarden, ook al zijn ze wetenschappelijk grondig gefundeerd. Mensen blijken veel volgzamer dan we denken, en de stap naar immoreel gedrag is blijkbaar niet erg groot. Ik kan het niet laten om een interessante anekdote aan te halen over de zanger Peter Gabriël. Die schreef een liedje dat *Milgram's 37* heet, naar het aantal mensen dat in één experiment van Milgram bereid was om de maximumstraf toe te dienen. Tijdens optredens laat hij zijn fans het refrein – *We do what we're told* – meezingen. Ze doen het met duizenden tegelijk, minutenlang ...

De historicus Christopher Browning documenteerde in zijn boek *Doodgewone mannen* (1993) hoe honderden Duitse burgers, de grote meerderheid inderdaad 'doodgewone mannen', duizenden joden ombrachten in diverse dorpen in Oost-Europa. In het begin hadden ze het moeilijk, niet zozeer om morele redenen, maar omdat het neerschieten van mensen van dichtbij

tische legitimatie en rationalisatie – 'het zijn onze vijanden', 'ze bedreigen ons', 'zij zijn begonnen' – dan is een meerderheid in staat tot marteling en geweld.

HET KWAAD IN JAN MODAAL

Wil dat zeggen dat er een psychopaat in elk van ons schuilt, die alleen maar op de juiste omstandigheden wacht om het over te nemen van onze gewetensvolle en redelijke persoonlijkheid? Zit er een criminele Mister Hyde verscholen in de brave Dr. Jekyll die we vrijwel allemaal menen te zijn? Ik denk het niet. Er is veel dat erop wijst dat psychopaten wel degelijk een aparte categorie vormen. Het cruciale verschil met 'doodgewone mannen' is dat psychopaten geen specifieke omstandigheden nodig hebben om misdaden te plegen. Het is niet door groepsdruk of uit gezagsgetrouwheid dat Dutroux meisjes ontvoerde, verkrachtte en vermoordde. Bij psychopaten is het veeleer een kwestie van de gelegenheid die, vaak impulsief, de dief maakt. Er lijken geen ingebouwde morele remmingen te zijn.

Natuurlijk is het zo dat psychopaten in bijzondere omstandigheden als het ware extra goed gedijen. Het is duidelijk dat psychopathische nazi's die in concentratie- en uitroeiingskampen

Uit Gitta Sereny's boek *De duisternis tegemoet*, gebaseerd op haar gesprekken met Franz Stangl, de commandant van de uitroeiingskampen Sobibor en Treblinka, blijkt dat zelfs Stangl, die verantwoordelijk wordt geacht voor de dood van meer dan 900.000 mensen, in wezen niet fundamenteel verschild van Jan Modaal. In andere omstandigheden was Stangl, die citer speelde, misschien een professionele muzikant of muziekdocent geworden. Of was hij gewoon politiemann gebleven, de job die hij uitoefende voor hij werd ingeschakeld in het zogenaamde 'euthanasieprogramma' van de nazi's. Men kan erop wijzen dat Stangl in zijn gesprekken met Sereny voortdurend de verantwoordelijkheid van zich afschuift: 'het waren de anderen die de moorden pleegden, ik kon niets doen, ik riskeerde mijn eigen leven en dat van mijn familie mocht ik iets hebben proberen veranderen', enzovoort. Dat is juist, maar zoals uit de experimenten van Milgram en anderen blijkt, is ook Jan Modaal niet geneigd om verantwoordelijkheid op te nemen voor zijn immoreel gedrag. Joost van den Vondel schreef al: 'Engelsheid en diersheid mengen in den mens zich onderen'. Het komt erop aan om een omgeving te creëren die het wenselijke tot bloei laat komen.

Johan Braeckman

Meer info over dit artikel (literatuurbronnen, tips) kunt u terugvinden op onze website: www.geuzenhuis.be/magazinedegeus.

Armoedebestrijding: het verhaal van de wortel en de stok

Armoede blijft toenemen in ons land. In België leeft 15% van de inwoners op of onder de armoedegrens. In Vlaanderen is dat ruim 1 op 10. De kinderarmoede is de laatste tien jaar verdubbeld. Vandaag wordt 1 op 12 Vlaamse kinderen in armoede geboren. Hallucinante cijfers voor een regio die nog altijd tot de rijkste ter wereld behoort. Hoe komt het dat de armoedebestrijding in Vlaanderen en België geen kentering te weegbrengt? De crisis? Die speelt zeker een rol, maar ook voor 2008 (toen de financiële crisis nog moest uitbreken) daalde de armoede niet. Armoedebestrijding is duidelijk nog veel te weinig een prioriteit bij de verschillende overheden in dit land. En net in crisistijd zou je verwachten dat de inspanningen opgevoerd worden.

‘De wortel en de stok’, het is een mantra geworden als het over armoedebestrijding gaat. Met ‘zoete en zure’ maatregelen, zoals federaal minister van Werk Monica De Coninck onlangs nog liet optekenen, wil men mensen in armoede als het ware uit hun situatie lokken. Alleen weegt die stok vandaag een heel stuk zwaarder dan de wortel, die stilaan verwordt tot een verpieterd stengeltje.

De Vlaamse regering riep bij haar aantreden armoedebestrijding uit als absolute topprioriteit. Meteen werd ook een Vlaams Actieplan Armoedebestrijding (Vapa) boven de doopvont gehouden, met niet minder dan 194 acties die de armoede moesten terugdringen. Toen het niet echt bleek te vlotten met die acties, werden in 2011 uit het actieplan 13 prioriteiten afgebakend, in

‘De wortel en de stok’, het is een mantra geworden als het over armoedebestrijding gaat. Alleen weegt die stok vandaag een heel stuk zwaarder dan de wortel

samenspraak met het Netwerk tegen Armoede. Alweer goede voornemens, die helaas te weinig vertaald worden in concrete maatregelen. We schrijven nu begin 2013. Binnen anderhalf jaar staat de moeder aller verkiezingen (Vlaams, federaal en Europees) voor de deur, dus rest ons nog amper een jaar om een doorgedreven beleid te voeren op de verschillende beleidsniveaus.

PRIORITEITEN STELLEN

Kan het nog? Ja, maar dan moet de Vlaamse regering wel dringend in actie schieten. De verdienste van het Vapa is dat de Vlaamse regering perfect weet wat haar te doen staat. Neem nu de automatische toekenning van sociale rechten. Inmiddels is er een inventaris opgemaakt. Minister Ingrid Lieten gaf deze week nog mee dat verder gewerkt wordt aan de automatische toekenning van de schooltoelage. Positief, maar voor de rest blijven we nog op onze honger zitten.

Een andere prioriteit is de versterking van de wijkgezondheidscentra. Daar blijft het vooralsnog bij een discussie over de erkenningen. Budgetten en planning laten op zich wachten. Nochtans is armoedebestrijding een investering die zichzelf terugverdient. Een goed toegankelijke eerstelijnsgezondheidszorg maakt dat mensen sneller geholpen worden, dat ze doktersbezoek minder uitstellen en bijgevolg minder vaak met ernstige ziektebeelden en grotere kosten tóch in het ziekenhuis of bij de specialist belanden. Hetzelfde geldt voor de schuldhulpverlening.

Hoe sneller je kunt ingrijpen, hoe kleiner de maatschappelijke en menselijke kost. Of omgekeerd, hoe langer men wacht om iemand in schulden bij te staan, hoe dieper hij in de financiële put wegzinkt en hoe moeilijker het wordt om hem nog te helpen. Als de Vlaamse regering echt werk wil maken van armoedebestrijding, dan moet ze hier en nu enkele versnellingen hoger schakelen.

ACTIVEREN VAN WERKZOEKENDEN

De federale regering zet dan weer zwaar in op activering, of toch wat zij daaronder verstaat. Het Netwerk tegen Armoede is gewonnen voor ondersteuning en begeleiding van werkzoekenden in hun zoektocht naar werk, alleen is de activeringsaanpak, zeker vanuit de federale regering, ronduit rampzalig. Sinds 1 november is de versterkte degressiviteit van de werkloosheidsuitkeringen in werking getreden. Dit maakt dat de uitkeringen verder worden afgebouwd met een 2de en 3de fase. Concreet betekent dit dat werklozen met personen ten laste, die vroeger een maximumuitkering hadden van € 1.239 per maand, nu langzaam maar zeker op het minimumbedrag terechtkomen van € 1.091. Hetzelfde geldt voor samenwonenden en alleenstaanden. Samenwonenden zien hun uitkering dalen van € 826 naar € 484 per maand. Voor alleenstaanden vermindert de uitkering van € 1.111 naar € 916 per maand.

Als de werklozen het in hun portefeuille voelen, zullen ze wel terug aan de slag gaan. Een redenering die zeer kort door de bocht gaat en de verantwoordelijkheid van de werkloosheidsproblematiek uitsluitend bij de werkloze legt

De federale overheid verdedigt de degressiviteit als een activeringsmaatregel voor langdurig werkzoekenden. De redenering is simpel: als de werklozen het in hun portefeuille voelen, zullen ze wel terug aan de slag gaan. Een redenering die zeer kort door de bocht gaat en de verantwoordelijkheid van de werkloosheidsproblematiek uitsluitend bij de werkloze legt. De hervorming van de werkloosheidsuitkeringen is niets minder dan een opzettelijke

verarming van de langdurig werkzoekenden. De minimumbedragen liggen immers ver onder de Europese armoedegrens. Zo bedraagt de armoedegrens voor 2012 in België € 1.571 (vs € 1.091 uitkering) voor een gezinshoofd met enkel een partner zonder inkomen en voor een alleenwonende € 1.047 (vs € 916). Zelfs gezinshoofden met kinderen ten laste worden niet gespaard door deze maatregel. Zo zal een langdurig werkloos gezinshoofd met een partner zonder inkomen en met twee kinderen van respectievelijk 12 en 13 jaar slechts kunnen rekenen op een effectief gezinsinkomen van € 1.509,93 per maand, daar is zelfs al de verhoogde kinderbijslag bij inbegrepen. Dat is maar liefst 31,3% onder de Europese armoedenorm voor dat gezinstype (€ 1.982,53 euro). De minimale werkloosheidsuitkeringen beschermen dus niet tegen armoede.

In 2011 leefden al 37,8% van de werklozen op of onder de armoedegrens. Met de versterkte afbouw, zet

De uitkeringen zijn ontoereikend om van te kunnen leven, het wordt een kwestie van overleven. © Werner Leemans

de federale overheid weloverwogen nog meer langdurig werkzoekenden op deze armzalige uitkering, in de hoop dat het hen aan het werk zal zetten. In functie van activering, zet de federale overheid dus eigenlijk in op armoedecreatie. De federale overheid ontkent dat het zo'n vaart zal lopen, vermits men ervan uitgaat dat werkzoekenden snel aan de slag zullen gaan en dat juist een job de beste manier is om mensen te beschermen tegen armoede. De werkloosheidshervorming biedt de werkzoekende echter geen volledige garantie op een duurzame job, wel garandeert de federale overheid het tegendeel: een armoedegarantie van 100% voor wie lange tijd geen job heeft.

ONRECHT OP DE ARBEIDSMARKT

De overheid staart zich blind op de verantwoordelijkheid van de werkzoekende. Terwijl het vinden van een job niet alleen afhangt van de werkbereidheid van laatstgenoemde. Het hangt ook in belangrijke mate af van de arbeidsmarkt en de werkgevers. Daar knelt het schoentje vaak. Zo waren er in Vlaanderen eind september maar liefst 216.222 werklozen tegenover slechts 50.753 openstaande vacatures. Dat is slechts 1 vacature voor 4 werkzoekenden. Het probleem wordt bovendien nog eens versterkt doordat er op onze arbeidsmarkt een fundamentele mismatch is tussen de arbeidsvraag en het arbeidsaanbod. Werkgevers zijn namelijk vooral op zoek naar hooggeschoolde profielen, terwijl een groot deel van de werklozenpopulatie vaak kortgeschoold is. Bovendien worden bepaalde groepen systematisch achtergesteld op de arbeidsmarkt: kortgeschoolde jongeren, 50+, allochtonen, personen met een handicap ... hebben beperkte en minder duurzame jobkansen. Daardoor zien we ook in de verenigingen tal van langdurig werkzoekenden, die al jarenlang begeleid worden door VDAB en/of OCMW, die al allerlei activeringstrajecten hebben doorlopen, maar op het einde van de rit toch nog geen vaste job hebben. Het afbouwen van de uitkeringen lost hun probleem niet op.

© Norbert Van Yperzele

Armoede wordt niet zo maar opgelost door simpelweg een job te hebben. Het vereist een integrale benadering, waarbij een job één van de oplossingen kan zijn

Meer nog dan de verlaging van de uitkeringen, is de ontkenning van dit onrecht een slag in het gezicht van werkzoekenden die ondanks al hun inspanningen toch niet kunnen genieten van het recht op arbeid en dus van een deftig loon. Of een verlaging in uitkering werkzoekenden zal motiveren is dus maar de vraag. Bovendien weten we uit de ervaringen van mensen in armoede dat die minima zo laag zijn dat ze eerder een werkloosheidsval vormen dan een arbeidsmotivatie. De uitkeringen zijn ontoereikend om van te kunnen leven, het wordt een kwestie van overleven. Mensen zullen elke cent dubbel moeten omdraaien, beroep moeten doen op hulpverlening en hun rechten en sociale voordelen moeten uitputten (zie voedselbedeling, sociaal restaurant, sociale voordelen ...) en/of zich in de schulden werken. Vaak gaat dit alles gepaard met zoveel stress, zorgen, heen-en-weer-geloop, paperassenwerk ... en slurpt het tijd en energie op, dat er nog maar weinig ruimte overblijft om een job te zoeken.

Bovendien is de stelling dat een job

de oplossing is voor armoede relatief. Op zich klopt het voor België dat in de meeste huishoudens een job beschermt tegen armoede. Toch zien we dat er in 2011 4,2% werkende armen zijn. Dit zijn personen die in de loop van het voorbije jaar minstens 7 maanden gewerkt hebben en die deel uitmaken van een gezin met een globaal inkomen onder de armoedegrens. Iedereen die dus minder dan 7 maanden heeft gewerkt, valt hier niet onder. Nochtans zijn net werknemers, die afhankelijk zijn van tijdelijke contracten, week- en maandcontracten via interim, juist erg kwetsbaar voor armoede. Bovendien worden ook werknemers die in collectieve schuldenregeling, schuldbemiddeling of loonbeslag zitten niet gecategoriseerd als werkende armen, hoewel zij wel degelijk vaak moeten overleven in schrijnende omstandigheden en dit moeten combineren met een job. We zien eveneens dat er een verhoogd armoederisico is bij huurders op de privémarkt, alleenwonenden, alleenstaanden met kinderen en gezinnen met meer dan 3 kinderen.

Een job op zichzelf is dus niet voor iedereen afdoende. Enerzijds ligt de verklaring bij de jobkwaliteit. Tewerkstelling tegen het minimumloon, tijdelijke contracten, interimwerk met dag- en weekcontracten, zwaar fysiek ongezond werk, deeltijds werk ... dit alles beschermt op korte en lange termijn vaak minder of niet tegen ar-

moede, laat staan dat het mensen uit de armoede helpt. Anderzijds is werk ook geen kant en klaar wondermiddel tegen armoede. Eenmaal aan het werk, zeulen mensen vaak nog een schuldenberg mee, waardoor ze toch nog in armoede zitten. Dat zal zich met de huidige werkloosheidsuitkeringen alleen maar vaker voordoen. Bovendien mag men niet vergeten dat armoede dikwijls een cumulatie van problemen is op verschillende domeinen (gezin, werk, inkomen, wonen, mobiliteit ...). Dit wordt niet zomaar opgelost door simpelweg een job te hebben. Het vereist een integrale benadering, waarbij een job één van de oplossingen kan zijn, samen met nog een resem andere. Wij denken bijvoorbeeld aan sociale huisvesting voor de laagste inkomensgroepen, inkomensgerelateerde kinderopvang (ook voor occasioneel gebruik); maar ook aan deftig openbaar vervoer zodat woon-werkverkeer realistisch is voor werknemers die geen werkweek van negen tot vijf hebben en zich ook nog eens zonder wagen moeten verplaatsen. De federale overheid gaat, volgens ons, met deze werkloosheidshervorming dus volledig de mist in.

ARMOEDEBESTRIJDENDE ACTIES ONDER DE LOEP

De Vlaamse overheid kan en moet een activeringsbeleid ontwikkelen binnen haar bevoegdheden. Wat doet Vlaanderen dan om ervoor te zorgen dat werk zowel een haalbare kaart is voor werkzoekenden, als een bescherming van werknemers tegen armoede of een hulpmiddel om hen uit de armoede te helpen? Zoals gezegd vereist dit meer dan enkel inzetten op het beleidsdomein *werk*, het vereist armoedebestrijdende acties binnen de verschillende beleidsdomeinen. Als we enkele domeinen onder de loep nemen, dan stellen we het volgende vast.

Vlaams minister van Wonen Freya Van den Bossche wil de inkomensgrenzen voor sociale huisvesting verhogen zodat ook alleenstaande ouders hier terecht kunnen. Op zich een goed initiatief, maar de huidige gerechtigden staan nu al jarenlang op een wachtlijst. Zolang het bouwritme

voor sociale woningen niet echt de hoogte in gaat, zal de wachtlijst alleen maar langer worden. Bovendien biedt de recent ingevoerde huurpremie maar weinig soelaas, aangezien huurders daar pas kans op maken na 5 jaar vertoeven op een wachtlijst.

De federale regering nam zich bij haar start voor om 380.000 Belgen uit de armoede te halen tegen 2020. Mooie voornemens. Helaas zien we dat het beleid in feite de armoede vergroot in plaats van ze te bestrijden

Vlaams minister van Gezin Jo Vandeurzen maakte een nieuw kaderdecreet voorschoolse kinderopvang. Ook hier zien we echter dat de vraag naar inkomensgerelateerde kinderopvang nog steeds groter is dan het aanbod en dat er wachtlijsten zijn. Ook blijft occasioneel gebruik van kinderopvang moeilijk, nochtans is dit noodzakelijk voor werknemers met tijdelijke contracten en uitzendwerk. Tot slot zie je dat er gesnoeid wordt in het aanbod van De Lijn in plaats van er bijkomend in te investeren. Deze maatregelen zijn dus onvoldoende voor of gaan lijnrecht in tegen de doelstelling van 'het bevorderen van de tewerkstelling van werkzoekenden (in armoede)'.

En wat met de begeleiding van werkzoekenden, iets wat federaal Minister van Werk Monica De Coninck als essentiële voorwaarde naar voren schoof voor de activering van langdurig werkzoekenden? We stellen vast dat de VDAB, de Vlaamse overheidsdienst bevoegd voor het begeleiden van werkzoekenden, inzet op een sluitend maatpak voor elke werkzoekende. De VDAB wil met andere woorden voor alle werkzoekenden een gepast traject op maat voorzien, en dit niet alleen voor mensen met een werklozenstatuut maar ook leefloners, invaliden ... Een positief initiatief. Tegelijkertijd moet de VDAB echter snoeien in zijn personeel. Tegen 2014 moet de Vlaam-

se arbeidsbemiddelaar het personeel inkrimpen met maar liefst 6%. Dat betekent dat er meer werkzoekenden moeten begeleid worden door minder trajectbegeleiders. De VDAB probeert de verhoogde *caseload* te verlichten door via *tenders* een beroep te doen op externe organisaties. Zo besteedt de VDAB bepaalde werkzoekenden en trajecten uit aan sociale ondernemingen zoals Levanto, Groep Intro maar ook commerciële bedrijven zoals Randstad. Dit staat echter lijnrecht tegenover de nood van werkzoekenden met een verre afstand tot de arbeidsmarkt aan een duurzaam activeringstraject met een vaste vertrouwenspersoon, waar voldoende tijd en ruimte is om te kunnen vallen en opstaan. De trajecten via *tenders* zijn immers gebonden aan strikte richtlijnen met een vaste timing en resultaatsverbintenissen. We merken dat hierdoor werkzoekenden waarbij de kans op slagen onzeker is, geweerd worden of doorheen het traject alsnog uit de boot vallen en niet meer opgepikt worden. Bovendien zien we bij de VDAB een verschuiving in dienstverlening van begeleiding van de werkloze naar bemiddeling tussen werkgevers met een specifieke vacature en werkzoekenden met een gepast profiel. Ook deze verschuiving brengt gevaren voor de kwetsbare werkzoekende met zich mee. De dienstverlening vertrekt op de eerste plaats niet meer vanuit de cliënt maar wel vanuit een bepaalde vacature. De VDAB linkt een bepaalde vacature met geschikte kandidaat-werkzoekenden. De vraag is echter, wie helpt dan nog de moeilijk inzetbare werkzoekenden naar een job?

De Vlaamse regering riep bij haar aantreden armoedebestrijding uit tot absolute topprioriteit. De federale regering nam zich bij haar start voor om 380.000 Belgen uit de armoede te halen tegen 2020. Mooie voornemens. Helaas zien we dat het beleid in feite armoede vergroot in plaats van te bestrijden. Tijd dus voor een grondige ommekeer.

**Samira Castermans &
Peter Heirman,
Netwerk tegen Armoede**

Hoe een vrouw haar mannetje staat in het leger

Je plaats vinden als vrouw in het leger én dan nog als moreel consulent: Annie Van Paemel deed het allemaal en met succes. Ze begon haar loopbaan als lerares moraal in het gemeenschapsonderwijs. In 1999 werd ze moreel consulent bij Defensie, waar ze sinds 2009 hoofd is van de Dienst voor Religieuze en Morele Bijstand/Niet-Confessioneel. Tijd voor een goed gesprek met een moreel consulent in uniform.

© Gerbrich Reynaert

Wat is uw functie in het leger?

Sinds twee jaar werk ik als diensthoofd moreel consulent, voordien als moreel consulent in de marinebasis van Zeebrugge. De hoofdzetel ligt in Evere, waar ook de andere erkende eredienssten gehuisvest zijn. Defensie is het laatste bastion dat de vrijzinnigheid erkend heeft en als moreel consulent ben je bijgevolg de officiële vertegenwoordiger van deze levensbeschouwing.

'Had je me 15 jaar geleden gezegd dat ik ooit in het leger zou belanden, dan had ik je gek verklaard, maar al snel bleken mijn vooroordelen ongegrond'

Ongeveer 13 tot 14 jaar geleden zetten een paar mensen, waaronder ikzelf, de eerste stappen in deze functie. Voordeel was dat we als dienst geen voorganger hadden en van nul konden beginnen, nadeel was dat er weerstand heerste. Er bestonden al een heleboel hulpverlenende organisaties in het leger en de aalmoezeners waren een gevestigde waarde. Bij mijn intrede heerste er wat koudwatervrees, want het leger was dan ook nog

eens overwegend katholiek.

Als hulpverlener vertegenwoordigen we daarenboven de zachte sector binnen Defensie en dat gegeven is op zich al dubbel: de structuur van het leger is eerder bestraffend dan belonend, terwijl wij net borg staan voor het welzijn van de militair. Door een sterk aanwezigheidsbeleid te voeren, zichtbaar te zijn op bijvoorbeeld sociale festiviteiten of evenementen en mij te begeven onder de mensen, creëerde ik laagdrempeligheid. Het duurde niet lang vooraleer mijn eerste cliënt kwam aankloppen. Een mooie erkenning kreeg ik toen iemand van het kader mij voor de eerste keer betrof bij een bepaalde problematiek. Sindsdien bestaat er een goede interactie.

'Wij gaan nooit oordelen 'vechten is verkeerd', hoewel oorlogsvoering appelleert aan het slechtste in de mens'

Hoe kwam u erbij om te solliciteren bij het leger? Vanwaar de interesse?

Had je me 15 jaar geleden gezegd dat ik ooit in het leger zou belanden, dan had ik je gek verklaard (*lacht*). Na 15 jaar lesgeven – ik was leerkracht moraal – was ik wat uitgekeken op het onderwijs. Toen mijn oog op deze vacature viel, waagde ik mijn kans en ik heb er nog steeds geen spijt van. Ik wou iets anders in mijn leven, maar ook mijn nieuwsgierigheid naar een wereld en structuur die me helemaal onbekend was, trok me aan. Ik koesterde heel wat vooroordelen die al snel ongegrond bleken. Mijn eerste vaststelling was dat het leger een milieu is waarin mensen intens gevormd worden. In de marine bijvoorbeeld is zelfs de laagste matroos technisch sterk opgeleid, wat ook noodzakelijk is voor de job. Ik heb een groot respect gekregen voor die vorming, en voor het engagement dat mensen nodig hebben om te kunnen functioneren in zo'n organisatie.

Hoe ziet uw dagtaak eruit?

Mijn dagschema is zeer onvoorspel-

baar. Mijn corebusiness is uiteraard de morele counseling: één op één gesprekken voeren. De meeste militairen praten over een problematiek die werk- of familiegerelateerd is. De gesprekken met de cliënt zijn vooral moreel ondersteunend en indien nodig zorg ik voor een doorverwijzing. Binnen het leger zijn er voldoende gespecialiseerde hulpverlenende diensten aanwezig, zoals de cel addict of het centrum crisisspsychologie. Dat de verscheidene hulpverlenende diensten elkaar erkennen, betekent een meerwaarde en biedt een garantie voor het welzijn van de militair.

Mijn doelgroep zijn de militairen, die fysiek meestal gezond zijn, maar vaak letterlijk hun leven riskeren tijdens buitenlandse missies waardoor ze ook als mens kwetsbaar worden. Daarin kan je als moreel consulent een ondersteunende rol spelen.

Ook de familieleden kunnen bij mij terecht. Vanuit Defensie worden familiedagen georganiseerd waarop wij steeds aanwezig zijn en onze coördinatoren uitwisselen. De dag nadien volgen er altijd een paar telefoontjes van familieleden die willen ventileren over hun eenzaamheid (als hun partner op zending is), of over opvoedingsproblemen bij hun kinderen. Ik verzorg ook plechtigheden, zoals uitvaarten en huwelijken.

DE VRIJZINNIGE SOLDAAT

Hoe rijmt u uw levensbeschouwing met een instituut als het leger?

Ik denk nu bijvoorbeeld aan het kritiekloos aanvaarden van gezag, maar ook aan het oorlogsaspect?

Dat is een interessante vraag. Kijk, in alle landen heb je een leger. Het leger is een organisatie waarvan je hoopt dat het nooit zal moeten functioneren als agressor. Gelukkig wordt de laatste decennia vooral ingezet op humanitaire acties en vredesbewarende missies.

Als moreel consulent mogen wij een wapen dragen als we op missie zijn, maar in se hoeven we dat niet te doen. Wij vechten niet, maar wij ondersteunen wel de soldaat op het

werkveld, in zijn kwetsbaarheid, met zijn twijfels en existentiële vragen. Wij gaan dan ook nooit oordelen dat vechten verkeerd is, hoewel oorlogsvoering appelleert aan het slechtste in de mens. Dit alles is inderdaad een moeilijke kwestie.

'Wij werden gezien als dé grote concurrent van de aalmoezenier, en terecht'

Speelt levensbeschouwing een belangrijke rol, leeft het vrijzinnig humanisme in het leger?

Jawel, dat leeft zeker. Ik kom in contact met militairen die van zichzelf zeggen dat ze manifest vrijzinnig zijn. Maar of het ook vertolkt wordt in specifieke activiteiten? Neen. Op missie probeer ik bijvoorbeeld wel een vrijzinnig bezinningsmoment te organiseren. Ik probeer niet te moraliserend te zijn en tracht het goede te belichten in onze professionele samenwerking. Ik mag eigenlijk niet klagen over de steun van het kader hierin. Na 13 jaar ervaar ik geen weerstand meer, hoewel dit vroeger wel het geval was, maar dan eerder subtiel. Als moreel consulenten hadden en hebben we er alle belang bij om een goed professioneel imago te cultiveren. Bij de start werden wij, vrijzinnigen, binnen Defensie immers gezien als antimilitaristisch en anarchistisch. Ondertussen is er toch al veel veranderd.

'Ik stel vast dat de meeste vrouwelijke militairen echt sterke madammen zijn'

Krijgt u ook gelovige militairen over de vloer?

Uiteraard, sinds het prille begin. Wij werden gezien als dé grote concurrent van de aalmoezenier, en terecht. Wij komen uit een totaal andere achtergrond. Zij hebben hun roeping, wat ik me daarbij ook moet voorstellen, wij hebben onze vorming om aan counseling te doen. Hoewel de aalmoezenier het woord 'morele begeleiding' in het begin claimde, vallen we nu samen onder 'morele en religieuze begeleiding'.

De essentie van een goede hulpverlening is dat de cliënt in alle onbevangingheid, discretie en vertrouwen kan spreken. Ook gelovigen weten inmiddels dat onze invalshoek het vrijzinnig-humanistisch referentiekader is. Blijkbaar stemt dit ook bij hen tot nadenken, en dat is een goede zaak.

In rouwbegeleiding verschillen wij uiteraard ook. Zo verweet de aalmoezenier mij eens dat wij tijdens een afscheidsmoment praten over hoe goed iemand wel was, terwijl hij 'tenminste bidt voor de overledene'. Maar anno 2012 raakt die boodschap steeds minder verkocht bij een steeds grotere groep mensen.

Werkt u samen met de aalmoezeniers van de verschillende geloofsovertuigingen?

Wij werken occasioneel samen bij bepaalde festiviteiten, zoals met Sint-Elooi en de Barbarafeesten, waarin er wordt stilgestaan bij de gevaarlijke aspecten en de risico's verbonden aan het beroep. Als moreel consulent worden wij dan gevraagd een evocatie te maken met beeld, woord en muziek. Daarnaast zijn we behuist op dezelfde verdieping en ondersteunen we elkaar logistiek.

Op zending werken we wel inhoudelijk samen: bij aflossing op missie worden de pijnpunten doorverteld, maar altijd met respect voor de discretie en integriteit van de betrokkene.

MACHO'S EN HUN ZIELENROERSELEN

Het leger is nog steeds een mannenbastion: slechts 8% van het personeel is een vrouw. Ervaart u problemen of juist voordelen als vrouw in het leger?

Ik heb er geen bewijs van, maar mij valt op dat vooral mannelijke cliënten met een uitgesproken machogedrag hun zielenroerselen eerder bij een vrouw willen blootleggen. Naar mijn gevoel meten mannen in beroepsrelaties zich vooral met elkaar, maar in counseling is dit anders.

De mannelijke structuur van het kader is wel overheersend. Daarom

probeer ik goede contacten te onderhouden met vrouwen in het leger, uit alle echelons. Ik stel vast dat de meeste vrouwelijke militairen echt sterke madammen zijn. Zij moeten nog veel meer opboksen tegen die mannenwereld, wat geen evidentie is.

Moet u zich ook houden aan de strenge regels van het leger of geniet u meer vrijheid dan de militairen?

Als diensthoofd bekleed ik de rang van opperofficier, geassimileerd met generaal-majoor. Moreel consulenten beschikken in het leger over een militaire rang, maar niet over een graad. Wij mogen geen bevelen geven maar zijn ook niet onderworpen aan de militaire bevelstructuur, behalve in oorlogssituaties.

'De politiek bepaalt altijd het programma van Defensie. Vraag is echter of het leger voldoende uitgerust is om in het buitenland te gaan vechten'

Maar wij respecteren wel de gedragscode en gaan daarin mee, ik denk nu bijvoorbeeld aan de militaire etiquette van het elkaar begroeten. Als diensthoofd adviseer ik mijn collega's sterk om de spelregels te volgen: hiermee erken je de ritualen van de militaire cultuur en word je beschouwd als een volwaardige medespeler.

HET LEGER EN ZIJN MISSIE

Onder de legislatuur van minister Pieter De Crem vertrekken meer soldaten naar het buitenland. Hij is van oordeel dat het leger zich meer moet toespitsen op zijn corebusiness (vechten) en dus minder op hulpverlening. Wat is uw mening hierover?

De politiek bepaalt altijd het programma van Defensie. Vraag is echter of het leger voldoende is uitgerust om in het buitenland te gaan vechten. Momenteel worden geen Belgische strijdkrachten ingezet om te vechten.

Hun opdracht blijft vredesbewarend en humanitair.

Het leger wordt afgeslankt omwille van budgettaire redenen. Men wil een jonger, inzetbaar leger dat bereid is voor langere periodes ver van huis te zijn. Maar voelt de hedendaagse jeugd zich hiertoe nog aangesproken? Een soldaat moet beantwoorden aan een bepaald profiel: hij moet niet alleen weerbaar en stressbestendig zijn, maar ook bereid zijn voor een langere periode afscheid te nemen van familie en vrienden. In de counseling is dat vooral het grote probleem bij missies, en het manifesteert zich in de eerste plaats bij jongere militairen.

Als moreel consulent bepaal je echter de politiek niet, maar draai je mee in het geheel. Wij hebben oog voor de pijnpunten die veroorzaakt worden door specifieke opdrachten. Wij zijn de steunpilaar van de militair. Wij hopen echter wel dat het Defensiebeleid op een vreedzame manier verder ontwikkeld kan worden. Maar zolang militairen ingezet worden op het terrein, blijven ze in het algemeen vragende partij om tijdens missies moreel ondersteund te worden. Ik vermoed – en hoop – dat zowel het politieke als het militaire beleid dit beseft.

MEE OP ZENDING

Is het ook een taak voor de moreel consulent de militairen te vergezellen tijdens buitenlandse operaties?

Jazeker. Eerst komt er een intensieve voorbereidende periode. Je participeert aan de voorbereiding van de soldaten zodat je toch niet meer 'nieuw' bent, daarnaast bereid je je op zowel medisch als mentaal vlak voor. Je neemt afscheid van je familie voor een lange tijd. Vandaag zijn de communicatiemiddelen zo veelzijdig dat het wel makkelijker wordt om situaties op te volgen. Het heeft ook een schaduwkant: als een militair te horen krijgt dat er zich problemen voordoen op het thuisfront blijft hij gefrustreerd achter. Hij kan niet weg en hij kan het ook niet oplossen of voldoende ventileren. Daarin spelen wij een rol. Soms

moet het thuisfront toch enigszins 'opgevoed' worden, om militairen niet teveel te confronteren met problemen waarvoor ze geen oplossing kunnen bieden op afstand. Dikwijls is het probleem al opgelost, maar zit de militair er nog mee in zijn maag.

Op zending maken wij als moreel consulent deel uit van het geheel. In Kosovo ging ik mee op patrouille, verzorgde ik vertaalwerk en deelde ik medicatie uit aan de bevolking. In Afghanistan was de kloof met de bevolking veel groter en de meeste soldaten hielden wacht, wat saai en langdurig kan zijn. Dan praten we veel met de militairen, om verveling en eenzaamheid tegen te gaan.

Kwam u in gevaarlijke situaties terecht?

In Kosovo werden we in enkele dorpen met stenen bekogeld, dus reden we er altijd snel doorheen. In een klein dorpje botste de antenne van onze jeep tegen de elektrische kabel, met alle gevolgen van dien. We waren bang gelynd te worden, maar werden tegen alle verwachtingen in vriendelijk onthaald in een klein boerderijtje en getrakteerd op zelfgebrouwde *slivovitsj*. Wel met de uitdrukkelijke vraag de schade te her-

stellen vooraleer te vertrekken (*lacht*).

We zijn ook eens verdwaald geraakt en op Servisch grondgebied terechtgekomen. We vreesden dat we in een mijnenveld stonden. Stapvoets zijn we teruggekeerd, door letterlijk elke stap te hernemen. Het navertellen van missies is echter leuker dan de beleving ervan. Het kan bloedstollend spannend, soms levensbedreigend maar ook oersaai zijn.

'Het navertellen van missies is leuker dan de beleving ervan. Het kan bloedstollend spannend, soms levensbedreigend maar ook oersaai zijn'

VERWENDE JEUGD?

In de maatschappij horen we steeds vaker een pleidooi voor meer discipline bij de jeugd. Jongeren leven in een consumptiemaatschappij, zijn verwend en kennen te weinig grenzen. Is het herinvoeren van de dienstplicht (of burgerdienst) een mogelijk antwoord hierop?

Een bijzonder moeilijke kwestie. De mannen die ik ken en hun dienstplicht hebben gedaan, spreken er nog altijd over met veel verontwaardiging, in tegenstelling tot hun moeders (*lacht*). Het is uiteraard ook al heel lang geleden. Op zich denk ik niet dat het kwaad kan, maar de manier waarop is belangrijk. Je moet niet eerst iemand kraken om hem te maken, zoals je soms ziet in Amerikaanse films. Dit is compleet zinloos en zeker niet efficiënt.

Een burgerdienst met humanitaire inslag kan op zijn beurt handig zijn om je plaats in de maatschappij te ontdekken vanuit een compleet andere invalshoek. Je hoort vaak spreken over burgerplicht, misschien kan dit zo op een concrete manier ingevuld worden?

Ik had zelf vooroordelen over het leger, maar ik werd positief verrast. Zo primeert de groep bijvoorbeeld en is het niet ieder voor zich. Teamspirit en solidariteit worden sterk gecultiveerd in de militaire opleiding. De mensen die bij Defensie werken zijn een afspiegeling van de maatschappij, ze zijn niet beter, maar zeker ook niet slechter.

Griet Engelrelst

Annie Van Paemel: 'Mijn doelgroep zijn de militairen, die fysiek meestal gezond zijn, maar vaak letterlijk hun leven riskeren tijdens buitenlandse missies waardoor ze ook als mens kwetsbaar worden. Daarin kan je als moreel consulent een ondersteunende rol spelen.' © foto Defensie

Max Scheler

Ressentiment, onmacht en (on)vrijheid

Otto Dix 'Bildnis des Philosophen Max Scheler', 1926.

Zelfs bij een publiek dat geïnteresseerd is in filosofie zal de naam Max Scheler (1874-1928) niet erg vertrouwd in de oren klinken. Nochtans was Scheler een van de belangrijkste filosofen uit de eerste decennia van de 20ste eeuw. Hij oefende een aanzienlijke invloed uit op heel wat van zijn tijdgenoten en latere denkers, zoals Martin Heidegger, José Ortega y Gasset en Jean-Paul Sartre. Sartre bekende onder andere dat hij pas begreep wat morele waarden zijn nadat hij Schelers werk gelezen had. Zonder overdrijven kan men stellen dat het wijsgerige landschap er anders had uitgezien zonder de inbreng van Scheler.

Scheler was niet alleen een invloedrijk en bijzonder veelzijdig denker – in een periode van ongeveer tien jaar schreef hij duizenden bladzijden over ethiek, antropologie, politieke filosofie, metafysica en kennisleer – maar ook controversieel. Dat hij er een ietwat liederlijk (volgens zijn critici 'losbandig') liefdesleven op nahield, had daar zeker mee te maken. Hierdoor werd hij in meer conservatieve en christelijke academische middens al gauw *persona non grata*.

Scheler lag in dat milieu echter ook moeilijk omdat hij zich in zijn latere geschriften expliciet van de katholieke kerk afkeerde. In de jaren '20 ontwikkelde hij een nieuw godsbeeld dat onverzoenbaar was met dat van het katholicisme: niet God is verantwoordelijk voor de mens, maar de mens voor God. Scheler vond het traditionele godsbeeld van het katholicisme onverzoenbaar met de idee van de mens als een autonoom, vrij en verantwoordelijk wezen.

De jaren voordien werd Scheler nochtans door menigeen als de belangrijkste Duitse katholieke filosoof van het moment gezien. Zijn werk zette onder andere Edith Stein – de Joodse karmelietes die in 1942 in Auschwitz vermoord werd – aan tot een bekering tot het katholieke geloof, en ook paus Johannes Paulus II was in de jaren voor zijn pausschap sterk tot het denken van Scheler aangetrokken.

LIEFDE MAAKT NIET BLIND

Scheler verdient alleszins onze blijvende interesse. Al was het maar omdat hij, als een van de weinige filosofen, expliciet en scherp het gevoel van ressentiment en haat

geanalyseerd heeft. Het is enigszins merkwaardig dat, hoewel er toch heel wat filosofische teksten over de liefde zijn geschreven, het tegendeel ervan – haat en ressentiment – weinig filosofische interesse heeft genoten. Nochtans zijn haat en ressentiment fenomenen die niet minder frequent voorkomen dan liefde.

Het interessante aan Schelers denken is de manier waarop hij aan liefde en haat geen louter emotieve betekenis toekent. Voor hem zijn het fundamenteel morele begrippen. Zoals liefde een motivatie is om goed te doen, zo leiden haat en ressentiment tot moreel verval. Met zijn klemtoon op de morele betekenis van emoties is Scheler best wel origineel. In het bijzonder zet hij zich af tegen de visie van Aristoteles, Spinoza en Kant. Voor deze grote denkers is goed, rationeel handelen toch vooral een handelen dat vrij is van emoties. Een goed, rationeel mens laat zich niet leiden door zijn emotionele huishouding. Niet zo bij Scheler: je kunt pas een evenwichtig en goed mens zijn als je je net laat leiden door wat je liefhebt.

Bij Scheler maakt de liefde niet blind: het is vanuit een liefhebbende houding dat de mens in staat is om een goede daad te stellen. Haat daarentegen verblindt de mens. Ressentiment zorgt voor een waardenverstoring: we gaan goed en kwaad (grote termen die Scheler allerm minst schuwt) met elkaar verwarren. Uiteindelijk leidt dat tot een 'vergiftiging van de ziel'.

Je kunt pas een
evenwichtig en goed mens
zijn als je je laat leiden
door wat je liefhebt

De hamvraag is dan natuurlijk: vanwaar komt de haat? Wat ligt er aan de grondslag van het ressentiment? Volgens Scheler ligt het antwoord in de menselijke onmacht: ressentiment is een gevoel van onbehagen dat voortkomt uit eigen gebrek en onmacht, uit het gevoel dat we niet echt de controle over ons leven hebben, dat we geleefd worden in plaats van te leven, dat we niet kunnen aarden in de wereld rondom ons, maar dat ons de macht ontbreekt om die wereld te veranderen. Dit onbehaaglijke gevoel leidt uiteindelijk tot een afkeer van onszelf en van de wereld waarin we leven.

ONMACHT EN ONVRIJHEID

Wie door ressentiment wordt verteerd kun je onmogelijk een vrij mens noemen. Zo iemand wordt een gevangene van zichzelf, van zijn onmacht en onbehagen.

Vrijheid bestaat niet uit formele rechten, maar uit concrete vermogens

Scheler spreekt in dat opzicht van zelfvervreemding. Het is het niet thuis zijn in jezelf, het onmachtig wegglijden in een leven dat je niet wilt leven, in een persoon die je niet wilt zijn. De ressentimentsmens is altijd een slaaf, een knecht, geen meester over zijn eigen bestaan. Hij is de controle kwijt. En dat is inderdaad, zoals Scheler ons terecht duidelijk maakt, een fundamentele onvrijheid.

Ressentiment zorgt echter niet alleen op het persoonlijke domein (je eigen leven) voor onvrijheid, ook op sociaal en politiek vlak kan het de vrijheid ten gronde richten. Daarbij blijkt Scheler een interessante politieke raadgever, zeker voor wie een vrijere en stabielere samenleving beoogt in onstabiele tijden. Vandaag leven we in enigszins onzekere tijden. Volgens sommige filosofen zelfs in tijden van angst en democratisch verval. In heel Europa – van Hongarije tot Griekenland en zelfs Nederland – zie je dan ook partijen en fenomenen opduiken die niet echt vrijheidslievend zijn. Om dit te vermijden moet een democratie er volgens Scheler over waken dat ze geen gevoel van onmacht (de basis van ressentiment) kweekt onder de burgers.

Een democratie mag niet louter een formeel politiek begrip zijn, maar in de eerste plaats een sociaal project waarbij de kloof tussen rijk en arm, sterk en zwak, hoog- en laagopgeleid niet te groot mag worden. Anders loop je het gevaar dat enkel de rijken, de sterken en de hoogopgeleiden gebruik kunnen maken van de democratische rechten en vrijheden waarvan zogezegd iedereen (ook de armen, zwakken en laagopgeleiden) geniet.

Een kansarme heeft niets aan het recht op een goede scholing, als hij die bijvoorbeeld niet zou kunnen betalen. Een analfabeet heeft niet veel aan de vrijheid om boeken te kopen of in een bibliotheek te lezen. Scheler zelf geeft het voorbeeld van vrouwenstemrecht, wat in zijn tijd nog heel wat stof voor discussie opleverde. Vrouwenstemrecht,

zo betoogde Scheler, stelt niets voor als vrouwen niet ook op andere vlakken geëmancipeerd worden, als ze niet in de eerste plaats goed geschoold worden. Want wat ben je met een stem als je geen idee hebt waarvoor en hoe die te gebruiken?

FORMELE VRIJHEDEN, CONCRETE PROBLEMEN

Daarmee leert Scheler ons iets wezenlijks over de ware betekenis van vrijheid. Vrijheid bestaat niet uit formele rechten, maar uit concrete vermogens. Je bent pas echt vrij, als je niet onmachtig bent om je rechten ten gelde te maken. Die visie werkt Scheler in heel wat van zijn geschriften uit, niet enkel in zijn ressentimentsleer. Ze staat centraal in zijn ethiek en antropologie: vrijheid is geen mogen, maar een kunnen (*Tunkönnen*).

Een samenleving die meer vrijheid en stabiliteit nastreeft, moet dan ook ten volle investeren in de ontwikkeling van persoonlijke vermogens: de feitelijke ontwikkeling en macht die nodig zijn om je eigen leven in handen te nemen. 'Het grootste potentieel aan ressentiment', aldus Scheler 'ligt in een samenleving waarin ongeveer gelijke politieke en andere rechten hand in hand gaan met zeer grote verschillen in feitelijke macht, feitelijk bezit en feitelijk opleidingsniveau.'

Als die verschillen te groot worden, keren mensen zich uiteindelijk af van de politieke rechten en vrijheden zelf. Dan denken ze dat ze er toch niet veel aan hebben en dat ze dus ook niet veel waard zijn. Als mensen in een democratie denken dat democratische waarden als vrijheid en verdraagzaamheid (volgens Scheler ligt het ressentiment ook aan de basis van racisme en onverdraagzaamheid) niet veel voorstellen, ondermijnt dat natuurlijk de democratie zelf.

Wat ligt er aan de grondslag van het ressentiment? Volgens Scheler ligt het antwoord in de menselijke onmacht

Aldus vormt Schelers visie op het ressentiment en onvrijheid niet enkel een advies, maar ook een waarschuwing voor politici die de democratie en haar waarden dierbaar zijn. Een democratie steunt op sociale rechtvaardigheid, op gedegen onderwijs voor iedereen en op een mechanisme waardoor de kloof tussen sterk en zwak niet te groot wordt en de sterke sterk wordt ten koste van de zwakke.

Het is een visie die recentelijk nog door verschillende van de meest vooraanstaande hedendaagse denkers is verdedigd, variërend van Tony Judts pakkende pleidooi voor de sociaaldemocratie (Judt dicteerde het min of meer van op zijn sterfbed) tot Martha Nussbaums zogeheten capabilities-approach. En dat toont eigenlijk heel mooi aan hoe brandend actueel Scheler blijft, of hij ons nu vertrouwd in de oren klinkt of niet.

Alicja Gescinska

JAN VERPLAETSE

- behaalde zijn doctoraat in de filosofie aan de UGent in 2002
- is als docent verbonden aan de vakgroep Grondslagen en Geschiedenis van het Recht
- startte de interdisciplinaire onderzoeksgroep The Moral Brain. Zij bestuderen morele fenomenen vanuit een neurobiologisch en evolutionair perspectief
- bracht in 2008 zijn eerste boek uit: 'Het morele instinct: over de natuurlijke oorsprong van onze moraal'
- in 2011 verscheen zijn meest recente boek: 'Zonder vrije wil. Een filosofisch essay over verantwoordelijkheid'

Jan Verplaetse verlost ons van onze schuld

Volgens Jan Verplaetse heeft de mens geen vrije wil. Hij staat daarin niet alleen: hersenwetenschappers tonen aan dat deze conclusie onvermijdelijk is. Ze laten echter na om de consequenties van hun empirische bevindingen grondig te overdenken, zegt Verplaetse. In zijn boek 'Zonder vrije wil. Een filosofisch essay over verantwoordelijkheid' ging hij die uitdaging niet uit de weg, en kwam daarbij tot de conclusie dat zonder vrije wil ook onze concepten schuld en verantwoordelijkheid onhoudbaar zijn. Niet getreurd! Volgens Verplaetse hebben we met zijn visie meer te winnen dan te verliezen: een verwijtloos leven en een levenshouding die ons kan helpen ontsnappen aan de rat-race van ons dagelijks bestaan.

U behandelt in uw boeken een breed scala aan studiegebieden, maar hoe zou u zichzelf omschrijven: als een filosoof, ethicus, rechtsfilosoof of neurowetenschapper?

Een moraalfilosoof. Het vraagstuk over goed en kwaad staat altijd centraal in mijn belangstelling, en mijn interesse in strafrecht komt daar uit voort. Technische filosofie, metafysica, neurowetenschappen ... dat zie ik allemaal als hulpwetenschappen in het omgaan met de morele vraagstukken die mij bezighouden. Moraal, zit dat 'in de aard van het beestje' of is het een louter culturele constructie? Het zal mij waarschijnlijk nooit loslaten.

De vraag naar de grondslagen van onze moraal dus.

Pas op, voor meta-ethiek heb ik niet al te veel interesse. Volgens mij is moraal voor 95% een kwestie van gevoelens, deels aangeleerd en deels voorprogrammeerd, en slechts voor 5% een cognitieve aangelegenheid. Mensen handelen meestal vanuit hun buikgevoel, morele argumenten komen altijd

pas achteraf. Maar we hebben ze wel nodig. Hoewel wij emotiewezens zijn, vraagt onze complexe, gejuridiseerde maatschappij ons voortdurend om verantwoording. De samenleving vraagt naar een waarom, en daarvoor heb je argumentatie nodig in plaats van pure emoties. Pas dan betreed je het terrein van waarden en normen.

'Wat betekent een causale werkelijkheid? Dat we een soort machines zijn. Het is een conclusie die je moet durven trekken'

THERE'S NO SUCH THING AS A FREE WILL

Wetenschappers zullen het niet graag horen, maar u beweert dat alleen filosofen de vraag kunnen beantwoorden of mensen verantwoordelijk zijn voor wat ze doen. Hoezo? Dankzij de neurowetenschap weten we dat geen enkele beslissing zomaar

uit de lucht komt vallen, maar steeds teruggaat op allerlei onbewuste processen die deze beslissing mogelijk maken. Wetenschappers hebben dus heel wat zinnigs te vertellen, maar ze denken niet goed na over de gevolgen van wat we empirisch leren over de vrije wil. Heb je een echte vrije wil nodig om verantwoordelijk te zijn? Dat is geen empirische kwestie meer, maar een filosofische. Daar gaan hersenwetenschappers vaak in de fout.

Waarom is een vrije wil onverenigbaar met een wetenschappelijk wereldbeeld?

Onze wereld zit nu eenmaal zo in elkaar dat een vrije wil onmogelijk is. Vroeger dachten ze dat de mens een geest of ziel had, een orgaan dat beslissingen kan nemen zonder gebonden te zijn aan fysische oorzaken die aan die beslissingen ten grondslag liggen. Dat valt niet te rijmen met neurowetenschappelijke bevindingen. Zo'n stukje niet-oorzakelijkheid bestaat niet. Als ze één magisch neuron zouden vinden dat zich aan die keten van oorzakelijkheid onttrekt, zou dat een vrije wil mogelijk maken. Maar alle bevindingen wijzen erop dat zo'n neuron niet kan bestaan. Niettemin zijn er filosofen die vrije wil niet willen begrijpen als een stukje niet-oorzakelijkheid.

Daniel Dennett bijvoorbeeld met zijn concept 'vermijdbaarheid'?

Precies. Hij heeft het over vermijdbaarheid, *evitability*: het geëvolueerde vermogen om dingen te vermijden die slecht of schadelijk voor ons zijn. Ik vind dat een raar concept. Het lijkt een afgezwakte, moderne versie van de vrije wil, maar Dennett wil er iets mee binnenhalen waarvoor je een échte vrije wil nodig hebt. Hij speelt het spel niet echt eerlijk. Natuurlijk kunnen we dingen vermijden, als je hiermee sim-

pelweg bedoelt dat de meeste mensen over zelfcontrole, zelfbewustzijn, ratio beschikken. Allemaal hogere psychische vermogens die niet ter discussie staan. Alleen probeert Dennett die vermogens iets te laten doen waarin een wetenschappelijke geest niet kan geloven, namelijk het onvermijdelijke te vermijden. Want hoe kan ik iets vermijden als mijn brein al op voorhand bepaald heeft wat ik zal doen? Dit kan ik alleen maar als ik over zo'n magisch neuron beschik.

U zegt dat geen enkel menselijk gedrag bewust kan beginnen, al onze handelingen beginnen onbewust. Dat gaat in tegen de intuïties van de meeste mensen.

Bewuste processen worden altijd door onbewuste processen aangestuurd. Het is geen top-down-relatie, maar bottom-up. Niet alles bereikt je bewustzijn, gelukkig maar. Om te ademen of auto te rijden heb je geen bewuste processen nodig. De beslissing om je een bewuste gedachte te geven, voltrekt zich ook onbewust, op lagere niveaus. Ik geloof wel dat er bewuste beïnvloeding van ons gedrag mogelijk is, maar altijd pas achteraf, op een later moment.

Is het niet zo dat ik vrij ben zodra ik zonder dwang of druk kan beslissen? Als ik volledig bewust en autonoom kies, heb ik dan niet vrij gekozen?

Dat is autonomie. Maar het is niet omdat iemand autonoom handelt dat hij daarom over vrije wil beschikt en verantwoordelijk is. Dat is een van de valkuilen in het debat over de vrije wil. Stel je het volgende voor: in een bepaalde situatie waar je geen druk of dwang van buitenaf ervaart, voel je je altijd vrij en tevreden omdat je koos wat je wilde. Maar eigenlijk liggen de 'interne' oorzaken zo dat je geen andere keuze hebt dan je autonoom te voelen. Je bent als het ware tot die ervaring gedetermineerd. Mijn vraag luidt dan: beschik je nu over vrije wil? Ik denk van niet. Hoe aangenaam autonomie ook aanvoelt, 'vrij zijn' in de betekenis dat je ook anders kon beslissen, reageren of handelen lijkt me nog wat anders. Een andere valkuil, waar ook rech-

ters inlopen, is het idee dat iemand verantwoordelijk is omdat hij of zij het 'algemene vermogen' heeft om anders te handelen. Bij Ronald Janssen was deze redenering cruciaal om hem toerekeningsvatbaar te achten. Hij had het vermogen om zich niet moorddadig te gedragen. Maar wat betekent dit 'algemene vermogen' op het moment van de misdaad zelf? Daarop moet je inzoomen: kon Ronald Janssen op dat specifieke ogenblik een andere keuze maken? Misschien als hij anders in elkaar zat: als hij wat empathie had kunnen voelen, bijvoorbeeld, maar dat was niet het geval.

'Zoals ik al zei: het is niet omdat (schuld) verantwoordelijkheid verdwijnt, dat je de plicht niet meer zou hebben om je best te doen'

Is er dan geen verschil tussen de mens en een complexe robot of een androïde zoals Data uit Star Trek?

Eigenlijk niet, en daar heb ik geen moeite mee. Wat betekent een causale werkelijkheid? Dat we een soort machines zijn. Heel wat complexer dan broodroosters, maar complexiteit verandert niets aan de zaak. Het klinkt wat hard, immoreel zelfs, om een mens te herleiden tot een machine, maar het is een conclusie die je moet durven trekken.

Een mens kan twifelen. Onderscheidt dat ons niet van computers? Is twijfel een vorm van vrijheid?

Ik ben het daar niet mee eens. Computers worden nu al uitgerust met 'leerprogramma's', bijvoorbeeld voor gezichtsherkenning. Die software zorgt voor zelfcorrectie, voor zelf aangestuurde systeemoptimalisering. Natuurlijk op een veel eenvoudiger, meer rudimentair niveau dan bij mensen, maar eigenlijk zou je ons ook kunnen zien als twijfelende, zichzelf corrigerende computers. Wat je je moet afvragen is of dit vermogen tot zelfcorrectie ons voldoende vrije wil geeft om verantwoordelijk te kunnen zijn.

VERANTWOORDELIJKHEID EN PLICHT

U noemt zichzelf een harde incompatibilist. Wat betekent dat precies?

Dat heeft te maken met de relatie tussen vrije wil en verantwoordelijkheid. Ofwel ben je een compatibilist, en denk je dat we geen echte vrije wil nodig hebben om verantwoordelijk te zijn. Onbetwifelde psychische vermogens zoals zelfcontrole volstaan. Voor hen is de hele discussie over de vrije wil eigenlijk een misverstand. Toegegeven: een erg oud misverstand. Ofwel hou je vol dat verantwoordelijkheid wél een echte vrije wil veronderstelt. Dan zijn er twee opties: je hebt er die blijven volhouden dat de vrije wil bestaat. Ze worden wat schaars, maar een libertarist als de Duits-Nederlandse filosoof Thomas Müller is er zo een. Ik neem de andere optie: we hebben geen vrije wil en ik trek daaruit de harde conclusie dat we niet verantwoordelijk zijn voor wat we hebben gedaan. Dat is hard incompatibilisme.

Vegetariërs maken een onderscheid tussen een leeuw en een mens die vlees eet. Die laatste kan verantwoordelijk gesteld worden, omdat hij kan delibereren en argumenten pro en contra kan afwegen. De mens is in die zin meer verantwoordelijk dan een leeuw, hoewel ze beide onvrij zijn. Het psychische vermogen om te delibereren is inderdaad een noodzakelijke voorwaarde voor verantwoordelijkheid, maar is het ook voldoende? Iemand kan zo'n vermogen wel bezitten, hoewel hij het op het moment van zijn misdaad niet heeft gebruikt. Als we hem verantwoordelijk stellen zeggen we eigenlijk: 'jij had op dat moment een keuze, en je had controle over wat je koos'. Vervolgens plakken we er een etiket op: jij bent verantwoordelijk. Ik vind dat te kort door de bocht. Je moet inzoomen op het eigenlijke moment van de beslissing: het vermogen tot deliberatie werd duidelijk niet aangesproken, en daar was geen controle over mogelijk. Hij kan dus niet verantwoordelijk zijn.

Maar verantwoordelijkheid kan toch een zinvol concept zijn in

de betekenis van: ‘ik ben niet verwijtbaar, maar ik draag de verantwoordelijkheid voor de fout die ik heb gemaakt’?

Inderdaad. Al ben je niet verwijtbaar, je hebt nog altijd plichten. ‘Verantwoordelijkheid’ heeft twee betekenissen. ‘Verantwoordelijkheid’ kan betekenen dat je verwijtbaar bent voor het overtreden van een norm, het verzaken aan een plicht, het niet naleven van een verantwoordelijkheid. ‘Schuldverantwoordelijkheid’ zo je wilt. Die ‘verantwoordelijkheid’ verdwijnt wel als er geen vrije wil is.

Maar ‘verantwoordelijkheid’ staat ook voor plichten die iemand, een burger, ouder, organisator of bestuurder, heeft. Wat iemand moet doen. ‘Verantwoordelijkheid’ in de betekenis van ‘verantwoordelijkheden’. Een onbestaande vrije wil tast die ‘verantwoordelijkheden’ niet aan. Een harde incompatibilist kan toegeven dat hij een plicht niet nageleefd heeft. Hij heeft zelfs de plicht om de gevolgen van zijn fouten te dragen, de schade te vergoeden, mee te leven met zijn slachtoffers of mee te werken aan herstelbemiddeling. Al treft hij geen schuld als hij dit opnieuw nalaat, het ontslaat hem niet van zijn plicht om het te doen. Je kan dus een modelcrimineel zijn zonder te geloven in verantwoordelijkheid.

Gaat iemand die niet gelooft in verantwoordelijkheid niet immoreler handelen? Lonken onverschilligheid, defaitisme en opportunisme niet om de hoek?

Dat is niet ondenkbeeldig. Er zijn experimenten gevoerd waaruit blijkt dat zo’n effect zich voordoet. Ze gaven studenten een tekst te lezen waarin het niet-bestaan van de vrije wil werd beargumenteerd, en dat leidde tot bijvoorbeeld een grotere bereidheid tot spieken op een test. Dat heeft volgens mij meer te maken met de aard van de boodschap dan met de boodschap zelf. Als je voor het eerst zo’n tekst leest, is dat een dermate provocatieve aanval op je wereldbeeld dat je je wat anders gaat gedragen. Volgens mij is het hoogstens een tijdelijk effect.

Maar er is nog een meer fundamenteel probleem. Stel dat de vrije wil inder-

daad niet bestaat, moet je dan omwille van de goede orde erover zwijgen en mensen iets op de mouw spelden? Als de wetenschap empirisch bewijst dat de vrije wil niet bestaat, en daar lijkt het op, dan moet je toch open kaart spelen. Zelfs al zou men beweren dat daar immorele dingen uit voortvloeien, dan moet je mensen duidelijk maken dat dit niet het geval hoeft te zijn. Een harde incompatibilist als ik zit ’s avonds heus niet te denken: ‘ik heb geen vrije wil, dus ik mag er lekker op los leven’. Zoals ik al zei: het is niet omdat (schuld)verantwoordelijkheid verdwijnt, dat je de plicht niet meer zou hebben om je best te doen.

VERWIJTLOOS LEVEN

De mooiste passages in uw boek gaan over het bevrijdende aspect van een leven zonder verwijten.

Je moet niet alleen kijken naar wat er verloren gaat in mijn visie, maar ook naar wat je erbij wint. Niet alleen vrije wil en verantwoordelijkheid verdwijnen, maar ook schuld, en dat is mooi. Schuld voedt vergelding, wraak, verwijten en kwaadheid. De verlossing van die gevoelens laat je toe om meer en betere resultaten te boeken. Niet voor niets slaat het recht en de hulpverlening meer en meer de weg in van de verwijtloze bemiddeling. Verwijtloos leven is een opluchting, maar helaas niet zo eenvoudig omdat de samenleving mea culpa’s en schuldbekentenissen eist.

‘Verwijtloos leven is een opluchting, maar helaas niet zo eenvoudig’

Maar is het zo verkeerd om bijvoorbeeld mensen als Rado van Karadžić en Ratko Mladić te verwijten hoe hun troepen handelden in Srebrenica?

We zijn het er allemaal over eens dat mensen als Mladić foute dingen hebben gedaan, en dat daartegen opgetreden moet worden. Mensen horen geen genocides te plegen. Je kunt maatregelen nemen zodat hij het niet meer kan doen in de toekomst, je kunt hem

straffen om anderen een signaal te geven dat we zo iets niet onbestraft laten. Maar kan je die man iets verwijten? Hij zat zo in elkaar, dat was *hij*. Het heeft dan ook weinig zin om hem dat te verwijten.

Een verwijtloos leven is bijzonder moeilijk, dat geef ik toe. Ik blijf worstelen met twee problemen. Ten eerste: wat als verwijten wél zouden werken? Mag je ze dan gebruiken om een beter goed te bewerkstelligen? Dat is een moreel dilemma voor elke harde incompatibilist. Een ex-gevangene stapte eens na een lezing op me af en zei: ‘ik kan me niet voorstellen dat ik zonder verwijten en schuldgevoelens terug op het rechte pad zou zijn beland.’ Hij had dat gevoel van zelfverwijt, bestraffing en schuldbesef nodig om aan zichzelf duidelijk te maken dat hij iets verkeerd had gedaan.

Ten tweede: is een verwijtloze houding wel mogelijk zodra je aan iets of iemand gehecht raakt? Je hecht je aan je partner of je kind, en die band is erg intens. Als daar iets mee gebeurt lijkt het me onmenselijk te verwachten dat je de dader zonder verwijten tegemoet treedt. Pas op, het kan hoor. Mensen als Gino Russo bewijzen dat je kwaadheid en vergeldingsdrang kan ombuigen in een veel rationelere, verwijtloze houding. Vaak komt zo’n ommekeer pas als je doorhebt dat je met die negatieve gevoelens geen meter opschiet in de verwerking van je verdriet.

Kijk eens naar hoe pleegouders met hun pleegkinderen omgaan, die vaak gedragsgestoord en moeilijk zijn. Ervaren pleegouders beseffen maar al te goed dat je met verwijten geen stap verder komt. Kinderen in die situatie zijn er eigenlijk op uit om je te horen zeggen dat ze moeten vertrekken, dat je ze niet graag ziet en je met hen niets kunt aanvangen. Dan bevestig je hun initiële wantrouwen ten opzichte van mensen en het gevoel dat ze niet graag worden gezien. Om die dynamiek te vermijden worden pleegouders bijgestaan door consulenten en hulpverleners die hen duidelijk maken dat ze hun pleegkinderen wel op fouten moeten wijzen, maar op een liefhebbende

manier waarmee je duidelijk maakt dat je hen niet verwierpt of zal wegsturen. Afstand nemen van je spontane buikgevoel, dat is de enige manier om in conflictsituaties als deze overeind te blijven.

RECHTSPRAAK

De gevolgen van uw visie voor het recht zijn behoorlijk ontwrichtend. Hoe moet een maatschap-

pij met rechtspleging omgaan als burgers niet verantwoordelijk zijn voor wat ze doen?

Gaat het over strafrecht, dan pleit ik voor een maatregelenrecht. Wegens overvolle gevangenissen en de lange duur van rechtszaken is die trend al ingezet in onze samenleving, kijk maar naar de GAS-boetes. Dat is geen schuldrecht meer: ook al kon je er niets aan doen, de boete zal je betalen ...

Jan Verplaetse: 'We moeten leren om de dingen wat meer in het juiste perspectief te plaatsen. Mensen zitten tegenwoordig vast in de dwang die ze ervaren. Vanaf ongeveer ons zesde levensjaar is het al moeten, moeten, moeten ... wat de klok slaat. Dat compulsieve moeten is een gevolg van ons doorgedreven culpabiliserende denken.' © Gerbrich Reynaert

Veel ontwikkelingen in het strafrecht laten de notie schuld meer en meer los. Dat zie je ook bij de strafuitvoeringsrechtbanken, die na een derde van je straf bepalen hoe het nu verder moet. Zij bekijken geval per geval. Wat is er mis? Hoe komt het dat deze persoon die misdrijven heeft gepleegd en hoe gaan we hem verder sanctioneren? Soms heeft dat tot gevolg dat de genomen maatregelen tegen de eisen van de slachtoffers ingaan, zeker omdat zij vaak leedtoevoeging verwachten als deel van de straf.

Enerzijds is er dus een sterke maatschappelijke tendens tot maatregelenrecht en maatwerk. Men beseft immers maar al te goed dat je vanaf de eerste dag na de veroordeling met een heel ander probleem zit. De schuldvraag staat niet meer centraal, maar de vraag hoe we de veroordeelde terug in de samenleving kunnen integreren. De doodstraf bestaat niet meer, levenslange opsluiting is zelden een optie, en de gevangenissen zitten vol: alternatieve pistes zijn hoogstnoodzakelijk.

Anderzijds is het rampzalig gesteld met het concept toerekeningsvatbaarheid. Juist omdat de schuldvraag nog steeds centraal staat, moet je ook bewijzen dat de beschuldigde toerekeningsvatbaar is. Dat gaat dan via allerlei expertises die zelden kwaliteit bieden, verslagen die gelezen worden door rechters die daarvoor niet opgeleid zijn ... het is een complete malaise. Er moet dringend een nieuw systeem voor in de plaats komen.

'Het zou jammer zijn mocht er geen ruimte meer zijn om af en toe eens te kunnen zeggen: 'je m'en fous'!'

Kent u eigenlijk een bestaand rechtssysteem dat zonder de noties vrije wil en schuld werkt?

Die concepten deden pas hun intrede met de opkomst van het canoniek recht, van waaruit het werd overgenomen door Verlichtingsfilosofen zoals Kant. Het is dus eigenlijk een relatief recent fenomeen: het Romeinse recht

kent geen schuld, en evenmin dat van de Oude Grieken. Desalniettemin is mij geen enkel modern rechtssysteem bekend zonder het credo 'geen misdaad zonder schuld'. Even hoopte ik op het Japanse recht, omdat de eerste aansprakelijkheidsrechtszaak tussen burgers er zich pas in de jaren '80 voerde. Een echtpaar nam het kind van hun burens mee op een uitstapje. Het jongetje viel in een meer en verdronk. De ouders beslisten om de zaak niet via bemiddeling op te lossen maar om voor de rechtbank de aansprakelijkheid van het andere koppel af te dwingen. Die mensen kregen toen heel Japan over zich heen: het was ongehoord je eigen burens voor de rechtbank te dagen! Maar sindsdien is het hek van de dam en volgden de aansprakelijkheidsrechtszaken elkaar in sneltempo op. Hoewel er in Japan heel weinig misdaad is, wordt er wel degelijk heel zwaar op schuld en schuldgevoelens ingespeeld.

In een schuldloze en verwijtloze maatschappij zullen we dus preventief en curatief moeten leren denken in plaats van culpabiliserend. Is er geen gevaar dat dit de deur openzet voor het manipuleren van allerlei menselijke eigenschappen om ze aan de maatschappij aan te passen, zoals in *A Clockwork Orange*?

Daar ben ik bang voor, ja. Die evolutie heeft zich al ingezet. We moeten daar als samenleving heel goed over nadenken: willen we dat wel? En hoe ver willen we daarin doorgaan? Kijk bijvoorbeeld naar het alcoholslot op wagens. Tegenwoordig kan iemand zijn rijbewijs pas terugkrijgen na een veroordeling voor dronken rijden, als hij of zij een alcoholslot laat installeren. Ik verwacht dat verzekeringsmaatschappijen snel op die kar zullen springen, en dat verzekeringen voor wagens zonder alcoholslot veel duurder zullen worden dan die voor auto's mét zo'n installatie. Op zich lijkt het prachtig: fouten worden gewoon vermeden! De vraag is: gaan we niet, als we daar te ver in doorschieten, een *Brave New World* creëren waarin iedereen voortdurend wordt gescreend? Het zou jammer zijn mocht er geen ruimte meer zijn om 'op

zijn Frans te leven'. Om af en toe eens te kunnen zeggen: 'je m'en fous'!

Het preventiemodel dat je voorstaat, roept op om ons te verzekeren tegen van alles en nog wat en hierdoor de schuldvraag radicaal in te ruilen voor formele schadevergoedingen. Gaan we hierdoor niet naar een hardere, nog meer individualistische maatschappij waarin alles met geld wordt geregeld? Met als gevaar dat er een klasse ontstaat van mensen die dure verzekeringen kunnen permitteren en anderen die dat niet kunnen?

Die maatschappelijke ontwikkeling is nu ook al gaande. Mensen krijgen steeds langere tenen, we verdragen niet meer dat er fouten gemaakt worden en kunnen moeilijk overweg met pech. Rijdt er iemand tegen je auto op een parking, dan zullen weinig mensen denken: 'pech gehad, het moest er eens van komen'. Ook al is het maar een krasje, we eisen maatregelen. De dader zal hoe dan ook gevonden worden en hij moet en zal betalen. Rechtbanken en verzekeringsmaatschappijen spelen daar gretig op in. Dit gevaar bestaat dus ook in een samenleving mét vrije wil en verantwoordelijkheid. Dan heeft mijn visie toch tenminste het voordeel dat een niet-culpabiliserende aanpak een hele verbetering is.

'We moeten leren om de dingen wat meer in het juiste perspectief te plaatsen'

We moeten leren om de dingen wat meer in het juiste perspectief te plaatsen. Mensen zitten tegenwoordig vast in de dwang die ze ervaren. Vanaf ongeveer ons zesde levensjaar is het al moeten, moeten, moeten ... wat de klok slaat. Dat compulsieve moeten is een gevolg van ons doorgedreven culpabiliserende denken: als je het niet waarmaakt heb je dat aan jezelf te wijten want je hebt je lot zelf in handen. Een deculpabiliserende visie kan een opening zijn naar een meer relaxt bestaan. Bovendien kan het helpen om de Dalrymples van deze wereld uit te leggen dat het niet door hun eigen

schuld is dat mensen in de miserie of in de armoede terechtkomen. Het is niemands schuld. Steek je energie beter in het zoeken naar een oplossing.

EPILOOG – OVER VRIJHEID

De stoïcijn zegt: 'het lot is sterker dan mezelf, maar omdat ik dat weet ben ik sterker dan het lot.' Is het bewustzijn van je eigen onvrijheid niet je grootste vrijheid? Zoals bij Sysifus, die hieruit de kracht put om de steen weer eens naar boven te rollen. Ik noem het geen vrijheid, maar bevrijding. Ik vind dat een mooier woord. Alles in een breder perspectief kunnen zien omdat je afstand neemt van je onmiddellijke emotie, daar gaat een enorm bevrijdend gevoel van uit. De vraag die ik me stel is: kun je dat vrijheid noemen, of is vrijheid een fundamenteel ander gevoel?

In eerste instantie denk ik nog altijd dat vrijheid betekent dat je niet gedwongen wordt door externe omstandigheden. Autonomie dus. Maar misschien is er daarnaast inderdaad zoets als filosofische vrijheid, die dan meer de betekenis heeft van 'bevrijding'. Het moment waarop je ziet hoe het in elkaar zit, je emoties wegvallen en zegt 'inderdaad, het kon niet anders'. De Spinozistische term voor die houding is *Sub speciei aeternitatis*. Maar of dat écht vrijheid is? Ik denk soms dat het meer om een esthetisch dan om een moreel gevoel gaat.

Zijn harde incompatibilisten gelukkiger mensen?

Ik hoop het, maar je blijft tenslotte de mens die je bent. Ik blijf twijfelen en ik ben bang voor het moment waarop mijn visie zal instorten. Mensen blijven kwetsbaar, omdat onze hechtingen zo sterk zijn. We hechten ons aan anderen, of aan dingen. Als daaraan geraakt wordt is het heel erg moeilijk om een andromedisch gezichtspunt in te nemen. Dat neemt niet weg dat je een ideaal voor ogen kunt blijven houden. Een ideaal om wat minder mens te zijn, en misschien wat meer een engel.

Philippe Juliam en Thomas Lemmens

EEN UITDAGING ALS ANTWOORD

Olympisch goud voor Louis Borgesius in de discipline sarcasme ('Een domme vraag, een simpel antwoord', *De Geus*, Jg. 44, nr. 9, nov. 2012)! Ook een medaille voor arrogantie? Misschien. Voor humor dan wel een eervolle vermelding; geen medaille, omdat de auteur volgens de jury op een bepaald moment iets te grof uithaalde, en grof is niet per se leuk.

Een alleszins taalvaardige Borgesius hakte in op alles wat zoal schort of zou kunnen schorten in het wereldje van de vrijzinnigen en in het bijzonder de beroepshalve vrijzinnigen. Zeker, vrijzinnigen moeten open staan voor kritiek en we moeten met onszelf kunnen lachen, ook in *De Geus*: dat getuigt niet alleen van relativiseringsvermogen, maar ook van sterkte. Kritiek en zelfspot worden trouwens eveneens beoefend door onze belangrijkste mededingers, inclusief de beroepshalve katholieken: ze vertellen moppen over *de* godsdienst en over *de* kerk; een Rik Torfs, professor kerkelijk recht aan de Katholieke Universiteit Leuven spaart de roede niet, een andere vooraanstaande CVP'er verklaarde openlijk dat hypocrisie de deugd is van de christendemocratie en je moet heel sterk in je katholieke schoenen staan om mensen als een Devillé, priester en auteur van *De laatste dictatuur*, te blijven omarmen.

Uit kritiek kan men leren. Ik wens hier geen verzet te plegen tegen de publicatie van teksten en tekeningen die getuigen van een kritische instelling ten opzichte van de georganiseerde vrijzinnigheid. Mijn stukje sluit daarentegen aan bij dat van Borgesius: het is vanuit hetzelfde engagement en dezelfde bekommernis geschreven. Ik wou er, als aanvulling, alleen aan herinneren dat er in de concurrentiestrijd enig verschil is in categorie. Er is sterk en STERK.

Het katholieke net, dat zichzelf 'vrij' noemt, omvat 75 % van het lager en middelbaar onderwijs; het hoger onderwijs is zelfs voor 90% – negentig procent! – onder controle van de Katholieke Universiteit Leuven. De CM is veruit de grootste mutualiteit en het ACV de grootste en rijkste vakbond. Bijna alle privéziekenhuizen zijn in katholieke handen; de CD&V gaat er weer op vooruit; haar vroegere en sinds de verkiezingen hervonden bondgenoot, de Nieuwe Vlaamse Alliantie, werd numero uno, en je kunt er de N-VA niet van verdenken de Verlichtingsidealen hoog in het vaandel te dragen en de vrijzinnigheid genegen te zijn: Bart De Wever is minstens 'sociologisch' katholiek, zoals dat heet.

Aan de andere kant durven bitter weinig liberale en socialistische politici zich nog openlijk vrijzinnig/ongelovig te noemen. Loont kleurloosheid electoraal misschien beter??? Sinds 1988 hebben we in Gent socialistische, openlijk ongelovige burgemeesters: Gilbert Temmerman – zelfs gekend als gloeiend antiklerikaal – Frank Beke, Daniel Termont, alle drie overtuigde vrijzinnig humanisten. Ook veel katholieke mensen stemden voor hen, omwille van hun betrouw-

baarheid en hun uitstekend beleid. Als humanisten legden ze trouwens de gelovige mensen geen strobreed in de weg. In de recente verkiezingen deed de sp.a het opnieuw goed in Gent, behalve één partijlid dat zich 'niet meer zo vrijzinnig' noemde en haar kind naar het katholiek onderwijs stuurt. Ik wil haar naam niet vernoemen, omdat ze niet de enige is in de socialistische en liberale kringen.

Nu kan men mij opwerpen dat amper 10% van de bevolking nog geregeld naar de kerk gaat. Maar wat zou dat? Ten eerste: het aantal trouwe parochianen is nog steeds een veelvoud van het aantal leden van vrijzinnige verenigingen. Idem dito voor het aantal plechtigheden. Ten tweede: de pastoors worden nog steeds betaald en de kerken worden verder onderhouden: alles staat klaar voor de verwachte terugkeer van de 'verloren schapen'. Onrealistisch? Misschien niet: zie Rusland. Ten derde en vooral: al meer dan vijftien eeuwen is wat 'de mensen' geloven NIET van primordiaal belang voor de kerk, maar wel iets anders: het geld en de macht. Die macht manifesteert zich via de katholieke mantelorganisaties en politieke partijen.

De recente schandalen brachten slechts een kleine rimpeeling teweeg: weinigen stapten naar het officieel onderwijs (dat blijkens onderzoek in kwaliteit niet moet onderdoen voor het katholieke) en van een massale toeloop naar H-VV is vooralsnog geen sprake. De invloed van de kerk blijft groot, reikt zelfs tot in de Verenigde Naties.

Ja, er is sterk en STERK.

Een auteur als Louis Borgesius is, naar ik meen, nodig om ons wakker te schudden, en met 'ons' bedoel ik niet alleen de vrijzinnige leerkrachten, consultants en leden van vrijzinnige verenigingen, maar ook en vooral de talloze mensen die niet meer naar de kerk gaan, niet geloven, soms eerder naar een sekte overstappen dan lid te worden van een vrijzinnige vereniging. Die mensen nemen de pil, gebruiken condooms, vragen euthanasie aan, scheiden uit de echt – Wilfried Martens is geen uitzondering – wonen ongehuwd samen, doen beroep op een (vrijzinnige) abortuskliniek, enzovoorts. Ze blijven de kerk steunen zonder dat altijd zelf goed te beseffen. Laat die ongelovigen, politici inbegrepen, toch eens kleur bekennen. Leer ze consequent te zijn – integriteit komt overigens de psychische gezondheid ten goede. Laat ze eindelijk kiezen voor een beweging die democratisch is ingesteld. Een beweging die de menselijke waardigheid vooropstelt; zich inzet voor een bewoonbare wereld en niet voor de numerieke overmacht van het eigen volk via een hoog geboortecijfer. Het is niet bijster moedig excuses te blijven bedenken om toch maar de georganiseerde vrijzinnigheid de rug toe te blijven keren – het is ook niet moeilijk, want we maken inderdaad fouten. Die zogezegd levensbeschouwelijk onverschillige mensen worden toch net als wij dagelijks via hun TV geconfronteerd met de ellende die godsdiensten aanrichten. Alleen door

duidelijk en openlijk voor het vrijzinnig humanisme op te komen, kan men vermijden dat ook in ons land de barbarij opnieuw een kans krijgt.

Hier, beste Louis Borgesius, ligt een uitdaging voor jonge mensen. De ouderen vochten voor de erkenning van de vrijzinnigheid, ze richtten verenigingen op, die vandaag een

mooi palmares kunnen voorleggen, maar de strijd is zeker niet gestreden. Het is aan de jongeren om de volgende stappen te zetten. Niet simpel, maar: *'It always seems impossible until it is done.'* (Nelson Mandela).

Jan-Pieter Van Gent

VAN BERGREDE TOT IMPERIUM

GEEF DE KERK ÉN WAT GOD ÉN WAT DE KEIZER TOEKOMT

Geregeld staan vrijzinnigen verstoemd over de macht die de katholieke kerk ondanks tanend kerkbezoek, nog steeds heeft. Hoe is het zo ver kunnen komen? Is er iets mysterieus aan verbonden? Neen, helemaal niet.

Het christendom was inderdaad, net als andere maatschappelijke bewegingen, onderhevig aan wat wel eens de 'ijzeren wet van de sociologie' wordt genoemd (zie ook J.P. Sartre). Het begon met een beweging rond nieuwe ideeën: waarschijnlijk de incorporatie (in het joodse geloof) van bepaalde bestaande mythes en minstens één element uit de Stoa, de toenmalige belangrijkste filosofische stroming, namelijk het concept 'vader Zeus', wat broederlijkheid en gelijkheid impliceert. Een god als vader impliceert broederlijkheid en gelijkheid.

De nieuwe religie sloeg aan, vooral bij de joden in de diaspora. Er ontstonden allerlei informele groepjes. Die groeiden uit en verenigden zich tot een tamelijk goed gestructureerde organisatie. Dat was de tweede fase. Derde fase: de groei en formalisering tot een internationale, officiële instelling met een duidelijke hiërarchie. Vierde fase: het statuut van 'bureaucratie' (term gebruikt in het vakjargon). Van dan af worden andere motieven prioritair: het voortbestaan en de expansie (indien mogelijk) van de organisatie, de kerk. Pastoors bijvoorbeeld mochten niet meer trouwen teneinde te vermijden dat er middelen zouden geërfd worden door hun kinderen.

Van een beweging ten dienste van een geloof (met een sterke sociale inslag) naar een geloof ten dienste van een macht; of nog: van Jezus' menslievende bergrede naar het ideaal van de patriarchale, sterk hiërarchische, imperialistische standenmaatschappij met daarin uiteraard een beslissende positie voor de kerk. Denken dat het Vaticaan en haar vele supporters ondertussen van gedacht veranderd zijn, getuigt van naïviteit - zie onder meer Alan Posener, *Benedikts Kreuzzug*, 2009, Ullstein.

Teneinde haar voortbestaan te waarborgen, deinsde de oh zo christelijke kerk er dan ook niet voor terug om 'andersdenkenden' te vervolgen en massaal om te brengen - kruistochten, uitmoorden van de Katharen, Zuid-Amerikaanse indianen, enzovoorts. Later, toen de kapers op de kust - de protestanten, republikeinen, atheïsten, democraten, liberalen, socialisten - te machtig waren geworden en

het uitmoorden niet meer zo evident was, gooide de kerk het over een andere boeg en nam ze bepaalde, succesvolle ideeën van de concurrentie over. Dat was precies de geniale zet van paus Leo XIII (1810-1903), in het bijzonder met zijn encycliciek *Rerum Novarum*.

Hij beseftte dat het katholieke geloof geloofwaardigheid aan het verliezen was en hij gaf het bevel om, zoals zijn liberale en socialistische concurrenten, katholieke sociale organisaties op te richten. En het lukte! Niet in het minst dankzij de ruime middelen en politieke steun waarover de kerk en haar mantelorganisaties konden beschikken. Er werd gezwaaid met 'christelijke waarden', 'respect voor het leven' enz. maar het succes van de mantelorganisaties was niet in het minst te danken aan extra dienstverlening, jobs, politieke steun, en ervoor te zorgen dat anderen de kastanjes uit het vuur haalden bij conflicten. Kenmerkend was niet alleen de hypocrisie, maar ook de dubbelzinnigheid als handelsmerk. Een gruwelijk voorbeeld: enkele decennia na *Rerum Novarum*, terwijl ijverige pastoors, proosten en hun militante vrienden zich inzetten voor de Caritas, de 'christelijke naastenliefde', voor de 'christelijke arbeider', hielp paus Pius XII zonder verpinken Hitler aan de macht - volledig in overeenstemming met de Vaticaanse ideologie. Nog steeds gaat de kerk, van Vaticaan tot plaatselijke afdeling, allianties aan, die voor de gewetensvolle gelovige mens vaak allesbehalve christelijk zijn.

Ik weet dat het christendom met de katholieke kerk in het bijzonder niet de enige religie is die in een bureaucratie is vervallen, maar het is wel de belangrijkste tegenstander waarmee we als democraten in het Westen af te rekenen hebben.

Albert Comhaire

© ALDE

Guy Verhofstadt, politicus voor de Open Vld, was premier van België van 1999 tot 2008. Vandaag zetelt hij in het Europees Parlement en is fractieleider van de Alliantie van Liberalen en Democraten voor Europa.

Verenigde Staten

500 miljoen Europese burgers zijn het slachtoffer van dit machteloze Europa: onze welvaart dreigt als sneeuw voor de zon te smelten, onze toekomst staat op het spel.

Als we Europa uit de huidige crisis willen loodsen en weerbaar willen maken voor de gigantische globale uitdagingen van de 21ste eeuw, moeten we het over een andere boeg gooien. Dan moeten we de Verenigde Naties van Europa omvormen tot een Verenigde Staten van Europa. Kortom: het Europese integratieproject afwerken in federale zin.

Eerst moeten we de economische en monetaire unie vervolledigen en de munt ondersteunen met een politieke unie. Een staat kan misschien bestaan zonder eigen munt. Maar een munt kan nooit overleven zonder een eigen staatsstructuur. Vandaag is de euro afhankelijk van zeventien verschillende economieën, regeringen, bankenregimes, beleids- en investeringsplannen, begrotingen, fiscale regimes, obligatiemarkten, rechtsordes ook. Geen wonder dat onze munt en bijgevolg de hele economie uiteen gescheurd wordt! De euro heeft nood aan één economisch beleid, een geloofwaardig budget met eigen fiscale inkomsten, één obligatiemarkt of toch minstens een schulddelegingsfonds. Kijk naar de dollar. Hoewel de Amerikaanse schuldenberg groter is dan de Europese, staat deze munt niet onder druk. Niet alleen omdat die de ankervaluta van de internationale handel is, maar ook omdat de dollar wordt ondersteund door een geloofwaardige federale overheid die krachtadig en snel kan handelen indien nodig.

We moeten niet de illusie koesteren dat we de crisis zullen overwinnen in het intergouvernementele Europa van vandaag. Daarvoor hebben we nood aan verregaande en federaliserende institutionele hervormingen. De Commissie moet de volwaardige

regering van Europa worden met aan haar hoofd een rechtstreeks verkozen president. Het Europees Parlement controleert die regering, beheert het eigen budget en maakt de wetten. De verlamme veto's in de Europese Raad behoren voorgoed tot het verleden. Dat wil niet zeggen dat de lidstaten verdampen. Ze worden paritair vertegenwoordigd in een nieuwe parlementaire kamer en behouden hun autonomie op vele beleidsterreinen. Het subsidiariteitsprincipe blijft immers van kracht.

Streven naar een Verenigde Staten van Europa, is niet gelijk aan streven naar een superstaat, een bemoeiziek Brussel. Een federaal Europa zal, in tegenstelling tot de huidige Europese Unie, democratischer en efficiënter zijn. Daar hebben haar burgers ook recht op.

Deze federale transformatie van Europa moet de Unie ook extern versterken. We leven steeds meer in een multipolaire wereld die gekenmerkt wordt door moordende economische concurrentie en geopolitieke spanningen. Eurosceptici en nationalisten geloven dat ze hun economische welvaart en politiek gewicht veilig kunnen stellen door hun soevereiniteit angstvallig af te schermen. Ze weigeren in te zien dat elke lidstaat afzonderlijk zowel economisch als politiek niet meer van tel is. Op de G8 van 2050 zal geen enkele lidstaat meer uitgenodigd zijn. Wil Europa een rol spelen op het wereldtoneel, moet het een (h)echt economisch handelsblok vormen en samen een hoogtechnologische kenniseconomie ontwikkelen. We zullen enkel met één economisch beleid, één buitenlands beleid, zelfs één leger, onze plaats kunnen opeisen. Kortom, daarom moeten we onze nationale soevereiniteit overdragen aan Europa om samen mee te spelen in plaats van de dieperik in te gaan.

Guy Verhofstadt

Het Europa zoals we het vandaag kennen, is een Europa van 'Verenigde Naties'. Het Europa van de natiestaten, die een paar keer per jaar samenkomen om daar onder leiding van de voorzitter van de Raad, erg moeizaam of zelfs helemaal niet tot een besluit te komen. Een intergouvernementeel Europa waarbij quasi elke beslissing kan botsen op één veto en landen zoals Groot-Brittannië gemakkelijk de besluitvorming kunnen blokkeren. Een wollig Europa, waarbij lidstaten een *opt-out* kunnen krijgen en regeringsleiders de ogen kunnen sluiten wanneer hun buurman of -vrouw de regels niet navolgt.

Dit is het Europa dat al vier jaar lang vruchteloos uit een verpletterende economische crisis tracht te komen. De staatshoofden en regeringsleiders van dit Europa slagen er niet in om doortastend op te treden. Ze hebben niet de moed om de nodige hervormingsplannen op tafel te leggen. Geleid door kieskoorts, willen ze naar huis keren van de Europese toppen met zo weinig mogelijk soevereiniteitsoverdracht en zoveel mogelijk centen. Ze zien misschien in dat het behoud van de gemeenschappelijke munt structurele oplossingen behoeft, maar willen dat liever niet onder hun legislatuur. Bijgevolg moeten wij het stellen met wat oplapwerk en doekjes voor het bloeden. Zo glijdt ons continent af in een diepe recessie. De

van Europa?

De verschillende motto's die de Europese Unie de afgelopen decennia gebruikt heeft, laten weinig aan de verbeelding over. Naast het misleidende 'verenigd in diversiteit' is het belangrijkste EU-dogma dat van een 'ever closer union'. Dit suggereert dat Europa langzaam tot een politieke entiteit zal uitgroeien; één staat met één regering, één leider, één munt, één leger en één belastingdienst.

Lidstaten zullen gereduceerd worden tot de status van provincies en de bevolking van Europa zal de leiders in Brussel die de EU in een wereldmacht veranderd hebben voor eeuwig dankbaar zijn. Zoals Barroso het stelde: 'Europe as a non-imperial empire'. Het woord 'diversiteit' is in het proces verdwenen.

De reden waarom dit federale Europa niet zal slagen is omdat het van bovenaf opgelegd wordt zonder de inherente diversiteit van Europa in ogenschouw te nemen. Daarnaast ontbreekt het aan steun van de bevolking, nodig om het project een legitiem karakter te geven.

Er is sprake van een botsing tussen de kunstmatige Europese identiteit en de bestaande nationale identiteiten. De euro was bijvoorbeeld gepresenteerd als een onderdeel van deze identiteit, maar is toch altijd gezien als een politieke munt. Een munt bovendien die zich weinig aantrekt van economische en financiële fundamenteën en gericht is op het forceren van een politieke unie. Met de komst van de munt zou Europa vanzelf convergeren. Het omgekeerde gebeurde. Economische en financiële terugslag legde breuklijnen in de eurozone bloot en leidde tot divergentie en cultureel antagonisme tussen en zelfs binnen landen. Nu worden we overal geconfronteerd met wrok, een van de gevaarlijkste emoties in de Europese geschiedenis.

Europa, en in het bijzonder eurofederalisten, had lessen moeten trekken

uit de ervaringen van de lidstaten. Verscheidene lidstaten, zoals België, Spanje en Italië, zijn verdeeld langs culturele en economische breuklijnen. Spanning is onvermijdelijk. Deze spanningen worden nu gekopieerd op EU-niveau. Kijk maar naar de vijandige posities tussen Duitsland en Griekenland.

De huidige crisis laat de breuklijnen zien waarlangs Europa uiteen dreigt te scheuren, terwijl Brussel wanhopig de schijn van eenheid probeert te bewaren. Er is een verdeling tussen euro- en niet-eurolanden, een Noord/Zuid-verdeling gelijkend op die in België en Italië en tot slot de speciale situatie van het Verenigd Koninkrijk. Deze lidstaat probeert tot een nieuwe regeling met Brussel te komen en worstelt ondertussen met stromingen die de EU willen verlaten. Hoe kan een federaal Europa met 27 of meer slagen, als een federaal België met 2 al niet lukt? De eurofederalisten springen met open ogen het ravijn in.

Op de schaal van eenheid tegenover diversiteit kunnen we ons nu in twee richtingen begeven.

De eerste is het consolideren van het goede wat de EU ons bracht, plus hervormen en verbeteren van de structuren zodat Brussel zich kan concentreren op vijf of zes kerntaken waarover het meer macht krijgt en waarbij het de rest aan de lidstaten overlaat. Dit is een competentiecatalogus die een duidelijke scheiding aanbrengt tussen eenheid en diversiteit. De dingen die we nog samen moeten doen zijn: monetair beleid, de gemeenschappelijke markt, handel met het buitenland, milieu, energie, immigratie en buitenlands beleid. Dat is al heel wat, en laten we dat goed doen. Al het overige, vooral diversiteitgerelateerde onderwerpen, is voor de lidstaten. Het gaat dan bijvoorbeeld over sociale zekerheid, sociaal beleid, cultuur en belasting. Dit is een eerlijke balans

© Met toestemming van de auteur

CONTRA

Derk Jan Eppink is een Nederlands journalist en politicus. Eppink zetelt voor Lijst Dedecker in het Europees parlement. Hij maakt er deel uit van de eurorealistische fractie van Europese Conservatieven en Hervormers.

tussen eenheid en diversiteit.

De tweede optie is het opzetten van een federaal Europa, het doordrukken van eenheid ten koste van diversiteit. Eén centrale regering, één budget, één leider, één leger en een Europees belastingsysteem. Naar mijn mening leidt dit tot de ondergang van de EU. De gedwongen Europese staat met een transfereconomie tussen delen van Europa kan niet bouwen op democratische legitimiteit en zal zwaar bekritiseerd worden door de bevolking. Het is een vorm van 'imperial overreach' wat zal leiden tot chaos; Europa roept rampspoed over zich af, zoals het al zo vaak gedaan heeft in het verleden.

Het is de historische taak van onze generatie om dit te voorkomen en om te werken aan een haalbaar Europa, gebaseerd op een balans tussen eenheid en diversiteit.

Derk Jan Eppink

(Spelregels: de auteurs 'pro' en 'contra' nemen vooraf geen kennis van elkaars standpunt.) Nieuw! Bezoek onze website voor deelname aan de poll.

Erotiek en kunst

Naar aanleiding van Lupercalia, het heidense liefdesfeest in Tinnenpot, legt Willem Elias in dit artikel een link tussen kunst en erotiek. Hij laat zien dat erotiek van alle tijden en culturen is. Maar wat is esthetisch en wat is erotisch? In het werk van Mugo vindt hij beide aspecten vertegenwoordigd. Een woordje uitleg.

Doorheen de geschiedenis van het menselijke denken zijn vele omschrijvingen geformuleerd om de mens respectievelijk te gaan zien als denkende, lachende of politieke dieren. Men zou ook kunnen stellen dat de mens een dier is dat de seksualiteit gecultiveerd heeft, wat betekent dat de mens zijn seksualiteit beleeft op andere manieren dan met de bedoeling zich voort te planten.

Verbonden aan deze perversie is er een ander typisch menselijk gedrag op te merken, namelijk het uitbeelden van de erotische spanning. Men vindt het in alle culturen en tot in de prehistorie. Aanvankelijk zal dat wel religieus geweest zijn, om de vruchtbaarheid te bevorderen. Vlug werd het ge-

profaneerd. De kunst bevestigt de humanistische leuze van Terentius, dat niets menselijks ons vreemd is. Humanistisch is ook antivoyeuristisch kijken, niet moraliserend genieten van wat de kunst ons laat zien.

EROTIEK UITGEBEELD

De Aziatische landen zijn ervoor gekend. Denk maar aan de Indische tempels van Khajuraho en aan de Japanse prenten. In de Europese prehistorische archeologie vindt men al expliciet erotische voorstellingen. Ook bij de middeleeuwse miniaturen zijn er erotische scènes te vinden. Uiteraard met de didactische bedoeling de zonde te bestuderen. De vrijpos-

tigheid van de scènes uit de oudheid is gekend. De expliciete tekeningen op een amfora laten niets aan de verbeelding over. Evenmin die op de bewaarde muurschilderingen uit Pompeii. De precolumbiaanse cultuur moet niet onderdoen wat dit thema betreft.

Erotiek is van alle tijden, van alle culturen en dit in stijgende mate samen met de versnelde ontwikkelingen van de media. De uitvinding van de boekdrukkunst was een belangrijke start. Hoewel de belangrijkste prestatie van Gutenberg het drukken van een bijbel was die zijn naam zou dragen (1455), werd deze techniek vlug aangewend om aflaten en erotische prenten te drukken. Belangrijke voorlopers zijn de schrijver Pietro Aretino en Marcantonio Raimondi, zowat de grondlegger van de grafische kunst. Zij gaven een eerste boekwerk uit, *I Modi* (1524), waarin zestien standjes te zien waren. Na de boekdrukkunst volgde de fotografie. Sinds de uitvinding ervan in 1839 werden fotografen, zo rap als tellen, grote beoefenaars van het erotische beeld. Met film ging het dezelfde weg op. De homevideo maakte het nog gemakkelijker, omdat men niet langer een hele filmploeg als pottenkijkers nodig had.

De erotiek heeft veel gemeen met de kunst. De anekdotes en uitspraken van Picasso hierover zijn bekend: 'kunst en seksualiteit is hetzelfde'. En: 'kunst kan alleen maar erotisch zijn'. Om de synesthetische gedachte te benadrukken nog even het antwoord van Picasso op de vraag wanneer hij wist of een naakt af was: 'ik nader het geslachtsorgaan van de vrouw en als ik het ruik, is het werk af'. Hij heeft het hier niet over de geur van het naaktmodel.

DE GALANTERIEËN VAN MUGO

Het oeuvre van Mugo is een mooie bevestiging van het definitieprobleem van de woorden 'esthetisch' en 'erotisch'. Naast de betekenis in de spreektaal, waar ze respectievelijk samenvallen met 'mooi' en 'prikkelend', is er nog een plaats in de filosofische terminologie waar ze dan 'dat wat het esthetische betreft' en 'dat wat het erotische betreft' betekenen. Men zou kunnen zeggen dat de filosofische vraagstellingen: 'wat is esthetisch?' en 'wat is erotisch?' verschoven zijn in de spreektaal naar het antwoord, namelijk 'mooi' en 'prikkelend'.

Bij Mugo vind je een oefening in het aftasten van beide domeinen. Hij speelt zowel met het 'erotische' als met het 'esthetische'. Als een koorddanser laat hij ons zien hoe een frivole thematiek tot uitdrukking gebracht kan worden via galanterieën van de tekening. 'Galanterie' is hier het bon-mot omdat het ook de naam is van een dans die uit drie delen bestaat: 'De dans komt veelal voor in suites. De dans is opgebouwd uit twee menuetten, twee bourrees of twee gavottes. Eerst wordt de eerste menuet, bourree of gavotte gespeeld, waarna de tweede volgt en de eerste weer wordt herhaald ...' Mijn kennis van de klassieke dans is niet van die mate om me die dans te kunnen voorstellen en ik heb allicht te weinig naar historische kostuumfilms

INTERESSE IN NOG MEER ZINNENPRIKKELENDE BEELDEN?

Fotografe Hilde Braet bundelde vernaculaire erotische fotografie in het boek 'Ontbloot'. Een Gentse privécollectie van gevonden anonieme, erotische en pornografische foto's, daterend vanaf het einde van de negentiende eeuw, was het vertrekpunt van dit fotoboek. Deze foto's inspireerden Hilde Braet om een duik te nemen in haar eigen archief op zoek naar beelden die in dialoog konden gaan met de historische collectie. Het boek bevat ook twee essays: *Erotiek, een cultuurfilosofisch kader* van Willem Elias en *Verborgene geheugen, erotische en pornografische foto's op mensenmaat* van Johan Swinnen. Het project 'Ontbloot' kwam tot stand i.s.m. Willemsfonds Gent.

Hilde Braet, *Ontbloot*, uitgeverij ASP: 2012, 96 pagina's. ISBN: 9789057181979.

gekeken. Toch kan ik me niet van de indruk ontdoen dat er een verband is met het ritme dat in de tekeningen zijn pas vindt. Synesthetisch, dit wil zeggen dat de ene zintuiglijke ervaring een andere oproept, hoor ik een klavecimbel spelen als ik tekeningen van Mugo bekijk. Zijn figuren lijken ook weggelopen te zijn uit de hofhouding van Lodewijk XIV, of zich althans te verbergen in fantasierijke torenkamertjes of tuinhuisjes waar het goed stoeien is. Ravottend maakt zijn hand pirouetten om een droomwereld te evoceren.

Zijn tekenstijl zit halverwege tussen artistieke striptekeningen en de klassieke tekenkunst: de herhaling van bekende types enerzijds, en de genuanceerde balans van wat potlood of tekening vermag anderzijds. Op deze wijze vermaakt hij ons met de gekste verhalen. Men zou kunnen stellen dat hij ons beeldend zijn eigen *Decamerone* voorstelt.

Inderdaad, naast het ontwikkelen van een eigen esthetische

Zijn figuren lijken weggelopen te zijn uit de hofhouding van Lodewijk XIV, of zich althans te verbergen in fantasierijke torenkamertjes of tuinhuisjes waar het goed stoeien is

stijl, heeft hij ook een eigen Mugo-erotiek in kaart gebracht. Hoewel hij pikante taferelen ten beste geeft, zijn Mugo's tekeningen niet 'erotisch' in de zin van prikkelend. De uitgebeelde mannen kunnen zich doorgaans met Priapus meten en de vrouwen eromheen maken er gulzig gebruik van, ongedwongen zonder schroom. De pret kan niet op. Dit niet-prikkelende karakter van zijn beelden komt doordat hij wel een hedonistische levensfilosofie uitzendt, maar dan op een manier die doet denken aan Roodkapje voor volwassenen of Sneeuwwitje met goed geschapen kabouters. Mugo zegt ja tegen het leven. Genieten is zijn boodschap. Kenmerk van het hedonisme is echter dat ook grenzen aan het genot gesteld wordt. Niet uit moreel verbod, maar omdat genot in zijn tegendeel kan omslaan en pijn of kater kan worden. De lach is hiervoor de waarschuwing. Daardoor creëert hij een afstand en kijken we met pretoogjes naar zijn knipogend oeuvre.

Willem Elias

© Raymond Meier

Philip Glass in Gent

Reich leidden echter tot een breuk. Kort daarop richtte hij zijn eigen groep op: het 'Philip Glass ensemble'. Dit ensemble treedt eind januari op in Gent, in het kader van een grote tournee.

COCTEAU EN JEANNOT

In 1946 bracht Cocteau de ondertussen tot cultfilm verheven *La belle et la bête* uit, met in de hoofdrol de Franse acteur Jean Marais. De film was gebaseerd op het kinderverhaal van Jeanne-Marie Leprince de Beaumont (1711-1780), een door haar herwerkte versie van een bestaand verhaal. Van dit verhaal bestaan er trouwens talrijke filmversies, denk maar aan *Beauty and the beast* uit 1991.

Jean Marais speelde ook de hoofdrol in de film *Orphée* van Cocteau, naar één van diens toneelstukken. Marais speelde in meer dan zeventig films en werd in de jaren vijftig als een van de grootste Franse filmacteurs beschouwd. Hij bleef acteren tot 1996 en was toen nog te zien in de film *Io ballo da sola* van Bernardo Bertolucci. Je kan gerust stellen dat 'Jeannot', zoals hij door zijn vriend Cocteau werd genoemd, zijn langdurige filmcarrière aan Cocteau te danken heeft. Hij overleed in 1998 op 85-jarige leeftijd en liet een geadopteerde zoon Serge achter.

Jean Cocteau, die een stuk ouder was dan Jeannot, overleed in 1963 op 74-jarige leeftijd, één dag na het overlijden van zijn vriendin Edith Piaf. Cocteau was een artistieke duizendpoot die als dichter, schrijver, ontwerper en filmregisseur actief was. Hij werd ontdekt door zijn balletvoorstelling *Le parade* (1917), waarvoor Picasso de decors

In de vorige aflevering van Podium stonden we stil bij het Portugese Madredeus, dat in december te gast was in Gent. Deze keer nodigen we je uit in het Muziekcentrum De Bijloke voor een wel heel speciaal evenement, een combinatie van film en muziek. Op vrijdag 25 en zaterdag 26 januari 2013 brengt het Philip Glass ensemble de Glass-opera 'La belle et la bête', een werk dat al sinds lang niet meer is uitgevoerd.

Glass, geboren in 1937, genoot een opleiding wiskunde en filosofie aan de universiteit van Chicago. Daarna volgde hij lessen aan onder meer de gerenommeerde Juilliard School of Music in New York, waar ook Miles Davis, Thelonious Monk en Wynton Marsalis studeerden. Nadien ging hij in Parijs bij Nadia Boulanger compositie studeren en verdiepte hij zich in het filmische en literaire werk van Jean Cocteau. Het werk van Cocteau leerde hij al in 1954 kennen, tijdens zijn eerste bezoek aan Parijs.

Als kenner van Ravi Shankar werd hij sterk door diens muzikale oeuvre

beïnvloed. In 1966 reisde hij naar India, kwam zo in aanraking met de Tibetaanse kwestie en bekeerde zich tot het Boeddhisme. Hij ondersteunt het project Tibet House met onder andere Richard Gere.

In 1967 kwam hij terug naar New York. Na zijn terugkeer vormde hij in 1971 met Steve Reich – een studiegenoot van hem – een ensemble, waarmee ze voornamelijk in kunstgaleries, tijdens vernissages, in New York concerteerden. Glass werkte overigens ook meermaals samen met de kunstenaar Richard Serra. Meningsverschillen met

ontwierp en Satie de muziek schreef. Het stuk zelf was niet zo'n groot succes maar Cocteau vestigde er wel zijn naam mee als avant-gardist in het Parijse milieu. In Frankrijk is hij een *monstre sacré* van de filmwereld.

GEEN MINIMALISME

Philip Glass is moeilijk in één muziekgenre te vatten en hij wil dat zelf ook niet. Het laatste wat hij wil horen is dat hij een vertegenwoordiger is van de *minimal music*. De term 'minimalistische muziek' wordt op bepaalde componisten gekleefd, zoals Steve Reich, Terry Riley of bij ons Wim Mertens, waarover ik in een van de vorige afleveringen al eens een bijdrage schreef toen die te gast was op het Festival van Vlaanderen 2011. Minimalistische muziek vertoont enkele kenmerken zoals herhaling of stilstand (het aanhouden van een bepaalde toon), consonante klanken worden geaccentueerd en er wordt een duidelijk tempo aangehouden. Michael Nyman vond de term uit en gebruikte die onder meer in zijn boek *Cage and beyond*. *Minimal music* komt van het minimalisme uit de schilder- en beeldhouwkunst, maar ik zie het verband niet, en de componisten duidelijk ook niet.

Philip Glass noemt zichzelf liever een *composer of repetitive structures*. Er is overigens niets minimalistisch aan zijn bijdrage aan de muziekgeschiedenis in de voorbije tientallen jaren, zo zegt hij zelf. Hij componeerde 20 opera's (grote en kleine), acht symfonieën en talloze concerto's voor onder meer piano en viool. Hij schreef ook nog eens diverse soundtracks voor nieuwe films en voor klassiekers zoals het bovenvermelde *La belle et la bête*. Hij werkte samen met Paul Simon, Linda Ronstadt, schrijfster Doris Lessing en met popiconen Eno en Bowie.

Daarbovenop toerde hij de wereld rond met zijn Philip Glass ensemble. Sinds de jaren negentig componeerde Glass meer en meer conventionele klassieke muziek voor strijkkwartet en symfonieorkest.

Voor zijn filmmuziek werd Glass driemaal genomineerd voor een Academy Award: voor *Kundun* (Scorsese, 1997),

The Hours (Stephen Daldry, 2002) en *Notes on a scandal* (Richard Eyre, 2007). Hij stond in voor een heleboel soundtracks, waarvan ongetwijfeld de soundtrack van *Koyaanisqatsi* (Godfrey Reggio, 1982) één van de bekendste is. In de film wordt niet gesproken en de vertraging en versnelling in zowel film als muziek zorgt voor een hypnotiserend effect. *Koyaanisqatsi* is een woord uit de taal van de Hopi-indianen en staat voor leven in gekte, leven in onbalans, met andere woorden: een leven dat om verandering vraagt. *Koyaanisqatsi* was de eerste film van een trilogie over de relatie tussen mens, natuur en technologie. De delen die erop volgden zijn veel minder bekend. Ook *Koyaanisqatsi* is een cultfilm geworden.

OPERATRILOGIE ALS HOMMAGE

In het begin van de jaren negentig schreef Glass een operatrilogie als hommage aan Cocteau. Voor deze trilogie baseerde hij zich op de boeken en de films van Cocteau: *Orphée* (1949), *La belle et la bête* (1946) en de novelle *Les enfants terribles* (1929), in 1950 verfilmd door Cocteau en Jean Pierre Melville.

Het eerste deel van de trilogie, *Orphée*, werd beëindigd in 1991 en ging twee jaar later in première in het American Repertory Theatre.

De tweede opera uit de trilogie, *La belle et la bête* (1994), gaat in de uitwerking een heel stuk verder. Hij verving de hele soundtrack van de film, ook de oorspronkelijke muziek van Georges Auric. Hij schreef de score voor zowel zijn ensemble als voor een symfonisch orkest. De opera werd volledig gesynchroniseerd met de film. Het derde luik van de trilogie, *Les enfants terribles*, greep veeleer terug naar de dansopera en werd geschreven voor stemmen en drie piano's.

Ook de laatste jaren is Glass blijven componeren, zowel kamermuziek als opera. Vorig jaar dook hij nog met Lou Reed en Laurie Anderson op tijdens de protestbeweging *Occupy Wall Street* in het Lincoln center, waar hij uit het libretto van zijn opera *Satyagraha* (1978) – over het verzet van Ghandi tegen de koloniale bezetter – citeerde.

NIET ONDER EEN MUZIEKGENRE TE KLASSEREN

Naast het feit dat Glass componeerde in de klassieke betekenis van het woord heeft hij ook banden met *ambient*, elektronische muziek en uiteraard wereldmuziek. Glass had vele bewonderaars waaronder Brian Eno en David Bowie. Glass componeerde in de jaren '90 twee symfonieën, *Low* en *Heroes*, gebaseerd op de thema's van de gelijknamige cultalbums uit de jaren '70 van deze twee heren. Hij werkte samen met Paul Simon, Mick Jagger en Leonard Cohen, om maar enkele namen uit de rockwereld te citeren. Zonder twijfel had Glass ook grote invloed op andere musici zoals Mike Oldfield, Tangerine Dream of Talking Heads. De man is dus duidelijk niet onder één muziekgenre te klasseren en je zal het ongetwijfeld met mij eens zijn dat de term minimalistische muziek niet meteen de beste term is om deze muzikale duizendpoot in de muziekgeschiedenis te positioneren.

Overigens geeft hij zelf altijd te kennen dat zijn favoriete componist Schubert is, die trouwens op dezelfde dag werd geboren. Zijn oudere werk kreeg de laatste jaren ook bekendheid via de game-industrie, die diverse thema's van Glass gebruikt in spelletjes.

ONVERGETELIJKE AVOND

Tijdens de uitvoering van *La belle et la bête* in het Muziekcentrum De Bijloke (in samenwerking met Filmfestival van Vlaanderen-Gent), wordt de originele gerestaureerde en ondertitelde film van Cocteau op de achtergrond geprojecteerd. Op het podium staan zangers en orkest op de voorgrond, zij voeren live de door Glass geschreven opera uit.

Voor diegene die de film niet kennen is het een uitgelezen moment om met deze zwart-wit film kennis te maken, het is – zoals het muziekcentrum De Bijloke stelt – een magische en surrealistische allegorie op leven, dood en poëzie. Een absolute must voor cinefielen. Philip Glass zal de uitvoering zelf inleiden. Een onvergetelijke manier om het nieuwe jaar te starten, waarin we je overigens alle geluk toewensen.

Dany Vandenbossche

De vrolijke atheïst

Jean Paul Van Bendegem

Jean Paul Van Bendegem (°1953), die voor de lezer van *De Geus* geen onbekende is, begint zijn nieuwe boek met de vaststelling dat hij steeds weer dezelfde clichés tegenkomt als het gaat over atheïsme. Zo wordt atheïsme vaak nog altijd gelijkgeschakeld met wetenschap. Een dergelijke manier van denken resulteert ultiem ook in de misvatting dat een geseculariseerde maatschappij verantwoordelijk is voor de gruweldaden van Hitler, Stalin en Pol Pot. Achterliggend idee is dat mensen leven volgens een intellectueel, rationeel en beredeneerd gedrag dat gevoelens, emoties en betrokkenheid uitsluit. Dit is volgens de auteur echter een van de grootste misvattingen over een atheïstische levenswijze omdat het de doorleefde vrolijkheid, de eindigheid, het lichamelijke, het prutsen en de lach ontkent. En net over die positieve thema's handelt *De vrolijke atheïst*.

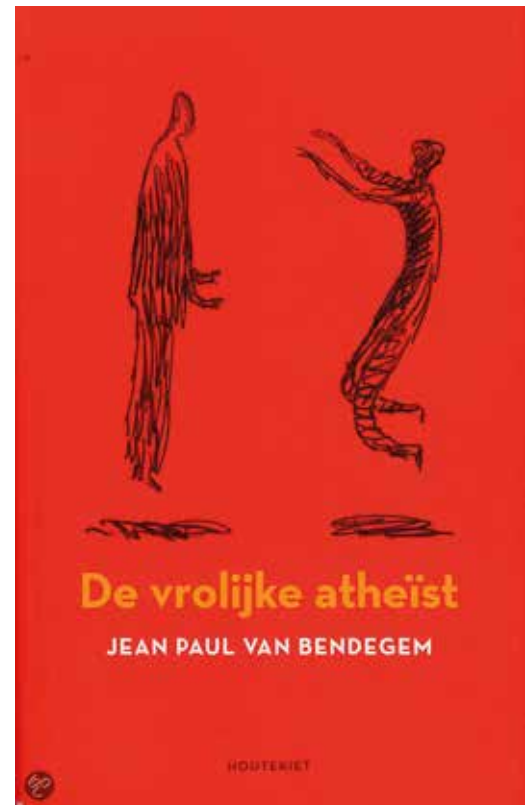
Het boek bestaat uit vier delen. In het eerste deel schetst de auteur zijn levensloop, in het tweede deel stelt hij zijn mensbeeld voor, in het derde zijn wereldbeeld en op het einde lezen we een ode aan de verbeelding. De levensloop van Van Bendegem wordt geschetst omdat de thema's die hem een leven lang zullen bezighouden, al in de kiem in zijn persoonlijke verhaal aanwezig zijn.

HET VERHAAL DAT MIJN LEVEN HEET

Jean Paul Van Bendegem groeit op in de kleine Gentse kring van gereformeerde protestanten, een strenge geloofsgemeenschap. Op het eerste gezicht stelde dat geloof niet veel voor. 'Op zondag naar de kerk en tijdens de week bidden voor en na het eten met een stukje Bijbeltekst toe.' Maar toch beïnvloedt dat geloof een mens meer fundamenteel

omdat hij een manier van spreken en interpreteren meekrijgt die door dat geloof is getekend. 'Dat we hier tijdelijk zijn en dat het ware leven na dit bestaan komt, dat we intrinsiek slecht zijn [...], dat we van bij de geboorte schuldig zijn, dat trots, zelfstandigheid, het hebben en opkomen voor een eigen, persoonlijke identiteit uitingen van zuivere overschatting of hybris zijn, dat lol trappen afkeurenswaardig is. Kortom, het leven hoorde een hel te zijn om je hemel te verdienen en niet omgekeerd.'

Vreemd genoeg heeft Van Bendegem op de middelbare school zedenleer gevolgd. Hij vermoedt dat de protestantse leraren geen genade konden vinden in de ogen van zijn vader. En toch zijn het niet die lessen niet-confessionele zedenleer die hem hebben 'bekeerd' tot het atheïsme.

Dat gebeurde in de kerk zelf dankzij een dominee die in een geloofscrisis verkeerde en probeerde dat probleem op te lossen door alle mirakels op niet-miraculeuze wijze uit te leggen. Jezus was niet langer de zoon van God, maar wel een heel belangrijke mens. Met de nadruk op méns.

Op school was Van Bendegem goed in wiskunde. Hij hield ook echt van dat vak. Een bezieling die meteen zijn hele leven mee zal gaan. Problemen die precies konden worden geformuleerd en antwoorden die eenduidig waren, trokken hem aan. Hij ging dan ook wiskunde studeren aan de universiteit. Een periode waarin Van

Bendegem – en daarin is hij heel open – ook worstelde met zichzelf en dan voornamelijk met zijn verlegenheid en zijn lichamelijkheid. Via de wiskunde kwam Van Bendegem in aanraking met filosofie. Na het afronden van de studie wiskunde, ging hij dan ook filosofie studeren.

Geïnspireerd door Leo Apostel schreef hij een doctoraat waarin hij een wiskunde bedenkt waarin oneindigheid niet voorkomt. Daardoor begreep de auteur dan ook veel beter de eindigheid van de mens zelf, een thema dat hij de rest van zijn leven verder zal exploreren. In die periode trad Van Bendegem ook toe tot de Vrijmetselarij. Vooral het werken met symbolen – de bekende bouwsymboliek – trok hem aan. Vandaag is Van Bendegem wellicht een van de bekendste vrijmetselaars van Vlaanderen.

MENSBEELD

Het mensbeeld van Van Bendegem is gebaseerd op een eindigheid die bevrijdend werkt. Een verouderd mensbeeld is gebaseerd op tegenstellingen zoals rationaliteit/irrationaliteit, verstand/emotie, bruikbaar/nutteloos, automatisch denken/creatief denken, theoretisch/praktisch, meetbaar/onmeetbaar, geest/lichaam, zekerheid/twijfel, enzovoort. Kortom, de klassieke tweedeling die we al van Plato kennen en waarin altijd het eerste deel van de tegenstellingen de bovenhand haalt op het andere. In *De vrolijke atheïst* wordt een ander mensbeeld naar voren geschoven. In vele disciplines werd immers het dualistische denken overboord gegooid.

In de logica zelf werd duidelijk dat de mens niet een rationeel denkend wezen is, maar dat hij in het alledaagse leven de regels van de logica vaak overtreedt. Ook de scheiding tussen lichaam en geest werd door hersenwetenschappers in de vuilnisbak gegooid. Absolute zekerheden bestaan niet. Van Bendegem vermoedt dat we op een keerpunt staan: het oude mensbeeld,

gebaseerd op de tegenstellingen, zal plaats maken voor een nieuw mensbeeld waarin de tegenstellingen niet verdwenen zijn, maar waar ze nauw met elkaar zullen verweven zijn en waar ze niet meer apart kunnen worden gehouden.

Om het iets concreter te maken geeft de auteur enkele voorbeelden. Zo wordt erop gewezen dat mensen zich aangetrokken voelen tot astrologen en helderzienden omdat ze zich nu eenmaal graag laten misleiden. De karikatuur van de rationele mens die zonder emoties handelt is wel heel ver weg. Van Bendegem wordt vrolijk van die onhandig prutsende homo sapiens sapiens die helemaal niet zo rationeel is als meestal wordt aangenomen.

WERELDBEELD

Van Bendegem geeft toe dat hij vele dingen niet begrijpt – dat siert hem! – en dat dit hoofdstuk dan ook niet anders kan zijn dan een eerbetoon aan het onverwachte, het absurde en het onbegrijpelijke. Er wordt een lijst opgesomd van humane wetenschappen: wijsbegeerte, taalkunde, geschiedenis, psychologie, economie, criminologie ... Behalve in het vak van de wijsbegeerte geeft de auteur zichzelf een onvoldoende bij alle disciplines. Het is dan ook veel moeilijker om een wereldbeeld te vormen dan een mensbeeld te vormen. Toch wordt een poging gedaan.

Uiteindelijk wordt een bepaalde vorm van casuïstiek verdedigd. Omwille van de complexiteit van de maatschappij kunnen we immers nooit een sluitend systeem vinden om elk maatschappelijk probleem aan te pakken. In de casuïstiek wordt geval per geval bekeken. 'Het enige wat rest, is de concrete situatie zelf zo goed mogelijk te analyseren en te bekijken wat er al of niet mogelijk is.' Daarom kunnen twee personen die dezelfde algemene principes gebruiken, in concrete situaties tegenovergestelde houdingen aannemen. Dit toont geen zwakheid van geest, maar wel een volwaardig inlevingsvermogen. 'De

vrolijke atheïst zal het geruststellend vinden dat, ook zonder antwoord op de raadsels, een gebrek aan kennis niet hoeft te leiden tot maatschappelijke rampen. Dat alleen al moet een mens vrolijk stemmen.'

EEN ODE AAN DE VERBEELDING

In het afsluitende hoofdstuk zoekt Van Bendegem een manier om boven een mens- en maatschappijbeeld uit te stijgen. Hij heeft het nu verrassend genoeg niet over atheïstische spiritualiteit – een van zijn geliefkoosde thema's. Hier schrijft de auteur wel een ode aan de verbeelding. Die verbeelding stijgt boven mens en maatschappij uit maar hoeft zich niet buiten het universum te bevinden. En hier keert Van Bendegem terug naar zijn geliefde wiskunde. Velen denken immers dat er bij wiskunde geen verbeelding aan te pas komt. Met enkele mooie – maar niet altijd gemakkelijke – voorbeelden, wordt aangetoond hoe belangrijk de verbeelding is. In de wiskunde, maar uiteraard ook in het leven zelf.

Jean Paul Van Bendegem heeft er bewust voor gekozen om een niet-academisch boek te schrijven. Hij wou met een persoonlijk verhaal de lezer tonen hoe een atheïstische levenswijze er kan uitzien. Daarin is hij geslaagd. Misschien springt hij iets te veel van de hak op de tak – maar dat vergeven we hem. Het boek is, zoals vaak bij het populariserende werk van Van Bendegem, gelardeerd met grapjes en anekdotes. Meer beschouwende stukken worden afgewisseld met concrete voorbeelden.

Atheïsme, zo is het besluit, moet niet worden bekeken als het zich afzetten tegen religie en godsdienst. Het moet daarentegen positief worden ingevuld met heel veel vrolijkheid.

Met *De vrolijke atheïst* heeft Van Bendegem een mooie ode geschreven aan het prutsen, het aanmodderen, de lichamelijkheid, de lach en de verbeelding. Een ode aan het leven zelf dus.

Kris Velter

Pousse-café

Beste lezer,

Mocht je ondertussen dan toch niet zijn opgeslokt door het zwarte gat van de Maya's (herinner je 21 december 2012), dan neem ik aan dat je volop bezig bent met van de ene nieuwjaarsreceptie naar de andere te hollen. Hopelijk werd je daarbij reeds onderschept door onze Wegpolitie en kon je je enthousiaste medewerking verlenen aan één van de 240.000 ademtests. Daar wordt in veel kringen zuur over gedaan, maar zelf kan ik het plan om voortaan minstens 1,2 miljoen ademtests per jaar af te nemen alleen maar toejuichen.

Wat maakt de meesten onder ons zo bang voor dat jaarlijks terugkerend feest van de grote ontzuivering? Zijn we niet allen een BOB in het diepste van onze gedachten? Nu staat de horeca op zijn achterste poten omdat de campagne zich vooral concentreert rond de op- en afritten van taveernes, huizen van lichte zeden, speelholten, geuzenhuisen en gewone restaurantjes. Wat willen we? Dat ze de wacht optrekken in de woestijn en voorbijrazende kamelen klissen?

Dit, beste lezer, waren mijn belangrijkste principiële overpeinzingen bij het tegemoet zien van de jaarlijkse BOB campagne en ik werd hierin nog eens extra ondersteund door een artikel in het maandblad Touring Explorer. 'Feesten is genieten' klonk de veelbelovende titel en het stuk werd meteen ingeleid met een dodelijk cliché: 'Feesten is een kwestie van genieten, of dat zou het toch moeten zijn ... Het komt er enkel op aan jezelf – binnen de perken – een zekere matigheid op te leggen'. En dan volgen een aantal gouden tips: 'Drink met mate, bijvoorbeeld één glas wijn per gang, en geniet ervan in plaats van er je eten mee door te spoelen'. Het zeer patriarchale en belerende toontje stak me, maar er valt toch iets voor te zeggen. En verder: 'Neem naast de wijn ook altijd een glas water. Daarmee moet je je dorst lessen, niet met de wijn'. Als kers op de

taart wordt de lezer nog eens sterk berispelend toegesproken als het dessert op tafel komt: 'Drink bij of na het dessert een kop koffie of thee en vraag je meteen af of een pousse-café nu echt wel nodig is'. De kwijnende horeca zal het graag horen.

Hoe dan ook, toen ik mij in de blaasmaand bij uitstek, december, toch in een restaurantje waagde hield ik mij de zedenpreek van de wegenwachters goed voor ogen. Het dineetje omvatte 7 gangen (dus 7 glazen wijn) en ik wist me bij het aperitief wonderwel te beheersen: 2 bubbels. En, verdomd nog aan toe, hélemaal géén pousse-café.

Het was dan ook met hooggespannen verwachtingen dat ik mij in de armen van de wet liet drijven. Jawel, daar stond de combi, maar mijn geweten was proper. Ik blies dan ook vol overgave in de onder mijn neus geduwde melodica en deelde dan ook de verbazing van de politieman die 0,5 promille meende te ontwaren. 'Een grensgeval' sprak hij mijmerend. 'Ik zal er een officier bij halen'. De officier was een imposante verschijning in vol ornaat, gouden epauletten, blinkende sabel, operettesnorretje. Heel vriendelijk werd ik uitgenodigd hem te volgen tot aan een soort caravan. Binnen was het lekker warm, er flikkerde een kerstboompje, er klonk prettige muziek, het licht was gedempt en in de verte dacht ik het silhouet van een animeermeisje te ontwaren. 'Goed,' sprak de officier, 'Het zijn moeilijke tijden voor de horeca. Heb je ook een pousse-café gedronken?' 'Bij God neen' sprak ik naar waarheid. Prompt opende de officier een minibaartje en liet me kiezen uit Grand Marnier, Cognac of Calvados.

Na de derde Calva liet hij me met een knipoog en schouderklopje naar buiten. Daar had de dienstdoende surveillant op gewacht. Onmiddellijk toverde hij een nieuwe blaaspijp tevoorschijn en werd ik uitgenodigd om die in één ademstoot te vullen. 'Dacht ik al' zei de man van de wet, 'Ge zit bijna tegen 1,2 promille. Geen probleem. Geef me uw autosleutels en rijbewijs'. En terwijl ik daverend van de nachtelijke vrieskou een cheque van € 550 uitschreef, lachten we allebei minzaam en besepte ik plots een nieuwe vriend te hebben ontmoet. 'Vrienden voor het leven!' wuifde hij me nog na toen ik gedecideerd naar huis begon te stappen. En o ja, beste lezer, 'Rijden of drinken, het is een kwestie van kiezen!' zo besluit Touring, dat in hetzelfde nummer de meesterlijk aangedreven Porsche 911 Carrera 4 aanprijst voor amper € 104.338. Rijden maar!

Willem de Zwijger

Vallen in vogelvlucht

Vicente Huidobro schreef niet in een moedertaal

Echte gedichten zijn brandhaarden. De poëzie breidt zich uit naar alle kanten, verlicht wat zij verteert met rillingen van genot of smart.

Je moet schrijven in een taal die geen moeder is.

De vier windstreken zijn met z'n drieën: het noorden en het zuiden.

Een gedicht is iets wat zal zijn.

Een gedicht is wat nooit is, maar had moeten zijn.

Een gedicht is iets wat nooit is geweest, wat nooit zal kunnen zijn.

Vlucht weg van het eeuwige sublieme, als je niet door de wind verpletterd wil worden.

Als ik niet minstens één gekkigheid per jaar zou begaan, werd ik gek.

Altazor, de titelheld van *Altazor. O el viaje en paracaidas* (1931) is een 'astronaut avant la lettre die hangend aan een parachute, in een toestand van voortdurende val verkeert' en meteen ook een 'feniks die opsteeg uit de as van de wereldbrand: de Eerste Wereldoorlog en de nasleep ervan'. In een 'voorwoord' en (niet toevallig) zeven zangen, wordt de kosmische queeste en de val van de 'parachutist' verlicht. Het is een scheppende explosie: 'Duizend jaar lang zal ik de dromen van de mensen bewonen / En ik zal jullie een gedicht geven boordevol ziel / Waarin ik aan alle kanten in stukken spring'.

Piet Devos vertaalde het chef d'oeuvre van Vicente Huidobro (1893-1948) onder de titel *Hogevalk. Of de reis aan het valscherms* (Gent, Poëziecentrum, 2012). In een gedegen en vrij uitvoerige inleiding situeert de vertaler het werk van Huidobro, de vader van dit 'oermoderne wezen' en van het literaire creacionismo in een brede historische context. Het creacionismo, een 'literair kubisme', ziet het gedicht als een autonome schepping, vrij van anekdotiek en beschrijvend realisme, en de dichter als een kleine god. Bovenstaand

fragment kunnen we rustig als het credo van dit creationisme lezen.

Devos bekijkt achtereenvolgens de Europese avant-garde tijdens het interbellum, de intocht van de avant-garde in Zuid-Amerika, mede bewerkt door Huidobro, om na te gaan 'welke facetten van de toenmalige Zeitgeist de parachutist Hogevalk ertoe hebben gedwongen de sprong in het diepe te wagen' en het poëem daarna grondig te analyseren.

Huidobro is een naam als een klok, maar een klok die zelden buiten de Spaanse taalgemeenschap en de burcht van de historische avant-gardieliefhebbers en dito historici wordt gehoord. Dat pas in 1976, achtentwintig jaar na de dood van de dichter, een bloemlezing uit zijn poëzie in het Frans verscheen en *Altazor*, nochtans 'unaniem bestempeld als een werk met universele waarde' pas in 1975, vierenveertig jaar na het origineel, in Engelse vertaling toegankelijk werd en Huidobro in het Nederlandse taalgebied nauwelijks is waar te nemen, is daarvan het bewijs.

Als oorzaken noemt Devos, naast enkele minder gunstige

hebbelijkheden van de rijke Chileense aristocraat die zich makkelijker vijanden dan vrienden maakte, vooral het hermetische karakter van zijn werk. Dat laat zich lezen als 'een ludiek en tegen de logica indruisend taalspel', vol neologismen, surrealistische beeldspraak en repetities. De essentie van het werk gaat schuil 'achter een moeilijk te kraken code'. De dichter drijft 'het autodestructieve experiment op de spits, totdat nog uitsluitend verpulverde woorden en lettergrepen voortwoekeren in een bevreemdend kluwen waarin slechts hier en daar verbanden schemeren en flarden van betekenissen hangen. De poëzie is ogenschijnlijk gesublimeerd tot een mysterieus ruisen, een kosmische ademhaling, het sterrengekraak zoals we dat tegenwoordig dankzij geavanceerde radiotelescopieën kunnen opvangen.' Hogevalk wantrouwt de woorden die slechts 'ceremoniële kunstgrepen' zijn en tenslotte ontbinden tot er alleen klinkers overblijven. Huidobro schiep zijn eigen taal. En zijn eigen typografie.

Het gelaagde gedicht (dat overigens niet als een geheel is geconcipieerd) is niet enkel modernistisch, het heeft volgens Devos ook postmodernistische trekjes en dat betekent dat het zich blijvend aan een sluitende exegese onttrekt.

Renaat Ramon

© Cinebel

Houden van, zorgen voor

Mantelzorg wordt door de overheid op alle mogelijke fronten aangemoedigd. Uiteraard is persoonlijke zorg in een huiselijk kader voor de zorgvragende heel intens. Er moet toch wel een hechte band bestaan tussen zorgverlener en zorgvrager, want er komt tenslotte heel wat bij kijken en niet iedereen heeft de kennis en/of de tijd om deze zorg – zelfs gestut door professionele hulp – op zich te nemen. Het moet ook een vrije keuze blijven. In deze filmrubriek komen twee films uit totaal verschillende culturen aan bod, waarin mantelzorg uit liefde en met respect voor de persoon centraal staat.

Amour

Michael Haneke, die drie jaar geleden reeds Gouden Palmwinnaar werd met *Das Weisse Band*, is nooit mijn grote favoriet geweest. Zijn tweede Gouden Palm – *Amour*, een liefdesdrama over een aftakelend ouder echtpaar – heeft me wel enorm weten te ontroeren. De film deed me regelmatig denken aan *37°2 le Matin* (Jean-Jacques Beineix), zeker wat het slot betreft. In die film ging het over een jong

koppel, maar wel met dezelfde liefde en onvoorwaardelijke trouw tot aan de dood.

Jean-Louis Trintignant en Emmanuelle Riva – twee reuzen uit de Franse filmindustrie – vertolken Georges en Anne, muzikleraren op rust die al vijftig jaar een hecht koppel vormen. Ondanks het besef van elkaars scherpe kantjes, is hun liefde zowel op lichamelijk als op spiritueel vlak compleet en weten ze dat ze niet zonder elkaar kunnen.

Hun relatie komt echter danig onder druk te staan wanneer Anne half verlamd raakt na een beroerte en hij voor haar moet zorgen, met alle pijnlijke taferelen en conflicten van dien. Onheilspellend scherp toont de regisseur de haast ondraaglijke schaduwzijde van het ouder worden wanneer één van de partners lichamelijk en geestelijk achteruit gaat. Je mag dan nog heel veel van je partner houden, je blijft een mens en ooit komt er een moment dat het teveel voor je wordt.

Je mag dan nog heel veel van je partner houden, je blijft een mens en ooit komt een moment dat het teveel voor je wordt

Heel realistisch toont Haneke hoe Anne evolueert van een talentvolle pianiste en liefdevolle echtgenote tot afhankelijke patiënte. Hoewel Georges haar vol genegenheid verpleegt, wordt ze steeds opstandiger en in een helder moment laat ze ook duidelijk

weten dat ze dit leven niet langer wil. Verscheurend zijn de scènes in de tweede helft van de film waarin Anne haar waardigheid verliest. Ze worstelt met afasie en incontinentie, moet gevoed worden en schreeuwt voortdurend haar pijn uit. Georges kan niet op veel steun van zijn dochter (Isabelle Huppert) rekenen, want zij vindt dat haar moeder naar een verpleegtehuis moet, terwijl het juist haar laatste wens is om thuis te mogen sterven. Zij zit naast haar

doodzieke moeder te praten over beleggingen en carrière maken en wordt dan ook nog boos omdat haar moeder - door haar afasie - niet kan deelnemen aan het gesprek.

Haneke brengt de onbaatzuchtige liefde en bijhorende zorg van het bejaarde koppel dermate beklemmend in beeld dat de kijker zich automatisch ethische vragen gaat stellen. Naar goede gewoonte bouwt de regisseur ook heel wat mysterie in zodat de

spanningselementen hoog opgevoerd worden.

Amour, één van de meest toegankelijke films van Haneke, is een ongelooflijk sterke film met overdonderende acteerprestaties.

Amour, regie: Michael Haneke, met Jean-Louis Trintignant, Emmanuelle Riva en Isabelle Huppert. Frankrijk / Oostenrijk / Duitsland, 2012, 125 min.

A Simple Life

Roger Lee, een beroemde filmproducent die in het dagdagelijkse leven echter amper herkend wordt, heeft heel wat vrouwen in zijn leven gekend. Maar de vrouw die hem het best begrijpt en het meest van hem houdt - weliswaar op een vertederende platonische wijze - is Ah Tao, zijn huishoudhulp. Als dertienjarig meisje werd ze naar de familie Lee gestuurd om voor hen te werken als 'amah', een combinatiefunctie als dienst- en kindermid. Ze werkte voor drie generaties Lee maar woont nu bij Roger in, terwijl de rest van de familie zich over de hele wereld verspreid heeft. Ze is als een moeder voor Roger en hij geeft ontzettend veel om haar. Ook de rest van de familie Lee heeft warme gevoelens voor hun oude amah. Desondanks blijft Ah Tao, ook na haar pensionering, Roger als haar baas beschouwen en stelt zich onderdanig tegenover hem op. Toch verloopt de relatie tussen Ah Tao en Roger - volgens Aziatische normen - heel spontaan en wordt dit heel mooi en ontroerend in beeld gebracht.

A Simple Life is gebaseerd op het waargebeurde verhaal van bediende Chung Chun Tao en haar jonge baas Roger Lee. Tao is een vrouw die zich realiseert dat ze door haar functie als amah geen gezin kon opbouwen. Als werkster en kindermid zorgde ze voor Roger en zijn broertjes en zusjes, maar een moeder was ze nooit. Na een beroerte die haar werkonbekwaam maakt, mag ze echter ervaren dat

© Cinebel

De relatie tussen Ah Tao en Roger verloopt - volgens Aziatische normen - heel spontaan en wordt heel mooi en ontroerend in beeld gebracht

degenen waarvoor ze vol toewijding zorgde zich ook om haar bekommeren als eigen familie. Vooral Roger weet na Ah Tao's hersenbloeding niet echt hoe hij verder moet leven. 's Avonds bijvoorbeeld zit hij alleen thuis voor zich uit te staren. Zelfs als zijn moeder uit Amerika op bezoek komt,

lijkt Roger verloren zonder Ah Tao. Na een opname in het ziekenhuis zoekt hij het beste verpleegtehuis voor haar. Ondanks zijn drukke agenda schenkt hij haar alle mogelijke aandacht tot haar laatste levensmoment.

A Simple Life schittert door eenvoud van vorm. Het is een sober gedraaide en vooral bijzonder knap geacteerd film, die de kijker met een warm gevoel de zaal van het Filmfestival in Gent deed verlaten.

A Simple Life / Tao Jie, regie: Ann Hui, met Andy Lau en Deannie Yip. Hong Kong, 2011, 118 min.

André Oyen

Over GAS-boetes en telefooncellen

Er is al heel wat te doen geweest rond de invoering van de GAS, de gemeentelijke administratieve sancties. De argumenten hoeven niet herhaald te worden want iedereen kent ze: de reglementen worden dermate gedetailleerd dat het ronduit belachelijk wordt. Ik neem als voorbeeld het GAS-reglement in de politiezone Hasselt, Zonhoven en Diepenbeek maar andere gemeenten doen het even goed, daar moet je geen seconde aan twifelen. Ik lees artikel 38 (van de in totaal meer dan 160 artikels!): 'Het is tijdens carnavalsoptochten verboden opgeraapte confetti te gooien.' Let wel, dit is misschien nog verdedigbaar aangezien wat op straat ligt behoorlijk vies kan zijn, maar in Wellen is het enthousiasme niet te stuiten en wordt zelfs een diameter opgegeven – ongeveer 1 cm – en bovendien moet de confetti biologisch afbreekbaar zijn.

De hoeveelheid tijd, moeite en mensen die nodig zijn voor de implementatie van zo'n reglement, moet indrukwekkend zijn. Maar niet alleen wordt het belachelijk maar ook zorgwekkend. Want een bredere analyse van dit curieuze fenomeen wijst in de richting van een maatschappij waarin alles dient gecontroleerd te worden tot in het kleinste detail.

Elke handeling die iemand stelt kan onderwerp zijn van een beoordeling: mag dit wel of is het verboden? En, aangezien we op een microniveau zijn terechtgekomen, moet alles zeer gedetailleerd worden vastgelegd. Waardoor het natuurlijk zeer gemakkelijk wordt om randgevallen te bedenken.

Een voorbeeldje. Artikel 154 in vermelde politiezone zegt: 'Het is verboden op de rug- en zijleuning van de openbare banken te zitten of de banken te bevuilen.' Ik neem aan dat dit verboden is omdat dan jouw voeten zich op het zitvlak van de bank bevinden en dat kan behoorlijk smerig zijn. Maar wat als ik gedraaid zit op de rug- of zijleuning van de bank? Dan is er toch geen probleem. Of als ik mijn schoenen uitdoe en propere kousen aanheb? Of er een krant onder leg? Alhoewel, in dat laatste geval moet je rekening houden met de versheidsdatum van de krant. Als de inkt nog niet helemaal opgedroogd is en je hebt last van zweetvoeten, dan kan het best zijn dat je een inktspoor op de bank achterlaat en dat kunnen we toch niet hebben. Tenzij we misschien een uitzondering zouden maken voor bepaalde kranten. Dus het artikel in kwestie zou, denk ik, beter geherformuleerd worden als volgt: 'Het is verboden

op de rug- en zijleuning van de openbare banken te zitten indien de voeten zich op de zitting van de bank bevinden of in de buurt ervan maar niet indien zij zich bevinden buiten het grondvlak van de bank in kwestie of indien een beschermend bio-afbreekbaar medium is aangebracht tussen schoenen en bank of indien de bron van smerigheid verwijderd wordt zonder evenwel hierbij de openbare zeden te schenden of de banken te bevuilen.' En zou je er niet meteen willen aan toevoegen: 'Evenwel is dit artikel niet van toepassing indien de bank net geveerd is'.

Ik merk dat ik een beetje enthousiast ben geworden en iets te lang ben blijven stilstaan bij een onderwerp waarover ik het niet wou hebben. (Niettemin doet het toch altijd deugd om even stoom af te blazen en, als het nog leuk

Een bredere analyse van dit curieuze fenomeen wijst in de richting van een maatschappij waarin alles dient gecontroleerd te worden tot in het kleinste detail

lezen is ook, dan genieten we allebei). Waarover ik het wel wil hebben is artikel 157 uit datzelfde sublieme reglement: 'Het is verboden een telefooncel te gebruiken voor een ander doel dan waarvoor de ruimte bestemd is.' Kijk, ik kan er echt niets aan doen, maar als ik zoiets lees dan slaat mijn verbeelding op hol. Denk even mee. Je hebt een telefooncel, prima. Die is bedoeld om te telefoneren, ook prima. En nu word ik gevraagd om na te denken over een oneigenlijk gebruik ervan. Ik had daar eerlijk gezegd nog nooit bij stilgestaan. Waarvoor zou je zo'n ding allemaal kunnen gebruiken? Buiten giet het, ik vlucht zo'n kot binnen om te schuilen. Mag niet, neem ik aan. We staan met drie in de cel omdat we alledrie het gesprek willen volgen. Mag dat? Wat als de telefoon niet werkt? Dan sta je daar niets te doen, dat is zeker oneigenlijk. Maar, als je iemand opbelt en aan de telefoon staat te hijgen, is dat dan oké? Mag je kinky seks hebben in een telefooncel? Je denkt spontaan neen, maar, als de ramen van het kot ondoorzichtig zijn dan stoor je toch niemand?

Kijk, zie je, dat is nu het gevolg van dit onnozele reglement: nu fantaseer ik over seks in een telefoonkot. Dank u, GAS-reglement!

Jean Paul Van Bendegem

DEGEUS

NIEUWSBRIEF

MAGAZINE VRIJZINNIGE ACTUALITEIT OOST-VLAANDEREN

De volgende nieuwsbrief verschijnt op 1 februari 2013. Bijdragen hiertoe worden ten laatste op 7 januari 2013 verwacht op onze redactie.

AALST

DONDERDAG 24 JANUARI 2013, 20:00

Lezing: 'De eurocrisis'

Prof. dr. Freddy van den Spiegel

HVV AALST

Professor en hoofdeconoom van BNP Fortis Paribas Freddy van den Spiegel spreekt over de eurocrisis.

Inkom: € 2 / € 1 (met kanspas).

Info: René Van der Speeten - 053 78 15 91.

Locatie: Zolder Belfort Aalst, Grote Markt, 9300 Aalst.

DEINZE

ZONDAG 13 JANUARI 2013, 11:00

Nieuwjaarsreceptie

WILLEMSFONDS DEINZE

Het bestuur van Willemsfonds Deinze nodigt al haar leden uit voor de jaarlijkse nieuwjaarsreceptie.

Iedereen die het Willemsfonds een warm hart toedraagt is uiteraard welkom.

Gratis toegang.

Info en inschrijving: Bart Provijn - 0474 07 83 79

bart.proviyn@telenet.be of Annie Mervillie

0474 46 67 26 - willemsfondsindeinze@telenet.be.

Locatie: Brielpaviljoen, ingang Brielmeersen,

Lucien Matthijsslaan, 9800 Deinze.

DENDERLEEUEW

VRIJDAG 25 JANUARI 2013, 20:00

Algemene ledenvergadering

HVV DENDERLEEUEW

Algemene ledenvergadering van HVV Denderleeuw met een receptie achteraf.

Gratis deelname.

Info: info.hvvdenderleeuw@gmail.com - 053 66 99 66.

Locatie: Koetshuis, Stationsstraat 7
(naast 't kasteeltje), 9470 Denderleeuw.

DONDERDAG 31 JANUARI 2013, 14:00

Lezing: 'My SAXlife is beautiful'

Leo van Biesen

HVV DENDERLEEUEW

I.S.M. UPV, MET STEUN VAN DEMENS.NU

Leo van Biesen is gewoon hoogleraar aan de VUB in de ingenieurswetenschappen (vakgebied toegepaste elektriciteit en telecomunicatie) en heeft hiernaast een passie voor muziek.

Als amateurmuzikant is hij een graag gevraagde entertainer; als ingenieur heeft hij een zoektocht ondernomen naar de werking van muziekinstrumenten.

De voordracht behandelt daarom in eerste instantie de voornaamste realisaties en octrooien van de Belgische muzikant en instrumentenbouwer Adolphe Sax.

Hij vervolgt verder met de beschrijving, zowel via beelden als auditief, van de familie van de saxofoons.

Ten slotte illustreert hij het belang van de saxofoon in de jazzmuziek door enkele be-

langrijke protagonisten te bespreken en te laten horen. Hij doet dit door de stroming Cool Jazz te belichten gefocust op de saxofoon.

Inkom: € 3.

Info en inschrijving (aangeraden):

info.hvvdenderleeuw@gmail.com - 053 66 99 66.

Locatie: 't Kasteeltje, Stationsstraat 7, 9470 Denderleeuw.

EKKLO

DINSDAG 22 JANUARI 2013, 20:00

Info-avond voor kandidaat-pleegouders

OPVANG VZW/PLEEGZORG OOST-VLAANDEREN

Op deze avond kunnen kandidaat-pleegouders terecht voor al hun vragen.

Gratis toegang.

Info: Ivan Claeys

ivan.claeys@pleegzorgoostvlaanderen.be.

Locatie: CAW Eeklo, Zuidmoerstraat 136/1, 9900 Eeklo.

GERAARDSBERGEN

ZATERDAG 12 JANUARI 2013, 20:00

Voorstelling 'Urbanus zelf!'

WILLEMSFONDS GERAARDSBERGEN

Na jarenlange afwezigheid is hij terug: Urbanus! De man die zijn volk leerde lachen, de grondlegger van het hele leger comedians die de Nederlanden nu kennen, raapt de handdoek terug op en wandelt meteen door richting podium van menig theaterzaal. Onder meer het podium van het Ar-

jaantheater. Het Willemsfonds Geraardsbergen reserveerde alvast 25 plaatsen!

Inkom: € 30 (Willemsfondsleden) / € 32 euro (niet-leden).

Info en inschrijving: Ilse Marchand - 054 41 00 67

ilse@decock-marchand.be.

Graag uw deelname zo snel mogelijk bevestigen.

Aantal plaatsen is beperkt.

Locatie: Arjaantheater, Zonnebloemstraat 5,

9500 Geraardsbergen.

GENT

VRIJDAG 4 JANUARI 2013, 20:00 - 23:00

Bespreking Jiří Weil: 'Mendelssohn op het dak'

UPV GENT

Praag 1939. Julius Schlesinger heeft van de woedende Reichsprotector Heydrich persoonlijk het bevel gekregen om het standbeeld van Mendelssohn uit de galerij van het concertgebouw te verwijderen. De SS-officier, 'wetende' dat alle joden een grote neus hebben, verordent Tsjechische werklieden het beeld met de grootste neus omver te trekken. De mannen leggen het touw om de nek van ... Richard Wagner, de favoriete componist van Hitler.

Jiří Weil groeide op in Praag en sloot zich in 1921 aan bij de communisten. Begin jaren dertig werkte hij als journalist en vertaler in Moskou. Na vermeende betrokkenheid bij een moord op een protégé van Stalin, werd hij uit de partij gezet en verbannen.

In 1935 keerde hij teleurgesteld terug naar Praag. Hij hield zich verre van politiek en stortte zich op het schrijven van boeken. *Mendelssohn op het dak* wordt beschouwd als een meesterwerk.

Inkom: € 10 / € 5 (studenten).

Info: Geert Boxstael - geert.boxstael2@telenet.be.

Inschrijving: door overschrijving op rekening

BE 28 671 121 826 920 van UPVGent - Geert Boxstael

met vermelding 'UPVGent - titel & datum van activiteit'.

Noodzakelijk om ten laatste 5 dagen op voorhand

in te schrijven.

Locatie: Molenaarstraat 111-3, 9000 Gent.

DONDERDAG 10 JANUARI 2013, 14:00

Café-chantant

GENTSE GRIJZE GEUZEN

o.l.v. Marc Meyvaert

Het café-chantant wordt gevolgd door de nieuwjaarsreceptie. Iedereen welkom!

Gratis toegang.

Info: Gertje Henderick - 09 226 45 05.

Locatie: Geuzenhuis, Kantienberg 9, 9000 Gent.

DONDERDAG 10 JANUARI 2013, 20:00

Info-avond voor kandidaat- pleegouders

OPVANG VZW/PLEEGZORG OOST-VLAANDEREN

Op deze avond kunnen kandidaat-pleegouders terecht voor al hun vragen.

Gratis toegang.

Info: Ivan Claeys

ivan.claeys@pleegzorgoostvlaanderen.be.

Locatie: Dienst Gezinsplaatsing, Visserij 153, 9000 Gent.

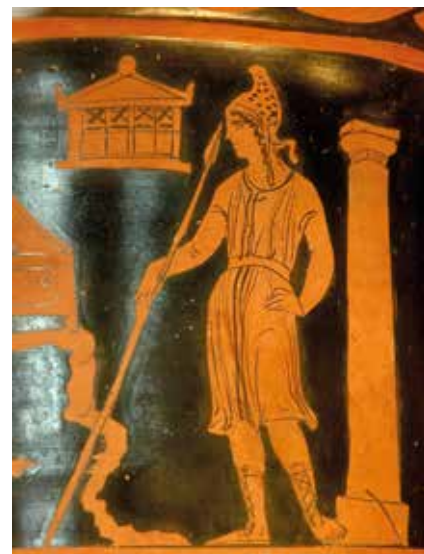
VRIJDAG 11 JANUARI 2013, 20:30 - 23:00

Bespreking: Homeros' 'Ilias'

UPV GENT

De Grieks-Trojaanse oorlog en de namen van enkele protagonisten: Helena, Paris, Hektor en Agamemnon zijn in ons gemeenschappelijk westers geheugen gegrift. Maar wie las het epos, wie vertelt het na? In drie sessies lezen we de 24 hoofdstukken van het epos. In deze eerste bespreking volgen we de avonturen tot hoofdstuk 8: 'De Grieken vluchten binnen de wal'. De bespreking gebeurt op een onconventionele manier. In een gemoedelijke sfeer - waarbij eenieder bijdrage evenwaardig telt - doorlopen we

het werk en bespreken we onze indrukken, gevoelens en associaties.

Inkom: € 10 / € 5 (studenten).

Info: Geert Boxstael - geert.boxstael2@telenet.be.

Inschrijving: door overschrijving op rekening

BE 28 671 121 826 920 van UPVGent - Geert Boxstael

met vermelding 'UPVGent - titel & datum van activiteit'.

Locatie: Hofstraat 353/001, 9000 Gent.

ZATERDAG 12 JANUARI 2013, 9:45

Filmvoorstelling voor pleeggezinnen met nieuwjaarsreceptie

OPVANG VZW/PLEEGZORG OOST-VLAANDEREN

We bieden alle pleeggezinnen een gratis filmvoorstelling aan in Kinopolis Gent. Onthaal vanaf 9:45, de voorstellingen zelf starten om 10:30. We vertonen 2 films:

Niko 2. Family Affairs, Nederlandse versie uiteraard (voor de allerkleinsten) en *Hotel Transylvania*, voor de iets grotere kleine mannen.

Aansluitend (vanaf 12:15) bieden we een nieuwjaarsreceptie aan in het Geuzenhuis.

Deelname: alleen voor pleeggezinnen.

Info: Ivan Claeys

ivan.claeys@pleegzorgvlaanderen.be

Locatie: Kinepolis, Ter Platen 12, 9000 Gent en Geuzenhuis, Kantienberg 9, 9000 Gent.

DINSDAGEN 15 EN 29 JANUARI 2013, 13:30 - 17:00

Lezing 'Eros & Thanatos: een duet'

UPV GENT

De goden Eros en Thanatos zijn wellicht de twee belangrijkste iconen voor alle kunst in alle tijden en plaatsen. Iedereen wordt ermee geconfronteerd. Iedereen worstelt ermee. De muziek is bij uitstek het meest geschikt om deze opponenten die noodzakelijk met elkaar verbonden zijn uit te drukken. De hele muzikale literatuur is als het ware een bloemlezing op dit thema. Van de liefde tot God tot de Hoofse liefde. Van de wellustige tot de platonische liefde. Van de liefde van de natuur tot de religieuze liefde. Van de liefde voor de tekst tot de liefde voor de muziek. Van de liefde voor het leven tot de liefde voor de dood. Van de liefde voor de schoonheid tot de waanzinnige liefde. Allen zullen ons muzikaal oor doorkruisen.

Inkom: € 10 / € 5 (studenten).

Info: Geert Boxstael - geert.boxstael2@telenet.be.

Inschrijving: door overschrijving op rekening

BE 28 671 121 826 920 van UPVGent - Geert Boxstael

met vermelding 'UPVGent - titel & datum van activiteit'.

Locatie: Hofstraat 353/001, 9000 Gent.

DINSDAG 15 JANUARI 2013, 19:30

Filosofische babbel: 'Leren voor onszelf te kiezen'

ZAHIR

Kunnen we voor onszelf kiezen en tevens ook voor de maatschappij waarin we leven, voor de aarde waarop we leven? Of betekent voor onszelf kiezen een vorm van egoïsme cultiveren?

In elk geval is het zeker dat onze maatschappij meer en meer doordrongen is van

de stimulans om onszelf als een ego, een centrum waarrond het draait te zien. Als dusdanig onze zelfredzaamheid en sociale positionering in te vullen. Het credo van het 'ik' als tegenpool voor het 'wij'?

Een citaat van journaliste/schrijfster Petra Pronk om ons op weg te helpen:

'Kiezen voor jezelf is vaak heel gezond. En in tweede instantie ook goed voor je relaties met anderen. Toch voelt het vaak als egoïsme.'

Kiezen voor jezelf kan dus ook gezien worden als een versterking van ons maatschappelijk functioneren. Als een noodzaak zelfs. Een vorm van bewustzijn die zich niet laat inpalmen, zich niet laat manipuleren, zich niet laat opsluiten in een kuddegeest. Sterke bewuste mensen die zich wel sociaal en maatschappelijk opstellen maar met een gelijkwaardige individuele waardenorm.

Kunnen we kiezen voor onszelf beschouwen als een vorm van mindfulness? Kunnen we leren om voor onszelf te kiezen? Kun je iemand anders leren om voor zichzelf te kiezen? Kunnen we er dus van uitgaan dat ieder mens de eigenschap meedraagt om voor zichzelf te kiezen maar dat sommigen onder ons dit niet beseffen of niet assertief genoeg zijn om het toe te passen?

Zoals je merkt kunnen we met dit thema zeker een levendige filosofische avond vullen. Een avond waarop je individuele inbreng heel belangrijk is, tevens ook die van elkeen die aan de filosofische ZAHIRbabbel

deelneemt. Een ontmoeting van ideeën, reflecties en bedenkingen in een open en ongedwongen sfeer.

Gratis deelname. Info: Gustaaf de Meersman

videokontakt.gdm@telenet.be - 09 330 35 77.

Locatie: Geuzenhuis, Kantienberg 9, 9000 Gent.

WOENSDAG 16 JANUARI 2013, 15:00

Leesclub Zot van lezen!: 'Bonita Avenue'

KUNST IN HET GEUZENHUIS

PETER BUWALDA

BONITA AVENUE

De leesclub bespreekt *Bonita Avenue* van Peter Buwalda.

Info: griet@geuzenhuis.be - 09 220 80 20.

Locatie: Geuzenhuis, Kantienberg 9, 9000 Gent.

ZONDAG 20 JANUARI 2013, 11:00

Nieuwjaarsreceptie

WILLEMSFONDS GENT I.S.M. WILLEMSFONDS O-VL

Het nieuwe jaar is van start gegaan en dat willen we graag met u vieren. We nodigen u uit om samen het glas te heffen op de toekomst. De ideale gelegenheid om elkaar het beste toe te wensen, bij te kletsen en vriendschapsbanden te versterken.

Compagnie Blauwtong (I-Luna Group) verzorgt een gastoptreden met het theaterstuk *Varkens*. Herkenbaar sterk theater van auteur Oscar Van Woensel. Het stuk zapt razendsnel heen en weer tussen humor en geweld, afgewisseld met korte, krach-

tige intermezzo's, waarin de personages een menselijke, haast pijnlijke dimensie krijgen. Balanceren op de rand tussen geloofwaardigheid en zuivere fictie is voor de acteurs Johnny De Meyer en Mathias Van Mieghem dus de boodschap.

Gratis toegang.

Info en inschrijving: vóór 17 januari via Chantal Couck
09 230 20 04 - chantal.couck@skynet.be.

Locatie: Lakenmetershuis, Vrijdagmarkt 24-25, 9000 Gent.

DINSDAG 22 JANUARI 2013, 13:30 - 17:00

Wagner voor iedereen: 1 - Lohengrin

UPV GENT

'De muziek van Wagner is moeilijk'. Deze platitude hoort men overal. In het Wagnerjaar willen we aantonen dat zijn sterk door emotie gedreven en aangrijpende muziek helemaal niet moeilijk is. Dat de emotionele en hartstochtelijke kracht van zijn muziek zo groot is dat sommige mensen er letterlijk verslaafd aan worden. Ze vliegen de hele wereldbol rond om quasi dagelijks deze intense emotie te verslinden. Of eerder: erdoor verslonden te worden. Schoonheid, wijsheid, verleiding, emotionaliteit, tederheid, verliefdheid, kracht, bedrog, woede, berusting en zo vele andere gevoelens worden uitgedrukt en wisselen elkaar af, vormen soms een kluwen. We zullen ze horen. Opgepast: raak er niet aan verslaafd!

Inkom: € 10 / € 5 (studenten).

Info: Geert Boxstael - geert.boxstael2@telenet.be.

Inschrijving: door overschrijving op rekening

BE 28 671 121 826 920 van UPVGent - Geert Boxstael met vermelding 'UPVGent - titel & datum van activiteit'.

Locatie: Hofstraat 353/001, 9000 Gent.

VRIJDAG 25 JANUARI 2013, 20:00

Vernissage 'UNIVERSUM'. Het heelal in de kunst

Hedwige Cornel

KUNST IN HET GEUZENHUIS

De werken kwamen tot stand door een fascinatie die uitgaat van de veelal abstracte beelden die de ruimtetelescopen waarnemen en naar de aarde doorsturen.

Die fotografische beelden werden nog maar zelden onderwerp voor kunstprojecten. Er openen zich hiermee nieuwe eigentijdse perspectieven, die een symbiose vormen tussen kunst en wetenschap. Verschillende werken ogen abstract maar behouden een binding met een verre realiteit.

Door de fantasie van de toeschouwer kan aan sommige werken een heel persoonlijke interpretatie gegeven worden.

De tentoonstelling wordt ingeleid door Hendrik Braem.

Gratis toegang.

De tentoonstelling loopt van 26 januari t.e.m.

3 februari 2013 in het Geuzenhuis.

Open: maandag tot vrijdag van 9:00 tot 12:00

en van 13:00 tot 16:30 (na telefonische afspraak via

09 220 80 20); zaterdag/zondag van 14:00 tot 17:00.

Info: KIG - griet@geuzenhuis.be - 09 220 80 20.

Locatie: Geuzenhuis (Zolderzaal),

Kantienberg 9, 9000 Gent.

WOENSDAG 30 JANUARI 2013, 20:00

Algemene Ledenvergadering

HUMANISTISCH VERBOND GENT

Alle leden van onze vereniging worden van harte uitgenodigd op onze jaarlijkse vergadering. Hét moment om kennis te maken met het bestuur van het Humanistisch Verbond Gent en om te laten horen wat je van onze vereniging verwacht. Op deze verga-

dering wordt door de aanwezige leden ook het nieuwe bestuur verkozen, en hoewel wij nu een heel goede bestuursploeg hebben is er nog steeds plaats voor elke vrijzinnige die een steentje wil bijdragen aan onze werking. Naar jaarlijkse gewoonte sluiten wij het formele gedeelte van de vergadering af met een hapje en een drankje.

Gratis deelname.

Info: Ria Gheldof - hvv.gent@geuzenhuis.be
09 220 80 20.

Locatie: Geuzenhuis, Kantienberg 9, 9000 Gent.

ZONDAG 3 FEBRUARI 2013, 11:00

Nieuwjaarsreceptie met verrassingsact

VC GEUZENHUIS EN LIDORGANISATIES

Alle leden en sympathisanten zijn van harte welkom op de nieuwjaarsreceptie van het VC Geuzenhuis en zijn lidorganisaties. Met een woordje van onze voorzitter Sven Jacobs en een verrassingsact.

Gratis toegang.

Info: Geuzenhuis - a.devos@geuzenhuis.be - 09 220 80 20.

Locatie: Café de Geus van Gent, Kantienberg 9, 9000 Gent.

LOCHRISTI

WOENSDAG 16 JANUARI 2013, 20:00

Algemene Vergadering

LO-GEUZEN LOCHRISTI

We houden onze algemene vergadering in de bibliotheek van Lochristi.

Info: vrijzinnig.lochristi@yahoo.com.

Locatie: Bibliotheek Lochristi, Boudewijnlaan 6,
9080 Lochristi.

OUDENAARDE

VRIJDAG 11 JANUARI 2013, 19:30

Nieuwjaarsreceptie

VC LIEDTS EN DE

VRIJZINNIGE VERENIGINGEN I.S.M. DEMENS.NU

VC Liedts viert Nieuwjaar in het Liedtskasteel, samen met het August Vermeylenfonds, huisvandeMens, Comité Feest Vrijzinnige Jeugd, Liedtskring, Oudenaardse Grijsse Geuzen, SOS Nuchterheid, Uitstraling Permanente Vorming VUB, en het Willemsfonds. Iedereen welkom!

Gratis toegang.

Info: VC Liedts - 055 30 10 30 - info@vcliedts.be.

Locatie: VC Oudenaarde, Liedtskasteel, Parkstraat 4, 9700 Oudenaarde.

MAANDAG 14 JANUARI 2013, 19:00

Algemene vergadering

WILLEMSFONDS OUDENAARDE

Jaarlijkse algemene vergadering, gevolgd door een nieuwjaarsdrink.

Agenda: jaarverslag 2012, kastoestand, bestuursverkiezing, begroting 2013 en jaarprogramma 2013.

Nieuwe kandidaten voor het lokale Willemsfondsbestuur zijn van harte welkom en kunnen zich aanmelden bij voorzitter Johan Vanommeslaeghe tot 11 januari 2013. De enige voorwaarde is: Willemsfondslid zijn of worden.

Gratis toegang.

Info en inschrijving: Johan Vanommeslaeghe

055 31 55 46 - johan.vanommeslaeghe@telenet.be.

Locatie: VC Liedts, Parkstraat 4, 9700 Oudenaarde.

DINSDAGEN 15, 22 EN 29 JANUARI 2013,

19:00 - 22:15

Cursus 'Krachtig jezelf zijn'

Jacqueline Hermans

VC LIEDTS I.S.M. VORMINGPLUS,

VZW VOLKSHOGESCHOOL VLAAMSE ARDENNEN-DENDER,

PRH & LIEDTSKRING VZW

Naar een meer harmonisch en evenwichtig leven.

Wil je jezelf beter leren kennen? Wil je jezelf en anderen beter begrijpen? Wil je meer evenwicht in je leven? In deze cursus staan we stil bij verschillende aspecten van je persoon: je verstand, je gevoel, je lichaam, je capaciteiten ... Je leert die aspecten meer op elkaar afstemmen, om zo meer te kunnen zijn wie je echt bent.

Deelname: € 21 / € 4,5 (aangepast tarief).

Info: VC Liedts - 055 30 10 30 - info@vcliedts.be.

Inschrijving: online via Vormingplus met code 130860U - www.vormingplus-vlad.be

vlad@vormingplus.be - 054 41 48 02.

Locatie: VC Liedts, Parkstraat 4, 9700 Oudenaarde.

ZONDAG 27 JANUARI 2013, 10:30 - 13:00

Vrijzinnige toogbabbel

VC LIEDTS, LIEDTSKRING VZW, OGG

De gelegenheid tot nadere kennismaking met het Vrijzinnig Centrum Liedts en de morele dienstverlening Oudenaarde, een gezellig vriendentreffen.

Gratis toegang.

Info: VC Liedts - 055 30 10 30 - info@vcliedts.be.

Locatie: VC Liedts, Parkstraat 4, 9700 Oudenaarde.

MAANDAG 28 JANUARI 2013, 20:00

Wijndegustatie

VC LIEDTS I.S.M. WIJNRANK, OGG & LIEDTSKRING

Deze cursus wordt begeleid door Luc Blommaert.

Deelname: € 15.

Info: VC Liedts - 055 30 10 30 - info@vcliedts.be.

Locatie: VC Liedts, Parkstraat 4, 9700 Oudenaarde.

RONSE

WEEKENDS VAN 5 EN 6, 12

EN 13, 19 EN 20 JANUARI 2013, 15:00 - 18:00

Kunsttentoonstelling Andreas

VC DE BRANDERIJ

Zin in een culturele weekendactiviteit? Bezoek deze tentoonstelling in de expositieruimte van De Branderij.

Gratis toegang.

Info: De Branderij - 055 20 93 20

de.branderij@skynet.be.

Locatie: De Branderij, Zuidstraat 13, 9600 Ronse.

VRIJDAG 25 JANUARI 2013, 19:30

Nieuwjaarsreceptie

VC DE BRANDERIJ

Iedereen welkom op onze jaarlijkse nieuwjaarsreceptie.

Gratis toegang.

Info: De Branderij - 055 20 93 20

de.branderij@skynet.be.

Locatie: De Branderij, Zuidstraat 13, 9600 Ronse.

SINT-NIKLAAS

DONDERDAG 31 JANUARI 2013, 19:00

Nieuwjaarsmoment

HUISVANDEMENS SINT-NIKLAAS

We wensen u een vrolijk einde, een goed begin. Een heel nieuw jaar volkomen naar je eigen zin! Doreen, Katja, Kris & Wendy nodigen u graag uit voor het jaarlijkse nieuwjaarsmoment van het huisvandeMens Sint-Niklaas. Met een hapje en drankje ... samen terugkijken en vooruitblikken naar het Nieuwe Jaar!

Gratis toegang.

Info en inschrijving: huisvandeMens Sint-Niklaas

03 777 20 87 - sintniklaas@demens.nu.

Gelieve in te schrijven vóór 18 januari.

Locatie: huisvandeMens Sint-Niklaas,

Ankerstraat 96, 9100 Sint-Niklaas.

ZOTTEGEM

MAANDAG 11 JANUARI 2013, 19:30

Algemene Ledenvergadering en Nieuwjaarsreceptie

GRUZE GEUZEN ZOTTEGEM

Alle leden welkom op onze algemene ledenvergadering en nieuwjaarsreceptie.

Info: Marleen Van Den Brulle

marleen.vandenbrulle@skynet.be.

Locatie: Ontmoetingscentrum Godveerdegem,

Twekerkenstraat 185, 9620 Zottegem.

DONDERDAG 17 JANUARI 2013, 20:00

Lezing 'Martha Nussbaum'

Prof. dr. Gily Coene, VUB

HUISVANDEMENS ZOTTEGEM

Nussbaum geldt ongetwijfeld als één van de meest erudiete en gekende filosofen van het moment. Ze is auteur van een indrukwekkende reeks boeken en artikelen en sleepte al tal van eredoctoraten in de wacht. Deze lezing biedt een kennismaking met het veelzijdige werk en de opvattingen van deze hedendaagse filosofe die haar denken zelf beschreef als feministisch, humanistisch, liberaal en kosmopolitisch.

Prof. dr. Gily Coene is doctor in de moraalwetenschappen (Universiteit Gent, 2004). Ze is verbonden als gastdocente aan de Vakgroep Wijsbegeerte en Moraalwetenschappen en aan de Vakgroep Politieke Wetenschappen van de Vrije Universiteit Brussel. Ze is als *associate fellow* verbonden aan het Centre for Research in Ethnic Relations aan de University of Warwick. Haar onderzoeksdomein betreft migratie, gender, gezondheid en multiculturaliteit.

Gratis toegang.

Info en inschrijving: Johan Van der Speeten
09 326 85 70 - johan.vanderspeeten@demens.nu.
Locatie: Huis van het Vrije Denken, Markt,
9500 Geraardsbergen.

63ste 'almanak' van 't Zal Wel Gaan

T ZAL WEL GAAN

Na een onderbreking van 20 jaar knoopt het vrijdenkerscollectief 't Zal Wel Gaan aan bij een aloude traditie en publiceert het opnieuw een almanak: de 63-ste! De eerste verscheen in 1854. 't Zal Wel Gaan is de oudste studentenvereniging van Vlaanderen. Het werd in 1852 opgericht door Julius Vuylsteke.

Almanakken zijn een soort jaarboeken waarin aandacht wordt besteed aan de hedendaagse rol van de vereniging en teruggeblikt wordt op voorbije activiteiten. In de nieuwe publicatie staan behalve historische bijdragen ook artikelen waaruit blijkt hoe de studentenvereniging na een mindere periode weer is gegroeid naar veruit de actiefste culturele studentenvereniging van Gent.

EEN GREEP UIT DE INHOUD:

Over God en zijn tegenstrevers: bijdrage van Herman Balthazar over radicale verlichting en vrijdenkerij in 't Zal

Porno in 't Zal: van alle tijden (Mieke de Regt)

Het verdorven Genootschap: het boek van Philipp Blom, de auteur en 't Zal (Anna de Bruyckere)

De epossen van 't Zal vóór de Eerste Wereldoorlog (Dirk Clays)

Het boek is verkrijgbaar aan € 11,95 in de Gentse boekhandels Walry, Standaard Boekhandel Kouter en het Paard van Troje.

VACATURE

DE INSTELLING VOOR MORELE

DIENSTVERLENING OOST-VLAANDEREN

De Instelling voor Morele Dienstverlening van Oost-Vlaanderen werft aan:

Een all-round technisch bediende op niveau HSO-TSO in deeltijdse opdracht (50%) voor de verschillende vestigingen van deMens.nu in de provincie.

Kandidatuurstelling + C.V. kunnen ten laatste tegen 11 januari 2013 gestuurd worden naar: Raoul Van Mol, voorzitter IMD - St. Antoniuskaai 2, 9000 Gent.
Voor verdere inlichtingen: Raoul Van Mol, voorzitter PIMD - 0479 54 22 54.

ASTE ACTIVITEITEN VC LIEDTS

Elke maandag om 20:00:

Workshop hatha yoga, ingericht door het Willemsfonds (geen yoga tijdens schoolvakanties).

Elke maandag om 14:00 en elke woensdag om 19:30:

Bridgewedstrijd. Organisatie: Liedts Bridge Club, Oudenaardse Grijze Geuzen en

Liedtskring (uitgezonderd feestdagen).

Elke dinsdag om 20:00:

Bijeenkomst SOS Nuchterheid (ook tijdens schoolvakanties).

Elke eerste, derde en vijfde zondag van de maand van 10:30 tot 13:00:

Vrijzinnige toogbabbel. Organisatie: Liedtskring. Uitgezonderd feestdagen en schoolvakanties.

De vrijzinnig humanistische bibliotheek is te bezoeken na afspraak via 055 30 10 30 of info@vcliedts.be.

Openingsuren VC Liedts: maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag van 9:00 tot 16:30 en gesloten op woensdag. VC Liedts is tijdens de kerstvakantie gesloten van zaterdag 22 december 2012 t.e.m. zondag 6 januari 2013, met uitzondering van de activiteiten uitgaande van de Liedts Bridge Club & SOS nuchterheid.
Info en locatie: VC Liedts - Parkstraat 4, 9700 Oudenaarde - 055 30 10 30 - info@vcliedts.be.

ASTE ACTIVITEIT VC DE BRANDERIJ

Elke woensdag om 19:30 tot 21:30:

Bijeenkomst van SOS Nuchterheid, ondogmatische en seculiere zelfzorg bij verslaving.

SOS Nuchterheid is een vrijzinnig en humanistisch zelfzorginitiatief en is een lidvereniging van deMens.nu. Info SOS Nuchterheid: 0486 25 66 71 - info@sosnuchterheid.org - www.sosnuchterheid.org.

Info en locatie: VC De Branderij - Zuidstraat 13, 9600 Ronse - 055 20 93 20 - de.branterij@skynet.be www.branterij.be.

ASTE ACTIVITEIT VC ZOMERLICHT

Elke derde zondag van de maand, van 11:00 tot 13:00:

Vrijzinnig praatcafé

Info: vrijzinnig.zomergem@telenet.be.

Locatie: VC Zomerlicht, Weldadigheidstraat 30, 9930 Zomergem.

NOTEER ALVAST IN UW AGENDA

14/02 Algemene vergadering met gezellig samenzijn GGG

Hoofredactie:

Fred Braeckman

Eindredactie:

Griet Engelrelst, Thomas Lemmens

Redactie:

Kurt Beckers, Albert Comhaire,
Annette De Vos, Frederik Dezutter,
Philippe Juliam

Vormgeving: Gerbrich Reynaert

Druk: New Goff

Verantwoordelijke uitgever: Sven Jacobs
p/a Kantienberg 9, 9000 Gent

Werken aan dit nummer mee:

Johan Braeckman, Samira Castermans,
Willem Elias, Derk Jan Eppink,
Alicja Gescinska, Peter Heirman,
Michel Magits, Pierre Martin Neirinckx,
André Oyen, Renaat Ramon, Jean Paul
Van Bendegem, Dany Vandenbossche,
Kris Velter, Guy Verhofstadt.

Cover: © Jimmy Kets

De Geus is het tijdschrift van het
Vrijzinnig Centrum-Geuzenhuis vzw en de
lidverenigingen en wordt met de steun van
de PIMD verspreid over Oost-Vlaanderen.

Het VC-Geuzenhuis coördineert,
ondersteunt, bundelt de Gentse
vrijzinnigen in het **Geuzenhuis**,
Kantienberg 9, 9000 Gent
09 220 80 20 – f09 222 70 73
admin@geuzenhuis.be
www.geuzenhuis.be

U kan de redactie bereiken via
Thomas Lemmens, thomas@geuzenhuis.be
of 09 220 80 20.

*De verantwoordelijkheid voor de gepubliceerde
artikels berust uitsluitend bij de auteurs.*

*De redactie behoudt zich het recht artikelen in te
korten. Alle rechten voorbehouden.*

Niets uit deze uitgave mag gereproduceerd of overge-
nomen worden zonder de schriftelijke toestemming
van de redactie. Bij toestemming is bronvermelding
– De Geus, jaargang, nummer en maand – steeds
noodzakelijk.

Het magazine van De Geus verschijnt tweemaan-
delijks (5 nummers). De nieuwsbrief van De Geus
verschijnt maandelijks (10 nummers).

Fred
Braeckman

Griet
Engelrelst

Thomas
Lemmens

Kurt
Beckers

Albert
Comhaire

Annette
De Vos

Frederik
Dezutter

Philippe
Juliam

Gerbrich
Reynaert

LIDMAATSCHAPPEN

Kunst in het Geuzenhuis: €12 op rekening
IBAN BE38 0013 0679 1272 van Kunst
in het Geuzenhuis vzw met vermelding
'lid KIG'.

Grijze Geuzen: €10 op rekening IBAN
BE72 0011 7775 6216 van HVV Leden-
rekening, Lange Leemstraat 57, 2018
Antwerpen met vermelding 'lid GG +
naam afdeling (bv. lid Gentse Grijze
Geuzen)'.

Humanistisch-Vrijzinnige Vereniging: €10
op rekening IBAN BE72 0011 7775
6216 van HVV Ledenrekening, Lange
Leemstraat 57, 2018 Antwerpen met
vermelding 'lid HVV + naam afdeling
(bv. lid HV Gent)'.

Vermeylenfonds: €10 op rekening IBAN
BE50 0011 2745 2218 van VF Ledenre-
kening, Tolhuislaan 88, 9000 Gent met
vermelding 'lid VF'.

Willemsfonds: €15 op rekening IBAN
BE39 0010 2817 2819 van WF Ledenre-
kening, Vrijdagmarkt 24-25, 9000 Gent
met vermelding 'lid WF'.

ABONNEMENTEN

De Geus zonder lidmaatschap: €13 op
rekening IBAN BE54 0011 1893 3897
van het VC-Geuzenhuis met vermelding
'abonnement Geus'. Prijs per los num-
mer: €2.

Het Vrije Woord: gratis bij lidmaatschap
HVV en GGG.

Combinaties van lidmaatschappen met of
zonder abonnementen zijn mogelijk. v

LIDVERENIGINGEN VC-G

**De Cocon, dienst voor Gezinsbegeleiding
en begeleid zelfstandig wonen vzw**
info: 09 222 30 73 of 09 237 07 22
info@decocon.be - www.decocon.be

De Geus van Gent vzw
open van ma t.e.m. vr vanaf 16:00
za en zo vanaf 19:00
info: www.geuzenhuis.be
09 220 78 25 - geusvangent@telenet.be

Feest Vrijzinnige Jeugd vzw
info: Thomas Lemmens - 09 220 80 20
thomas@geuzenhuis.be

Feniks vzw
info: www.plechtigheden.be
huisvandeMens - 09 233 52 26
gent@deMens.nu

Fonds Lucien De Coninck vzw
info: www.fondsluciendeconinck.be
fondsluciendeconinck@gmail.com

Humanistisch Verbond Gent
info: R. Gheldof - 09 220 80 20
hvv.gent@geuzenhuis.be

**Humanistisch - Vrijzinnige Vereniging
Oost-Vlaanderen**
info: T. Dekempe - 09 222 29 48
hvv.ovl@geuzenhuis.be

Gentse Grijze Geuzen
info: R. Van Mol - 0479 54 22 54
rvanmol@hotmail.com

Kunst in het Geuzenhuis vzw
info: Griet Engelrelst - 09 220 80 20
griet@geuzenhuis.be

Opvang – Oost-Vlaanderen vzw
Dienst voor pleegzorg
info: A. Roelands - 09 222 67 62
gent@opvang.be

SOS Nuchterheid vzw
In Gent, woensdag en vrijdag
(alcohol en andere verslavingen).
info: 09 330 35 25(24u op 24u)
info@sosnuchterheid.org
www.sosnuchterheid.org

UPV Gent
Info: Geert Boxstael
geert.boxstael2@telenet.be

Vermeylenfonds Oost-Vlaanderen
info: 09 223 02 88
info@vermeylenfonds.be
www.vermeylenfonds.be

Willemsfonds Oost-Vlaanderen
info: 09 224 10 75
info@willemsfonds.be
www.willemsfonds.be

Werkgemeenschap Leraren Ethiek vzw
info: thierry.vervoort@digimores.org
www.digimores.org

PARTNER

huisvandeMens Gent
Het centrum biedt hulp aan mensen met
morele problemen.
U kan er terecht van ma t.e.m. vr
van 9:00 tot 16:30
De hulpverlening is gratis!
info: Sint-Antoniusskaai 2, 9000 Gent
09 233 52 26 - f 09 233 74 65
gent@deMens.nu

1502

Hilde Braet
Jo Decaluwé
Frederik
De Preester
Griet Desutter
Herwig Deweerdt
Jan Ducheyne
Lucinda Dusoleil
Willem Elias
Julie Kennivé
MUGO
Jean Paul
Van Bendegem
Vitalski
Wolven van La
Mancha

HEIDENS LIEFDESSPEKTAKEL

een prikkelende
avond vol woord,
dans, muziek en kunst,
geïnspireerd op de
heidense
vruchtbaarheidsriten

TINNENPOT - GENT

WWW.LUPERCALIA.BE

15 (STUDENTEN) / 20 EURO

RESERVATIE: 09 225 18 60

TINNENPOT@TELENET.BE